

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
x. 90
1970
Josef Jelínek

O B S A H

1	Červnová louka - Mistr Lev	1-2	1
2	Zahájení Pražského jara - Miroslav Červenka	1	2
3	Něco o hercích - Jerzy Raban	1-9	3-11
12	Oběti rodiny - Zdeněk Urbánek	1-10	12-23
22	Co se stalo v blázinci - Eda Kriseová	1-5	22-28
27	Gordon Skilling na Universitě v Torontu - projev	1-5	27-31
32	Republika Dubrovnik - Iva Kotrlá	1-9 <i>obrázky z cest V.</i>	32-40
41	Tucet říkanek - Karel Pecka	1-2	41-42
43	Těžítka - Petr Kabeš	1-4	43-46
47	Cianův deník - ko	1-13	47-59
60	Včely v palcátu - Eva Kantůrková	1-6	60-65
66	Ladislav Fuks redivivus - Milan Jungman	1-9	66-74
75	Smutné prvenství - ko	1-13	75-87
88	Odpověď popuzené čtenářce - Jan Trefulka	1-2	88-89
90	Ze sloupků, které bych rád psal do Literárek, kdyby nějaké byly - Milan Šimečka	1; 1-2; 1-2; 1-2	90-96
97	Senoseč - Ludvík Vaculík	1-3	97-99

Červen 1983

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H

- Červnová louka - Mistr Lev 10
Zahájení Fráňského jara - Miroslav Červenka 1
Něco o hercích - Jerzy Raban 1-9
Oběti rodiny - Zdeněk Urbánek 1-10
Co se stalo v blázinci - Eda Kriseová 1-5
Gordon Skilling na Universitě v Torontu - projev 1-5
Republika Dubrovnik - Iva Kotrlá 1-9
Tucet říkanek - Karel Pecka 1-2
Těšitka - Petr Kabeš 1-4
Cíandý deník 1-13
Včely v palcátu - Eva Kantárková 1-6
Ladislav Fuks redivivus - Milan Jungman 1-9
Smutná prvenství - ko 1-13
Odpověď popuzené čtenářce - Jan Trefulka 1-2
Ze sloupků, které bych rád psal do Literárek, kdyby
nějaké byly - Milan Šimečka 1; 1-2; 1-2; 1-2
Senoseč - Ludvík Vaculík 1-3

Ž e r v n o v á l o u k a

Junius je nášeem soudu
vení artvolné vůně trávy pod zpečenou kosou.
Bohyně Juno byla penázena na kvetoucí louce
o chlepecký úsměv
byla silnější v pose než štihlá Afrodité
pro svitek břesové kůry
posbyla jablka krásy.
Tak skončilo jaro toho roku
a červi napadli štěpy.
Slunce se vrací známením Raka.
Tak je známení ženského
přinoční studené mokré.
Ze ženy vzniká bílý paprsek slunce
do muže vejde paprsek měsíce.
Počaté dítě bude veselé šňákovně křivdozaluvně
milovník zlosti
slé věci na něm myslí rád vykoud.
Bude mít šárlivou ženu zlou
však ve své zlosti věrná jemu bude.
A žena bude milována
pro dívceu vášeň
nenaplněné touhy.

Kalendář z breváře mistra Lva
1356

Miroslav Červenka

Cize, jak tetřeví tok
před kotelnou, chrčí Má vlast
do prázdna 1983. Cize, hluše šumí z rádia,
není důvod pro slovesné akumulace, gradace,
klimaktéria, při takových příležitostech obligátní.
Vánek hraje prý osením, víly vystrkují
ramínko z orlické přehrady
stříbřené měsícem, Přemyslovec
před taktovkou vypisá prsa,
na tu chvíli snímá chtivou krutost z tváře,
státý Ctirad duje do rohu
jak řidič do pytlíku, obec polem
pracující hancuje renovovat další klášter,
iluminovat sazemi
ještě jeden rukopis z časů Karla IV.
V čele prý cválá sv. Václav,
na saku plíseň z pastorál Blaníka,
toho kopce za fabrikou Selier a Bellot.

Mýte,

ošoupaný vyšehradský jezdec v železné košili
z peří a kolomazi, když ne já do tebe,
ty do ~~me~~ se skryj! Do těch síní
zoufalství, je tam dost místa, skryj se,
jen co zpozdilá slzička z hudby se na líčka vtlač!
Nikoho nemáš než takové blbce jak já,
s holubičím hovínkem dojetí, na chvíli
na čelo přilíplým, s rodinným podáním,
jak dědeček Václav Choc, studentík v nedopnuté čamáře,
1881 srpnovou nocí utíkal od Berouna až k tomu spáleníšti
proti Lažanskému paláci a celou cestu
plakal.

Skryj se, mýte,

do těch síní, schouli se, hluchý tetřívku, skrč se,
ještě vlahý v tom studeném prázdnu
venku i tam uvnitř.
Rád bych ti nabídl něco jiného,
ale nevím co.
Umřeme spolu.

Vzhledem k tomu, že budu povídat nepříjemné věci na téma herců v profesionálních divadlech, chtěl bych nejprve učinit jistou výhradu.

Mluvit špatně o žácích znamená stěžovat si na učitele. Herci v divadle jsou podřízeni, a to úplně podřízeni. Nerozhodují o repertoáru, obsazení, koncepci představení a jejich umělecké formě. Obvykle nerozhodují ani o koncepci a významu role.

Zásadně si myslím, že otázka, kdo nese odpovědnost za přítomný stav divadla, je špatně položena a hon na viníka je jedním z nejjalovějších způsobů uvažování. A tak mám-li mluvit špatně o hercích, musím podotknout, že podle mého stav herectví sami herci nezavinili právě proto, že o ničem nerozhodují. Nejde mi o to, že by se měli najednou účastnit rozhodování o uměleckých otázkách, protože na to nejsou vůbec připraveni. A když už mluvím o odpovědnosti, odpovědnost - jako ve všech oblastech života - má ten, kdo má moc. Chce-li odpovědnosti utíkat, ať funkci nebere, nikdo mu to nenařizuje. Moc v divadle mají ředitelé a režiséři. Ti také vychovávají herce.

1.

Herec je nevolník. Vlivem situace i dobrovolnou volbou. Zvyklý hýbat se na cizí rozkazy, mluvit cizími slovy, ukazovat cizí myšlenky. Herci nemyslí co, ale jak. Dostane hotový text, dekoraci, kostýmy, koncepci inscenace. Nezajímá se - přinejmenším na jevišti - zda daná idea, daná slova jsou nebo nejsou shodná s jeho vlastními názory.

Mluvit cizími slovy patří zdá se k samé podstatě herectví, přinejmenším v divadle literárním, kde jen spisovatel je odborník na slova. Problém spočívá tedy v našem chápání hereckého umění.

A co víc, herec se už často spálil na "tvůrčí spolupráci s režisérem". Proto raději volí úplně se stáhnout a odpovídat výhradně za to,

jak vykonává s největší možnou precizností a zevrubností příkazy režiséra. Přestože on potom musí vyjít před diváka, zakoušet muka hry ve špatném představení. Uniká dokonce odpovědnosti za každou cenu, bojí se jí. Chce být veden za ručičku, čili v podstatě zcela zbaven vlastní vůle.

Kác se utíká k zásadám profesionalismu, chce odpovídat pouze za to, jak vykonal dílčí úkol, který mu byl svěřen. Vyhovuje mu řemeslnický úhel pohledu: já necílám boty, jenom tkaničky. Touží, aby ho kolegové a kritika - protože na ně a ne na obecnost v širším smyslu se náš profesionální herec obrací - posuzovali pouze za ty tkaničky. Tak to také dělají. Jinak ovšem postupuje divadelní veřejnost, nepočítáme-li jistě část velkoměstského obecnostva, které přichází na známé herce.

Tady je první rozpor a první trhlina mezi divákem a hercem. Herec udržuje profesionální kontakt s malou skupinou profesionálů sedících v hledišti. Ztrácí kontakt se zbytkem.

2.

Herec také žádá, aby byl brán jako herec. Svě lidství ohraničuje na minimum, pěstuje své herectví, "tecničku". Věc je však v tom, že čistá tecnička neexistuje. Tecnička se může rozvíjet, jen když se opírá o individualitu. A tady je druhý rozpor.

Úsilí herců směřuje k tomu, aby pozbyli nepotřebný balast vlastní "lidské osoby" s jejím myšlením, cítěním, postoji, vnímáním, s její individualitou. Co je to "herecká osobnost"? Všichni ji od herců žádáme a nacházíme ji u málokterých. Je to jen problém talentu? Proč se v některých krajích a místech najednou roztrhne pytel s dobrými herci? Určitě ne proto, že se tam náhle urodilo víc talentů, ale proto, že měly příležitost rozvinout se v příznivé atmosféře

živých uměleckých myšlenek.

Jak může mít osobnost někdo, kdo sám sebe redukuje na šitou reprodukční techniku? Někdo, kdo není, kdo se přinejmenším usilovně snaží nebýt?

Máme různé druhy tzv. "oborů". V jistých případech vystačí osobnost ve smyslu dětsky myselového, vystačí, že někdo je, jak se říká, "naturššik". Stačí to tehdy, postačí-li individuální bezmyslenkovitost. Avšak taková osobnost nevystačí na to, aby zahrála stovky významných rolí našeho divadelního repertoáru. Na toz vlastně závisí charakteristický jev náhleho zjevení a vytrácení talentů, často velikých talentů. Nemají živiny k rozvoji, vadnou. Ale nikomu se nepodaří zůstat "naturššikem" navědy. Na Hazleta nestačí impuls, je třeba duše.

3.

Herec se bojí všeho. Jednou vmontovaný v koloběh frustrace, začíná v něm fungovat. Bojí se a straší ostatní, předává strach dál v jeho triumfálním ~~xx~~oběhu. Bojí se názoru. Bojí se zůstat bez rekvizity, bez nábytku, bez textu, protože by byl odkázán sám na sebe. Bojí se dělat podivné věci /řeknou, že je to podivinství/, bojí se dělat věci obyčejné /řeknou, že je to banální/. Hledá, čím by mohl zalépit interpretační díry, o jejichž existenci je předem přesvědčen. Bojí se zanechat gagů, protože nevěří, že je v stavu strhnout pozornost. Věří pouze v "grify", protože ty dávají záruku.

Věčná frustrace, věčný útěk, věčný strach.

Protože uvěřil kritériím profesionalismu, navědy vstoupil do začarovaného kruhu: výkon - kritika. Celá ta mistrná konstrukce "profesionalismu", která jako by v posledním desetiletí získávala tolik příznivců, je v našich poměrech jen a jen útěk. Říká se: Dělejme dobré divadlo, to stačí. Zatím děláme stále horší divadlo a máme stále horší herce.

Proč? Protože nad diváky a nad herci musí být něco víc než divadlo. Možná obsah /podstata/, možná umění. Ale ani obsah, ani umění nestaví na technice, technika je pouze nezbytným dodatkem. V ideologii profesionalismu se nezbytný dodatek mění v božstvo.

Divadlo jako řemeslo? Jistě, ale buďme důslední: švec dělá boty, lidé je kupují nebo ne, švec se může nebo nemůže ze svého ševcování uživit. To je nebezpečná zásada divadla jako řemesla na trhu volné konkurence. Zatímco u nás panuje zásada, že divadla tak či onak jsou, že herci nemohou být propuštěni. Bez ohledu na poptávku řemeslník fušeří a žije.

V situaci volného trhu se kontakt herce a publika opírá o druhořadé skutečnosti /pochlebování nízkému vkusu/, ale je. Situace řemeslně monopolistická je ovšem čirý nesmysl, protože neposkytuje žádný reálný bod dotyku mezi hercem a divákem. Poskytnout ho může pouze tzv. "ambiciózní" pojetí divadla, žádný profesionalismus, ale vysoké ambice. Chci tím říci, že jsme poněkud na to ctižádostivé východisko odkázáni: není-li divák objektem materiálního vztahu herce, musí být objektem vztahu duchovního. A je to jediný způsob zacelení vznikající trhliny mezi jevištěm a hledištěm, nechceme-li nebo nemůžeme se vrátit k systému volného trhu.

Současná situace je rozporná sama v sobě. Divadlo "musí být", lidé na ně musí chodit /továrny a školy musí kupovat lístky a dělat nábor, rozvíjet vztah k divadlu, ať je jakékoli, televize musí propagovat divadlo, ať je jakékoli/, herci musí hrát, kritici musí o nich psát. Čistě profesionální vztah mezi herci a kritiky se posiluje, stává se výspou frustračního smyslu na základě absurdních vztahů mezi herci, kteří nezajímají diváky /s výjimkou filmových hvězd, ale to je svébytný mechanismus, protože filmové hvězdy dnes zastupují dávno společné idoly/, a diváky, kteří nezajímají herce.

4.

Režisér vyprovokoval revoluci v divadle a dobyl si práva samostatného tvůrce. Herec zůstal v ~~řídící~~^{pozici} vykonavatele. Dokud režiséři neaspirovali na samostatnost, existovala jakási rovnováha - teď se proporce zachvěly: režisér má stále větší moc, herec se stahuje stále víc do role nástroje v jeho rukou. Skutečnost je taková, že herec ztrácí téměř beze zbytku t v ů r ě í vztah k tomu, co dělá. Odkázán na režiséra, musí odenrávat, zatímco režisér ho vede.

Tvůrčí je to, co odporuje zotročující síle utilitární každodennosti, co bojuje o reálnou a individuální existenci na úkor existence davové, praktické, mechanické, co nás neredukuje na cigaretu, kterou kouříme, kotletu, kterou jíme, na výpověď o tom, že "markýza odešla v pět". Herci však nacházejí oporu pouze tehdy, když vypravují divákovi historku opřenou o nejbanálnější zákony psychologie. Cítí se dobře, když mohou - sbychom užili výrazu Artaudova - proměnit neznámé ve známé. Aby šlo pokud možno o životní logiku, když není možno uvěřit žádné jiné. Když markýza odešla v pět, tedy ještě nevečeřela. Když markýza, tak elegantní. Herec chce zachovat to, co je srozumitelné, na úkor samé podstaty umění.

Herec ví, že má pobavit obecenstvo buď vážně, nebo vesele. Herec tzv. "mladého" divadla ví ještě občas, že má "vyjádřit sebe". Ani jeden ani druhý nemá zajímavost umělce, zajímavost podivné poezie a nejasné pravdy a světla, zajímavost poznání vznikajícího prakticky, zde a teď. Méně než o vědění jde o tvůrčí instinkt zkušenosti: co se děje se mnou, co se děje s partnerem, čím je taková situace mezi lidmi, kdy je možno ji zažít.

Herec to zabazuje, protože tomu nevěří. Nevěří, že by sama umělecká zkušenost mohla kohokoli zajímat. Nevěří, že když se sám zkoncentruje, soustředí se na něho hlediště. Nechce cvičit to umění, tak těž-

ké pro prostřední talent, lidé je opírat se o prostředky. Nechce ukazovat celý proces své zkušenosti, vybírá z něho předem pouze informativní výsledky: vypovídá o předmětu, místo aby ho sám poznával. Nevěří v sebe. Věří v aňkdotu, občas ve skrytý didaktismus /zjevný je nemoder- ní/, a konečně pak ^v gag.

Je spíše "profesionálem" toho, co je všední a srozumitelné, než uměl- cem toho, co je nepochopené. Zůstává oddělen od emoce, od metafyziky, od lidského strachu, zná pouze strach herecký. A tak máme role bez du- še, role vysušené od emocí, zjalovělé, předsudečně afektivní, ostenta- tivně ignorující obsah, poznamenané vnitřním rozkladem. Všechno ostat- ní začíná jedním: nedostatkem uměleckého zájmu o svět, o sebe v tom světě. A tak se všechno omezuje na informaci nebo hříčku, případně na "filozofii", politickou narážku, nic na estetický tvůrčí proces. Ta elementární zajímavost zkušenosti, z níž se buduje každé autentické herectví, rozhoduje o živém divadle. Její nepřítomnost o hluboké nudě. Proč ta zajímavost chybí? Proč zaniká?

V podstatě herci kromě profesionálů /kolegů ze sympatie nebo z ne- přátelství, kritiků z povolání/ nikoho neznají. Divadlo se dusí vnitř- ním profesionálním krevním oběhem. Odchází zkažená krev, vrací se zka- žená krev. A všichni jsou tím smrtelně unaveni.

6.

Herec porazuje svého partnera podle sebe, a tudíž v něho nevěří, pou- ze v jeho prostředky, a zná jeho strach. Končí to tím, že proti sobě stojí dva jedinci, "kteří jsou rozhodnutí co nejlépe se přizpůsobit "techniku" potřebám scény, dorozumívají se na to téma ~~xxx~~ ne cestou spo- lečné zkušenosti, ale cestou dohadování:" Ty přejdeš sem, já ti řeknu, abys si vlezl na záda, potom ty si dáš přes hubu, ale bacha, nevyras mi zuby" /tady nastupuje spousta vtipů a pracuje se vesele/. Když je

problém těžší, režisér nemá nápad a scénu je těžké zredukovat na jakési schéma z divadelní kolekce, pak stojí proti sobě dva jedinci, kteří vidí navzájem ve svých očích prázdnotu a pod ní skrytý strach z toho, že se zesměšní. Nikdo se nepohne první, neudělá něco výrazného, protože se bojí, že to bude hloupé. Výsledkem toho nedá partnerovi žádný materiál. Nechce dělat z impulsu, musí dříve ustálit lepší postup případného jednání, aby něco bylo, jenom aby nebylo ticho, jenom aby neštal s prázdnýma rukama, člověk proti člověku.

Jakmile je něco hotovo, po několika korekcích /tak ne, možná tak, ano, tak/ přestává existovat potřeba poslouchat se navzájem. Poslouchat je potřeba jen tehdy, když se má něco stát a je třeba bystře navázat na partnerův text. Ale je-li vše známo předem, je-li vše dovedeno k normalnosti, všednosti, obvyklosti, není-li ve scéně šance zachovat být jen nejkromnější tajemství lidského kontaktu, nač poslouchat? A tak se někdo ptá a zaujímá pózu a další po něm dělá totéž. A scéna je hotová.

Není nic divného, že trvá horečné hledání a licitace nápadů. Prázdnotu je třeba něčím zaplnit, zaplňuje se pokud možno efektními nápady, to je úplně přirozené. Neexistuje-li partnerství, nápady jsou vskutku potřebné, to tvrdím zcela vážně. Buď se děje něco živého, nebo musí být "číslo", to je logické, jiné východisko neexistuje. Něco je třeba divákovi prodat, něco je třeba prodat kritikovi, zalepit oči sobě i jiným.

Tento stav se stal normálním, přirozeným, nikdo už nemyslí, že by byl možný jiný. Všem se zdá, že když to tak je, tak to tak být musí, takový je obvyklý pořádek věcí v divadle. Mladí, zapálení, ctižádostiví "pravého divadla" přicházejí do těch scén, cítí, že něco nehraje, ale nedomyšlejí se co - v mistrně utkané zácloně zakrývající nicotu a prázdnotu je těžko najít díry, protože společné úsilí lidí pracujících

cích v divadle se orientuje na to, aby byla pokud možno neprodyšná. Slovy je možno ospravedlnit a přetlumočit každou hloupost. Někteří staří harcovníci skvěle vědí, ale mlčí, protože se jim nechce, protože je nesmysl odchylovat se od slavné, ač tiché společné dohody.

7.

Proč právě teď takové velké vzrušení ve věci herců? Protože v celkové letargii pouze herec má ještě šanci stát se zajímavým, protože zamotanou síť neporozumění intelektuálních, uměleckých, jakož i obvyklých neporozumění nejjednodušším faktům naší současné společné existence nelze v tuto chvíli rozplést jinak než skrze l i d i stojící na jevišti a skrze skromné, částečné vybudování kontaktu herec - divák ve sféře prostého vnímání. S vymetením hory smetí, kterou tu navrstvila ideologie, móda, oblastní manýry, umělecké manifesty.

Jestli tedy jedinou šancí znovunalezení smyslu divadla je navázání těch drobných tenkých nitek, jaké se navazují v době představení mezi hercem a divákem nebo skupinou diváků, dostává se herec do středu zájmu. Počítá se s jeho vnímavostí k divákovi, a jeho uměním vcítit se do diváka, kontaktovat se s ním, dobývat jeho pozornost. Nejsou důležité koncepce, inscenace, scénografie. Jen to, že někdo stojí, něco říká, jiný ho poslouchá a chce poslouchat. Jde právě o ty okamžiky a ty jsou v rukou herců, přinejmenším čas od času.

Obrátme pozornost na to, jakou váhu v nich mají slova. Jakou mocí v nich nabývá významu něco, co proti užvaněné splácenině slovíček, slovní kakofónii, panující v divadlech, kde už slova nic neznamenaají, je Slovem s velkým S. Úkaz opomíjený, ale prostý: víra v slova, v to, že ještě něco znamenají. Stačí víra epizodního herce a máme opět slova v divadle. Nemí třeba inscenačních ekvilibristik.

Tvrdím, že předsevzetí "sebeporozumění" je bez šance, nepředchází-li je předsevzetí porozumět společenské situaci, v níž fungujeme. Nemohu všdět, kdo jsem, odhlížím-li od otázky, kdo mne utváří a v jaké situaci. Jinak nám hrozí indferentní kvazimysticismus, zajímavý, ale zcela odtržený od toho, co je společenské, veřejné.

Zároveň existuje v divadle veřejná a společenská realita: každý den večer na desítkách jevišť stojí herci a v sálech sedí obecenstvo, které se na ně dívá. Denně je šance, aby se ta tenká nitka navázala, denně je naplňována - byť sebezmarzačeněji - zásada divadla jako společenského usění. Je velmi mnoho herců obdařených ve svém povolání rozhodující citlivostí na reakce diváka, rovněž mnoho je těch, kteří by dokázali jít rychle za dobrým příkladem. Herec je jediný člověk v divadle, který ví o obecenstvu něco prakticky a smyslově. Jedině herec a nikdo jiný - jsou-li skeptická naše očekávání ve vztahu k programům, inscenátorům, všemu, co by mohlo změnit situaci jaksi "shora", jsme-li nuceni čekat na to, až osud sežle znovu chvíli společenského oživení - jedině herec a nikdo jiný drží v rukou Ariadninu nit.

Není to žádný postulat, nikdo majetnou nepřesloví herce, aby se poté, co ztratili oporu v ředitelích, režisérech, kolezích, pokusili opřít se o diváka. Většina na to nepřistoupí, protože nemá žádný pocit společenství s divákem, nemá mu co říci, nemá s ním nic společného k prožití.

Ale přesto je to herec, který drží v ruce Ariadninu nit.

/Zkrácená verze, která ve spontánních opisech kluje mezi českými profesionálními herci/

dozrávající muž brání pláči, aby se jím sám před sebou a zvláště před jinými neponížil. Fifi na to nehleděla. Byla časně ráno nalezena mrtvá v hale na koberečku, kam se s dojemnou samozřejměostí večer co večer odebírala ke spánku.

Plakal jsem a díky Fifi prvač vytužil, že pláč stejně jako humor a smích ulevuje od rozporů a útrap života. Asi tím, že znejasněním zvládánuje přísné a úplné prozření k pravdě.

Ale ponižující účinek trval tís spíš, že jsem se nesměl uchýlit do svého počkroví a hledat útěchu v některé z knih. Jakkoli matka plakala taky, zároveň přísně přikázala, ať už jsem ve škole.

Fifi neměla ve mně vydařený pohřeb. Vůbec se nezasloužila svým odchodem o to, abych měl domácí chované psy z lítosti nad ní tím raději. Spíš jsem na chov psů v domácnosti zanevřel.

Její smrt si ode mne vyautila mnohem víc slz než všechna bezpráví a nerovnosti, jež jsem viděl kolem sebe, než všechny popravu, vraždu, hladomory, zemětřesení a války, o nichž jsem za těch dní četl v novinách či v dějepisných knihách. Tolik vědomě dopouštěných či prováděných krutostí i názorně líčených trýzní a oči nic. Stačí však zesnulá Fifi a slz jsou proudy.

Tak trapná a propastná nerovnováha. Zavínil to můj původ, výchova, tradiční morálka, citové opíčení spjaté s tou morálkou? Či nás všechny ten první Stvořitel v experimentu s lidsky obydlenou planetou záměrně tak zpotvořil, aby získal zkušenost pro další výzkumnické pokusy kdesi v Mléčné dráze?

Cestou do školy, nejdřív pěšky na tramvaj podél zdi Odkolka ve směsi kakaově pekárenského a uhelného zápachu, jsem se navíc pozvracel. Nebyl to nejlepší den mého života. Ke všemu spolužačka Lenka, která tehdy budila ve mně zoufalé pocity, protože byla obtlouklá a přitom mě v krajním rozporu s jakýmsi stavistickým zalíbením v ženských bytostech tak tenkých, že skoro neexistují, neodbytně přitahovala, právě teno ráno na smluvenou zadní plošinu pataáctky na Palmovce nenastoupila. Někdo má Beatrici, jiný Chiméru. Já snil o takové, jež se svlékne a tím skoro odejde, ale utkvěla mi velkolepá myšlenka.

To všechno zavínila Fifi desetiletou přítomností a náhlým tichým odchodem. Domácí zvěř usvědčuje člověka z mnoha nevyrovnaností či ze základního špatného sestrojení ve srovnání s tím, za co se většinou pokládá či za co ho má triviálnější část literatury.

Podobě i kanárek, odsouzený do klece. Ta stála na soklu za křeslem v koutě haly. Ač paní Jírová byla jen zamotaně vzdálená otcova sestřenice, patřila u nás k tetám a navštěvovala mě rodiče častěji než

jiné. Jistě měla krom tloušťky a sténavého hlasu i nějakou spásnou vlastnost, ale chyběla jí trpělivost pátrat po ní. Skoro neznala jiné téma než svého jednorozenného syna, s nímž po manželově neudivujícím odchodu mimo svět bydlela v hospodárně zreglementované a přitom středo-stavovsky povýšenecké nové části Ořechovky. Naříkala nad synem, že se neoženil, a jen co vzápětí vychválila jeho odbornou zdatnost a soukromou pozornost, naříkala tím víc, že si ho některá odvede, a co potom ona.

Krom syna milovala i to, co podle jejího soudu bylo právě módní oblečení. Zvláště se jí dařilo v oblasti klobouků. Tak jsem nedlouho po smrti Fifi otevřel na zazvonění dveře a couvl před kulatou šonglérkou, jež z Ořechovky do Vysocan dokázala dopravit na vrcholu hlavy slamenou mísu obtíženou mnoha druhy falešných květů, peřím a bohatstvím umělých plodů.

Můj otec jistě nebyl esteticky necitlivý, ale tetu Jírovou bral jaksi globálně, bez přihlížení k jednatlivým růžičkám a třechním. Krom toho právě spěchal z domu.

"Posaď se, Marie," řekl jí na odchodu. "Určitě tady ještě budeš, než se vrátím."

Vymizel a ona poslechla. Únava z výkonu a váha těla ji svalila do křesla pod kanárkem velmi prudce. Toho rychlé přiblížení špatně napodobeného Archimbaulta bezpochyby tak vyděsilo, že se při pokusu o únik udeřil o příčku svého vězení. Nebo to byla zrtvice. Obojí se dá pochopit. Vždyť všas přítomný pan Ladislav ho vynesl a zakopal. Tetu ne, takže jsem se od jejích naříkavých omluv musel vzdát sám.

Matka nad kanárkem už tolik neplakala. Taky jí ani nenapadlo, že se brzy bude muset zodpovídat paní Burdové, protože ta zatím líčila své vztahy s kanárkovým nepřítelem jako nezbořitelně pevné. Otce občas bezděky přiznal, že se mu po Fifi stýská, ale kanár mu z paměti vazel rychle. Vně právě tak. Přesto tetu Jírová, pokud jsem na ni pomyslel, zůstávala pro me tetou vražedkyní. Příběh s kloboukem a ptáčkem byl jen částečkou indicíí.

Především jsem jí vinil za to, že mi její syn, železniční inženýr ve vyšší státní službě a v soukromí potěšující klavírní improvizátor, při všem gurmánském objemu a úzkostlivé způsobilosti sice imponuje, ale hned mě sám od toho jistými ustálenými výroky a zotročeností vůči matce odrazuje. Jako ten medvěd v Hradním příkopu. Půvabně směšnými pohyby na řetězu se vyemívá věznitelce, ale zcela se vzepřít nedokáže. Jak to, že ona nepochopí a nevolní pouta.

"Ten Pepo," říkali i rozumnější mezi příbuznými.

Bylo mi čtrnáct a z nedostatku příležitosti promarnit díl nedělního odpoledne méně nesmyslně svolil jsem doprovodit matku k Jírům. Pepa hrál a to poutalo. Pak zavřel víko a čalí se ve třech do řeči o těch dalších. I pro mé roztržité uši to byly zkazky většinou omleté. Začal jsem pátrat v bohaté zásobě knih převážně netkautých a přítomných jen nábytkově. Pepa jistě četl dost, ale sebedbaly vyšší inženýr Josef Jíra hlavně vlastnil rozsáhlou knihovnu. V té podobě se to v jeho vyhledávaných okruzích žádalo. A já měl díky tomu z čeho si vytáhnout svou mnohastránkovou planetu.

Přestal jsem v koutě nad ní slyšet hovor. Nahlížel jsem čtli a listoval tam s zpátky. Syn začíná prohlédat otce prokurátora, který si pod krunýřem úředního úspěchu a důstojnosti zachoval jistý druh svědomí, ale právě jen takového, které ho po zjištění pravdy dohání napravit justiční omyl vymožením omlostnění pro oběť toho omylu. To zlomeně přijímá. Prokurátorův syn je vyděšen a podnícen. Je možná taková podlost, malost, nespravedlnost? Vydává se hledat korunního svědka, aby proces mohl být obnoven a šlechetně byrokratická milost odmítnuta ve prospěch zproštění na základě shody mezi pravdou a spravedlností. Ano, ovšem, Případ Mauriciův Jakoba Wassermanna.

Otec ani matka mi nedali mnoho příčin ztotožňovat se s Etzelem Andergastem v jeho vztahu k Trismegistovi, jak Etzel říká otcí. Ale od prvních desítek stran jsem si osoboval právo k domněnce, že mezi čímsi, co se děje ve velkém počtu lidí kolem mne, a tím co se jakkoli slabě děje ve mně, je určitá obdoba toho vztahu a sporu.

To se ví, že otec ani kdo z příbuzenstva není čarodějně mnoho-mocný Trismegistos. Ale co ta jejich relativní majetnost, konvenční poctnost či dokonce nábožnost a někdy i okázalá spokojenost jako znak čistého svědomí? Nejsou to důtky jejich spoluviny na bídě či zločinech tolika jiných? Nepředstavují družinu malých pánů von Andergastů, mluvících po česku a skromněji, ale korporativně vinných stejně?

Nastala chvíle odchoďu. Důvěřoval jsem v klavíristu Pepu, ale zpočátku jsem se i bál státně úředního Josefa, takže jsem knihu držel pevně při těle, když jsem se ho potichu stranou ptal:

"Půjčíš mi tuhle knížku? Za čtrnáct dní ji máš zpátky."

"Ukaž, co tě to láká," řekl tak, že se to podobalo přátelskému zájmu.

Vzal mi knihu z oklamane povolných rukou, počíval se na hřbet, na záložku, na několik stran. Zručle se obrátil k mé matce:

"Tetičko," důrazně ji oslovil, "nemyslím to proti němu a tím méně proti vám, ale tohle mu nepůjčím. Nesmíte dopustit, aby to četl."

Díval se jinam, a pokud nesešl u kláves, nevynikal hbitostí, takže jsem mu Etzela vytrhl bez obtíží a běžel s ním ke střešovické vozovně na tramvaj. Než tu dlouhou trať do Vysochan zvládla i matka, dávno jsem zamčen v podkrovní četl.

"Okamžite otevři."

"Mami, až to dočtu."

"Slyšel jsi mě!"

"Papa se spletl. Není to tak zlé, věčně. Budu ti to vypravovat."

"Vyřídí si to s tebou otec," řekla tišeji po pauze a dala se rozpoznat, že se už vrací po schodech dolů.

Skoro mě zaskočilo, jak rychle to vadala. Věděla přece stejně dobře jako já, že otec není žádný ochránář, a kdyby o té věci mluvil s Pepou, asi by se mu zase zasmál, jak uhýbá pokušením, rizikám a méně řešitelným konfliktům ve světě. Už jsem jednou takový náznak vyslechl. Matka měla kalvinštější sklony, ale v Etzelově případě zjevně přiznávala, že jí Pepův odpor proti němu o podstatě věci mnoho neříká.

Říkal víc o Pepovi samém. Nebo spíš o úspěšně úředním inženýru Jírovi, který byl Pepou čili láskou k hudbě pro dějiny přizdoben podobně jako větší a horší velikáni. Stačilo nemanho pozdějších setkání či stručných střetnutí, aby se ta odpověď a moje tušení sloučily v určitější odhad. Patřil k těm, co zdědili mírně nadprůměrné nadání i jmění, narodili se do příhodného prostředí a přitom jim chybí předetavivost na to, aby byli schopni věřit hladovým, těm nedědicím a nenačatým zrozencům odstrčených rodů a míst, nebo aby si dokonce dokázali uvědomit, že prospěch jednoho - člověka, města, národa - vždy v důsledcích závisí na ~~max~~ prospěchu všech. Solidarity prý není třeba. Důležitá je bystrá snaha o výhru v soutěži. Chudí jměním i talentem ať se buď překonají a účastní se soutěže, nebo se podrobivě přizpůsobí pravidlům určeným zdatanějšími. Zhruba tak uvažují a žijí bezděční či uvědomělí straníci pravice v tom dávším parlamentním smyslu a bezpochyby i střední a vyšší příslušníci krajaějších levic od chvíle, kdy je jim otevřena cesta k moci. Těm i oněm se líbí panovat v domech zlomených páteří. Kdo nemá na vyšší postavení a neumí se ohnout, do světa ať raději nevstupuje.

Možná, že inženýr Jíra byl v sebeobalé čestředivosti o to radikálnější, že cítil, jak ho omezuje slabošsky přijaté pouto s matkou. Ta podepřela mé podezření z vražedných sklonnů tím, že odchodem ze světa pouto uvolnila teprv nedlouho po válce, když Pepovi už bylo před padesát. Z návyku ~~xx~~ neodvratně vyhledával jiná pouta.

V stínových náznacích, jakoby jen na základě nahlédnutí do okna, mluvily o tom zvěsti v rodině a nepochybně od sousedů. Bydleli jsme už tehdy, žena, já a dvě děti, v zúženém nejvyšším patře činžáku Za Octárnou, kde byl z terásky výhled na středostavovskými spořádanou vilovou sérii jihovýchodního cípu Ořechevky, odkud jsem kdysi přechal s Etzelem. Inženýr Jíra se bezpochyby přeškoloval. Neměl mnoho času na širší rodinu a tím méně na mne. Vše bylo jiné, než když mi bezděky poskytl díl citové výchovy.

Běžová a starorůžová uniformita dvojevl a trojvl šedla a opadávala. Osudy lidí uvnitř se promítaly do vnější výrazky. Synové a dcery těch, co se tam kdysi polopanský usídlili, buď byli zaneprázdnění nově zočifikovanou kariéristickou houbou, nebo jim chyběla energie ke vzduchu i peníze na opravy.

Inženýr Jíra patřil kamsi doprostřed. Za války se nevyznamenal, ale ani nespolupracoval víc, než jako vyšší ministerský úřední musel. Zachoval si své postavení a tíhl k soukromí. Za novými pouty nešel daleko. Žil s tou, jež před smrtí jeho matky byla v domě služebnou. Stárnoucí pravověrně středostavovská část okolí ho za to zavrhovala. Rodina si šeptala a vzdychala. Ale jiní v okolí říkali, jaké má pan inženýr Jíra štěstí: ta jeho pozdní láska je milá a hodná a v obtížných podmínkách výtečně hospodáří.

Pak kolem února, později velmi slaveného, Pepa onemocněl. Byl operován, vrátil se domů, ne však do práce. Prý rakovina. ~~Pravověrní~~ Pravověrní to říkali s tajemným zadostiučiněním. Odpačlíci od pravé ořechevské a rodinné morálky či někteří nevychovaní přivandrovalci dojatě opakovali, jak skvěle se o něj bývalá služka stará.

Nastaly poslední týdny a začala se objevovat její sestra. Nikoli naráz. Docházela už dřív, ale v intervalech mnohem delších. Sousedé ji vídali, za víc peněz ustrojenou, celkově spartnějši i líp učešanou. Počle jejich líčení to byla Popelčina favorizovaná sestra. Nyní docházela denně. Či vlastně ji přivázel muž kolem třiceti, černovlasý a velmi sebejistý. Auto v tom čase vedlo někdy k závisti, někdy k prostému sociologickému odhadu, že jde o oportunistické zbohatlictví či přímou příslušnost k aparátu. V mínění o černém lovcí se stárnoucí ortodoxní Ořechevka zhruba shodovala s tou chudě odpadlickou.

Nelíbil se jim a zjevně se nemýlily. Jednoho dne v temných prvních pačesátých letech se inženýr Jíra, vyhublý a upoutaný na lážko, dal přivoláním úředníkem s favoritkou oddat. Popelka, jež to pak sdělila některým v okolí, byla svědkyní a černý lovec svědkem. O tři dny později inženýr Jíra a s ním naneštěstí i Pepa zemřel.

Nástup opor sebeoslavně nachuzánního nového zřízení na Ořechevku se v tomto případě nevydařil. Popelku tam brzy už nikdo nevidal. U cílu

vilové série, kdysi Jírova, a v jeho nitru začali pracovat zedníci, fasádníci, pokryvači a instalatéři. Dům to potřeboval, ale byl to tehdy ojedinělý úkaz. Inženýr Jíra, Etzelův nepřítel a v sociálně politických věcech sama tupá lhostejnost či reakce, odvezl svůj dům a hrád komusi blízko nové moci, údajně řešící v sociálně politických věcech všechno, správně a navždy. Temná ironie? Spíš poslušnost.

Pepův klavír byl z domu odvezen brzy po něm.

Méně razantní obdoba Pepových skoro brilantních přehrávek s improvizací zněla o nějaký čas déle z prvního patra činžáku v Lipové ulici, kde bydlel převážně uctivanější další příslušník širší rodiny, František či Franci Sixta, povoláním advokát.

Teta Sixtová, jeho matka, byla nejstarší sestrou mého otce. Když-li mi v dětství řekli, že se k ní jde, páteří mi projel mráz a říkal jsem:

"Ale pan Kottbauer si chce se mnou zahrát šachy."

Pan Kottbauer byl vytěhlý a melancholicky černovlasý a černovousý domovník v číslu sedm v Kouzicově ulici, kde jsme tehdy bydleli. On sice šachy hrál tak zaujatě, že to jejich vinou dál než na domovníka nedotáhl, ale mně se protivily a nevyznal jsem se v nich.

Netěšivala mě v raných letech ani vyhlídka na setkání se synem paní Sixtové. Jistý stupeň sblížení nastal teprv později za jeho samostatných návštěv u mých rodičů, když jeho matka, jakási trvale podrážděná nejvyšší velmoc a neargumentovaná příkrá strážkyně rodiny, ke konci války tu svou zatrpkle povýšenou úlohu ukončila. František byl jiný.

Za přítomnosti vehementnějších hostů svým pozvolným a pečlivě modulovaným hlasem skoro neprosluvil. Ale jindy nebývalo marné naslouchat jeho zvláštní směsi nadšení a pozorných uderatamentů ohledně Antonína Dvořáka. Přestože se později ukázalo, že své fakta i soudy o Dvořákově ráč od svého staršího přítele a zistova biografy Šourka, byly ty promluvy nesrovnatelně bližší životu než převážná část řečí, jež kolem téhož stolu vedli jiní hosté.

K jakémusi dvojnásobnému zlomu v mém sblížení s Francim došlo roku padesát tři. Mému otci zvláštním způsobem už dřív očnali statek. Na jeho polích a lukách mělo za své a pro sebe hospodafit družstvo, ale dluh za stodolu, postavenou teprv před rokem, měl i s úroky platit on. To nic. Hlavně šlo o to, že podle mnoha jiných případů měli či mohli přestěhovat otce i matku někam do pohraničí. Jemu bylo sedmasadesát, jí o dvanáct let méně. Napsal jsem nymburskému okresnímu výboru jakýsi pamětní spis, protest či odvolání. Šel jsem za Františkem do Lipové, ať to zkontroluje. Dočetl a řekl mi:

"Žádný můj kolega, tím méně já, by to nesepsal líp."

Měl jsem na jazyku příkrou odpověď, kterou bych byl dal na podobnou přehnanost vrstevnickému příteli. Franciho jsem se do prdele poslat neodvážil. Jen jsem mu vysvětlil, že jsem měl při kompozici toho textu mnoho výhod. Odnětí majetku otce ani mě samo o sobě nepobuřovalo. Nebýt temných a politicky, morálně i fyzicky vražedných okolností, které tu změnu, slibující rovnost, ~~xxx~~ provázely v Rusku, pak i jinde a teď taky u nás, netísnily by mě rozpaky ani výhrady. Sám otec, přes stáří výkonný a duševně čilý, přijímal ten děj spíš jako výměnu hospodářských garnitur. Zachoval si tak bystrý zájem o literaturu, o historii, o úhrnáný přítomný běh světa, že ztráta vaučeného zájmu o stav vlastního majetku jako by byla pominutelná. Tak mě zbavil strachu, že ho zvenčí přivezená zahálka zlomí. Šlo mi v pamětním spisu jen o to, aby mým ročičům dál dovolili žít v otcově rodné vsi.

Teprv o něco později jsem se dověděl, že snad skoro téhož dne okresní výbor obdržel petici drahelických občanů včetně předsedy místní organizace vládnoucí strany a jejích členů. Poukazovali na otcovo bezmála půlstoleté vynikající hospodaření, nikdy neprovázené tím skoro běžným statkářským nadřazenectvím, naopak poznamenané přátelskou péčí a pomocí prokazovanou všem v obci. Žádali stejně jako já ve svém spisu, aby otec ve vsi zůstal. Do měsíce byl místní předseda strany sesazen a poslán jinam a další ~~našpi~~ podpisovatelé byli ze strany vyloučeni. Otec měl vinou toho výčitky svědomí.

Franciho chvála náčrtku mé petice mě zklamala. Čekal jsem od něho právnícké opodstatnění svých zdůvodnění či aspoň střízlivý odhad zkušeného obhájce, jakou má můj spis naději na úspěch. Strčil jsem náčrt do kapsy a čekal na příležitost rozloučit se a jít.

V předchozích letech jsem se několikrát ptal otce i jiných, jaký je František obhájce.

"Výtečný," říkali.

Jenže já ctil Masaryka z časů hilsneriády a rukopisných bojů, obdivoval jsem Clarence Darrowa, který dva milionářské mladíky, Leopolda a Loeba, jakkoli skoro všem odporné a snad i zvrhlé, dokázal uchránit před trestem smrti, zvrhlým zcela jistě, a byl jsem odchován Wassermannovými analýzami morálně a kriminálně právních případů. Ta letná chvála mi tedy nestačila a ptal jsem se na nějaký významnější případ, v němž Franci hájil a obhájil spravedlnost. Nevěděli.

Teď jako by mé čtivější pochybnosti byly potvrzeny. František jde při zdi, říkal jsem si. Majetkové spory, rozvody, žaloby o ná-

hradu škody či bolestného. To byla jeho oblast. A já v něm chtěl vidět něco víc, snad hrdinu. Vlastně šlo o to sám svým vzhledem a chováním říkal. Byl o půl hlavy větší než já, štíhlý, v gestech a i v promluvách to, čemu se běžně říká ušlechtilý. Irkítelé takových zevnějšků se ocitají v nebezpečí. Vyávají k požadavku, aby tedy, ušlechtilci, ukázali, co v tomhle světě převážně neušlechtilých tvorů zможou.

Mlčky jsem se o takovém požadavku tehdy na něj díval. Odcizila se nedostavila. Chtěl jsem pryč z lipové ulice, i když jsem si zároveň byl vědom, že úderem Mnichova neodešla ze zřejšího území jen všechna možnost směřování k obecnému prospěchu, k spravedlnosti, k základní avšprávnosti zřejšího společenství, ale krom všeho jiného i možnost obhájců být skutečnými obhájci s vyhlídkou věcně i čestně uspat proti státní moci právě v případech, kde jde o život a o svobodu skutků a myšlení. Franci, zdálo se, v takovém rozmezí neuvěřoval. Smířil se. Majetkové spory, rozvedy, náhrady škod. Chtěl jsem jít.

Seděli jsme v jeho malé domácí pracovně. Jakmile pronesl tu svou zrozačující pochvalu a viděl, že strkám spie do kapsy, zvedl se ve své prošeďivělé, podle některých aristokratické výbře a šel do kuchyně uvařit kávu. Minula doba hospodyň či služebných, pokud si to někdo aspoň nakrátko nezařídil jako Pepa. Z kuchyně Franci zavolal:

"Půjčeme si kávu vypít k matince do pokoje."

Zamrazilo mě jako před čtvrtstoletím. Ale pravou chvíli k odchodu jsem už proneskal.

S dvěma šálky na pseudočínském žeraz lakovaném podnosu prošel Franci pracovnou a z pokoje zavolal:

"Pojď dál! Pojď dál!"

Ztuhle jsem vetoupil. V celém velkém pokoji nebylo nic než křídlo, kulatý stůl s dvěma křesly a rozměrný malířský stojan, na němž v mírném záklonu stála bezměla v životní velikosti teta Sixtová. Snad jsem se bezděky uklonil. To nebyl pokoj, ale obřadní síň. Mlčky jsme míchali kávu, jako bychom točili tibetskými vodlícími mlýnky. Zvenčí vcházelo stínění a síň, místo aby nabývala hlubší důstojnosti, stávala se zihledněnou jeskyň, sahající z našich dob zpátky do civilizačně sebezjistého a morálně i sociálně trapného devatenáctého století. Bylo tam čisto, ale cítil jsem pach omšelosti. Portrét jako by pocházel z téhož minulého století, jenže zůstal nedotčen impresionisty i jejich dávnějšími předchůdci. Nebyl dost primitivní, aby mu to umožnilo bezobřadnou ráznost provedení, a nebyl ani dost nechlebovsky vzdělaný, aby mu to dovolilo na primitivnost zapomenout. Stála tam zrnalá teta Sixtová. Spolu s jejími náklonem mě to vybízelo stát, přidržet ji a opatrně položit na lážko. A pokud šlo o konverzaci, přicházela

mi na mysl jen anekdota, po válce dovezená ze Spojených států.

Newyorská židovská matka vítá syna, už dost v letech, který se psychicky necítil dobře a vrací se nyní od psychoanalytika:

"Tak co říkáš?"

"Jestli prý nejsem moc závislý na mamince a že by to v tom případě byl Oidipův komplex."

"Oidipus Schmoicidipus, ty přece víš, že máš mít rád svoji maminku!"

Musel bych být někdo jiný, abych tohle dokázal Františkovi vyprávět. Bylo mu ostatně přes šedesát a nedalo se na jeho vztahu k ženám mnoho změnit. Ale potlačená anekdota se mi promítla na portrét. Od út stoty Sixtové ubíhala bublinka a v té stálo: "Oidipus Schmoicidipus..." Jenže to k ní nepatřilo. Pokud jsem se pamatoval, vtip té vdově po děditeli cukrovaru zcela chyběl, jako pravověrná příslušnice vyšší střední vrstvy byla to, čemu se skoro čalo říkal normální antisemitka, a synovy vličné či obdivné zmínky o kolegovi Wintersteinovi nebo Kohnovi kárala jako jeho přehnanou dobrodušnost. Abych se i Franciho od ní odpoutal, snažil jsem se vymyslet otázku, která by ho ~~panně~~ pohla, aby mi pověděl něco ze své obhájcovské kariéry. Vtom jsem uslyšel:

"Co říkáš tomu portrétu? Že je krásný."

Bylo to asi ode mne kruté, ale souhlas jsem ze sebe nevypravil. Musel jsem něco učelat a nabízelo se pravdivé řešení, jen asi o hodinu předsunuté:

"Františku, odpusť, musím jít. Žena jde večer pryč a hlídám děti."

Vzápětí jsem si připadal ještě krutější. Děti!

"Paní Věra je velmi jemná a krásná," řekl.

A to mě za něj polekalo. Zvláště jeho straně širšího příbuzenstva se tanečnice nehodila do soustavy řádné rodiny. A jeho matka by asi měla privátní a temnější námítky. Ale František pokračoval:

"Divíš se asi, odkud ji znám. Viděl jsem ji ještě za války u strýčka a tetinky v Irahelicích."

"Díky, vyřídím jí to," řekl jsem popleteně a hleděl to hned napravit: "Až budeš mít cestu na tu stranu, stav se u nás."

"Rád zajdu, opravdu rád," kývl ze své výšky smutně ušlechtilou tváří.

A ve mně mrazivě zapracoval přebujelý smysl pro dvojjvýznamy. To navíc k pocitu vetřelce, který rozvrátil pokojnou dvojjčlennou domácnost.

Co se stalo v blázinci

Akáty voněly k večeru tak mdle a sladce, že mi vyskočila na krku a na rukou husí kůže. Zaháněla jsem ji třením a tím jsem si uvědomila ohraničenost svého těla, dokonalou navlečenost do kůže, která poutá v dobrém pořádku všechno, co k sobě patří, aby se to nerozsypalo, kdyby došlo uvnitř k zemětřesení. Láska je zemětřesení, ale i ta přejde a člověk se pak dívá na sebe zamilovaného a vidí se v dálce, malinkého, jakoby hleděl opačně dalekohledem. Takhle by bylo pěkné pozorovat všechny situace a sebe v nich. Z prostoru, který je za tímto světem, kde je také svět. Jen se ničeho příliš nedotýkat, jenom se s nikým moc nestýkat, nedat se sápat tímto světem, který člověku nedopřeje vzšalování, chce a žádá si našincovu vydanost. Chce, aby trpěl, aby plakal, aby se smál.

Akátý voněly tak mdle, tak sladce, že mi začala být pozemská zima; proto jsem si třela kůži. Moje kamarádka malířka nosí na sobě pořád plavky v celku. Ve vesmíru si připadá jako rozpadající se planeta. To já jsem pořád hvězda. Mé tělo je studené, hvězdí a sedím na rozhraní mezi světlem a temnotou. Proto je mi asi zima. Jak znečitlivělé musí být tělo, které snese plavky z umělé hmoty, myslím si, ale zase to ve mně budí naději, že se znovu začnou nosit korsety. Po všem sportování přijde zase romantická láska.

Akátý zavoněly tak, že se mi zachtělo nebyt a nedočkat už se ničeho. Horké kaliny tloukly o sebe hlavami v podvečerním vánku a na západním nebi se rozsvítila večernice. Asi Jupiter, má dobrá planeta. V budoucě se převaloval pes. Staré tělo těle nadzvedávalo sternitovou střechu jeho příbytku, budili ho asi netopýři. Mně také pískalí kolem hlavy, létali čím dál tím rychleji, anebo se mi to zdálo, jak mne čím dál víc zaplétali do svých netopýřích polí. Pole všech polí je Bůh a dole řvaly kočky láskou. Láska je také Bůh. Běhá tu plno divokých koček a když nechám otevřeno, hned mi něco ukradnou. Žádná přítulnost, ale nemaskovaná dravost, žádná prolhanost, ale vědomí "vlastní důstojnosti. Bože, zbav mne lidí, kteří o sobě soudí, že jsou dobří.

Vůně, na kterou by se krásně umíralo: večernice vonná. Je jako muzika, která může zabít, ale já mám teď jemnější čich než sluch. Čichám a cítím budoucí události a jak člověk páchne neštěstím. Když vidím, jak se ke mně obráceným triédrem blíží maličký Pechvogel, chce se mi utéct. Zas mi bude nabízet, abych s ním táhla břemeno zpackaného života, bude mne obluzovat a dojímat a jak mi ho začne být líto, hedí mi smyčku na krk a už mě má. Sedřela jsem se už s leckým, než jsem přišla na to,

že lidé milují svá břemena, že je potřebují, vždyť co by si počali s ne-
svázanými rukama, když se je bojí rozepnout, nadskočit a pokusit se o let
kam by stoupali, když na nebe ani na sebe nevěří. Když už Pechvogel, ten
nešťastník pronásledovaný osudem zůstane sám, protože nikdo mu nechce
pomoci táhnout jeho nesmyslné břemeno, onemocní. Bože, zbav mne lidí,
kteří lžou, aby mohli být malinko živi!

Život z hranice smrti jeví se malý a kratinký. Dá se krásně vydr-
žet, povídám si v té chvíli, kdy ležím v trávě a pode mnou je sucho a
teplo, i když obličej a přední část těla jsou mokré. Padla rosa, ani jsem
si ji nemusela ničím zashoužit. A zítra bude zase krásně.

Když je krásně, ^{ji mu také krásně} ale sotva mi tak je, myslím na Elišku a na všechno
co je nehybné. Eliška leží už deset let v posteli, dává se krmit a mýt,
nechává si odnášet a přinášet mísu, křičí na sestry a pořád by si chtěla
s někým povídat. Eliška je moc divný blázen. Byla tu u nás několikrát,
vždycky po pokusu o sebevraždu, kterou ale nikdy nedokonalá. S důmyslem,
který nesvědčil o slaboduchosti zapsané v chorobopise se smrtí vždy-
cky vyhnula. V mezičase navštívila všechny nemocnice od Košic po Cheb,
z jedné do druhé ji vozili helikoptérou, o čemž tuze ráda vypráví. Dokud
se ještě hýbala, měla snad všechny nemoci, které se dohromady nazývají
Münchenhausenův syndrom, neboli nemoc barona Prášila. Byla tulačkou po
nemocnicích, ale občas ji všechno přešlo a chtěla domů. Doma ji pak všichni
rozmazlovali jako chudinku, dokud toho neměli všichni dost a ona
zase neonemocněla.

Před deseti lety upadla náhle do nehybnosti. Psychiatři ji měli
za hysterku, neurologové hledali výron v mozku. Dvakrát ji vezli ke com-
puterovému roentgenu, který rozřeže mozek na řízky jeden centimetr sil-
né a ukáže jeden krajíc za druhým. Nenašli nic. Leží dál napůl ochrnutá
na vysoké posteli. Jednou jí teče z ucha a ušář tam nic nevidí, pak jí
podle nějakého vnitřního záhadného příkazu přestane téct z ucha a zač-
ne močit krev. Urolog nic nenajde a když nemoc přejde, prokážou testy těž-
kou cukrovku. A ta je za čas vystřídána bronchitidou. Všechno se zdálo po-
řád stejné, až jednou v neděli jsem uviděla, jak se Eliška nehybnou ru-
kou chopila hrazdičky a přitáhla k ní své stokilové, ještě mladé tělo.
Pan doktor zrovna stavěl nový dům a večer, když jsem mu to přišla říct,
seděl sám nehybně v lenošce a nemohl vstát.

-Na něčem se člověk zničit musí, řekl, aby neměl moc velký roupy
a nezatoužil po nějaké změně.

-Pane doktore, Eliška se může hýbat, když chce. Já ji viděla.

-Já vím, řekl, sestřičky kolikrát povídaly, že ji viděly, jak si v no-
ci mne ochrnutou rukou obličej.

-Mohla by se třeba vyléčit, řekla jsem s nadějí.

-Nemohla.

-Proč ne?

-Protože nechce.

Odmlčeli jsme se na chvíli. V pokoji tikaly veliké plechové hodiny a venku byl teplý a vlhký červenový večer, v němž růst plevelů dosahuje závratné rychlosti.

-Jsme tady za kašpary, řekl pan doktor. Ještě jsem neviděl psychiatra, který by vyléčil blázna. Vy jo?

Nemohla jsem si vzpomenout.

-Nevyléčíš ho, i kdyby ses sám zbláznil. Když chce, může se vyléčit sám, ale většinou nechce. A tak mě víc baví stavět.

-Když si někdo chce vzít život a vy ho zachráníte, tak je to snad užitečné, řekla jsem, abych ho utěšila.

-Zachráníme, zachráníme, křičel pan doktor. Ale k čemu? To mi laskavě vysvětlete. Když někdo nechce žít, ať nežije, když se chce rozvést, ať se rozvede. Do prdele s tím věčným zachraňováním nějakých hodnôt. Ať si každý dělá co chce, mně ať vleze na záda.

Byl jako flandák, který se rouhá Bohu a já se polekala, že se sám zbláznil.

-Nevidím nic, volal. Žádné výsledky. Všechno si jen namlouváme a je to naše nemoc, ne jejich.

A otvíral ruce a zavíral je v pěsti, aby dal najevo neuchopitelnost čehokoliv.

-Ale ona vás má ráda, řekla jsem. A nebyt vás, už by asi dávno nežila.

-A víte, že by to bylo dobře? Moc dobře. Kdyby se alespoň jedenkrát pořádně zasebevraždila. A teď já zavolał hypnotizéra až z Hradce, on sem jede, platí se mu cesták a výkon a ona nechce. Můžu si hypnotizéra strčit kam chci.

Jak dlouho se asi pan doktor pokoušel věřit ve smysluplnost svého konání, možná až dodnes. Teď tu předemnou tápe k nějakému poznání, do kterého mi nic není. Jak dlouho potrvá, než se zas všichni pohodlně uvelebí ve lži. Pohodlné neštěstí potřebujeme všichni, jinak bychom snad ani nebyli šťastní. Jenom žádnou revoluci, říkají ti, co jí prohráli.

Chvilí seděl nehybně, krk zaražený do ramen, která mu jako urežená křídla trčela marně do vzduchu.

-Nic si z toho nedělejte, pane doktore, povídám mu. Jenom blbí nemájí pochybnosti o tom co činí, jenom ignorantí si myslí, že někdo bez nich nevydrží žít. Ti co je nikdo nepotřebuje, jsou si jisti, že jsou nepostradatelní a tak dále, pane doktore, a tak dále, to bychom se dostali až k těm, co si myslí, že jsou milováni a zatím jsou obelháváni, ale chtějí být obelháváni, protože cítí, že nemohou být milováni

a je to jejich jediná možnost a tak dále, až k těm, kteří konají proti životu, ale vysvětlují si, že je to dobře pro druhého, kterého zaměňují za sebe. To jsou lidé svatí a těch se bojím úplně nejvíce, paně doktore. Vědomě konané dobro je největší zlo a nebezpečí.

-Dřív bývali lidé hodnější. Každá ves měla svého blázna a měli ho tam rádi. A teď? Zavřou k nám člověka, aby se ho zbavili.

-A byli tuláci, připomínám, a diví mužové a divé ženy. A strašidla.

Na velmi dlouho jsme se odmlčeli. Já viděla Elišku jak se klidánko přitahuje k hrazdičce, když chce a jak pak své stokilové tělo opatrně spouští na lůžko. Šetří se, protože sama sebe si váží hodně přes sto kil. Nechtěli ji nechat umřít, ať ji tedy krmí a češou, ať se sní dřou, když si ji vykrmili. Ať táhnou za sebou všechny, kdo chtěli tento svět předělat k obrazu svému a nepodařilo se jim to a teď trucují.

Keep yourself together, říkají si Američani každý den a malířka nosí plavky. Kdyby začala Eliška chodit, mohla by se lehko rozpadnout. Mně stačí zatím kůže, asi proto, že se dívám na svět obráceným triédrem a myslím si: Pánbůh ho takhle udělal, podíval se na něj a řekl si, je to dobrý. A ty bys ho předělávala? To by sis troufla? Anebo by sis dokonce sáhla na život, který ti dal a čeká, co s ním uděláš. Jestli mu ten materiál vrátíš sušlechtěný, stejný, nebo zkažený.

Starí Číňané říkali, že když někdo někomu zachrání život, je za něj až do své smrti odpovědný. Pověděla jsem to panu doktorovi, ale jeho to moc nepotěšilo.

-A řekl jste jí, že jste jí viděli, jak se hýbe? zeptala jsem se.

-Kolikrát, přisvědčil pan doktor. Jenže ona to popírá. Tvrdí, že rukou nehula a že neurolog přece řekl, že je napůl nehybná a že tak zůstane až do smrti. Odmítla i narkotický spánek, v němž bychom se mohli něco dozvědět.

-A co ona si vlastně myslí?

Pan doktor už se přestal zlobit, zpokorněl, dostal zase ten výraz, který mám na něm tak ráda.

-Já nevím, řekl.

Dívám se na svět obráceným dalekohledem a vidím nás dva jako mravence, kteří se někam plahočí. Ale ve velikosti to není, buďto může být všechno povýšeno anebo znehodnoceno. Káňě vidí s výšky myš a já ji nevidím. Neptejte se po smyslu všeho, pane doktore, stejně se to nedozvíte, jen blbí si myslí, že vědí. Hodnoty jsou také pro blbé, aby se nemuseli pořád ptát. Jestli se úplně na konci dozvíte proč tu jste, tak lehce a krásně umřete. A jestli se to nedozvíte vůbec, budete se muset asi znovu narodit.

Nahlas povídám.

-Co kdybysme, pane doktore, vyliili na zem trochu benzínu a zapálili, třeba by utekla.

-To by šlo, řekl. Jenže jsou známy případy hysterické smrti. Ona by mohla vstát a běžet, ale mohla by se i svalit a bylo by po ní. To jedna kolegyně přišla na visitu a nějaká hysterka na ní křičela, aby šla nejdřív k ní. A ona naschvál to vzala z druhého konce. Hysterka sebou praštila a byla mrtvá. Co byste tomu řekla?

"Říkala jsem nic, ale pocítila jsem hloubku jeho bezmoci. Bez moci, kterou někdy cítím, když chci někomu, koho mám ráda pomoci, ale nejde to. A nakonec pověděla jsem panu doktorovi bácherku: Jogíni, kteří se pilně a každý den zabývají jógou, přišli se jednou zeptat bohů, jak dlouho budou muset ještě takto evičit tělo i ducha a kolikrát se ještě budou muset narodit, než se jim podaří dosáhnout nirvány. Nirvána je ne-vanu-tí, tedy vyvanutí, vystoupení z koloběhu smrti a zrození. Bohové je pozvali na procházku a přišli pod strom, kde nějaký člověk tančil. Slunce prosvěcovalo strom a stíny listů se míhaly na svlečeném lidském těle. Tanečník se smál, až mu z tváře byly vidět jen zuby.

-Kolik životů má před sebou ten člověk? ptali se jogíni.

A bohové odpověděli: jedenáct.

-To je dobře, zvolal člověk, který to uslyšel. A v té chvíli vyvanul. Akáty voní měle a sladce a mně se chce navždycky usnout, protože smrt se mi zdá hustá a omamující jako vůně květů. Avšak nemohu. Zítřejší musím žít, smát se a plakat, jak si lidé přejí. A musím natrhat květy akátu a usušit je. Ulevují při křečích v žaludku a ve střevěch. Ale pozor! Všechno ostatní je na akátu jedovaté.

Profesorovi H. Gordonovi Skillingovi, historikovi a snad největšímu znalci novějších československých dějin na Západě, člověku citově hluboce svázanému s naší zemí, byl v roce 1962 udělen čestný doktorát University v Torontu. Při té příležitosti pronesl Gordon Skilling tento projev:

Zdá se mi, že to bylo nešťastno, co jsem sešel tam, kde sedíte nyní vy, kteří máte být graduováni, a čekal, až budu promován za bakaláře na této univerzitě. Ve skutečnosti je tomu už 48 let. Tehdejší rektor, Sir William Mulock, nejvyšší soudce státu Ontario, měl devadesát let a promoval na této univerzitě v roce 1863, tedy asi sedmdesát let předemnou. Tehdy mi připadal jako člověk dávné minulosti /tak jako já jistě připadám vám/. Byl to člověk neskápně důstojný se svým splývajícím bílým plnovousem, ale setva mohl být pro mou generaci pramenem moudrých rad. Za padesát let od této chvíle, řekněme v roce 2030, bude možná jeden z vás stát na mém místě a hledat tak jako já společný jazyk přes předěl času opět s jinou generací.

Co nás spojuje za dobu víc jak sto let v tomto řetězu promočních slavností? Zajisté je to společná zkušenost ze studia na velké univerzitě, instituci, jež je součástí prastaré univerzitní tradice, která se rozvíjí v západním světě více než šestset let. Univerzita je, anebo by měla být, místem ničím nespoutané svobody bádání, kde jsou důstojné pravdy a konvenční moudrost neustále uváděny v pochybnost profesory právě tak jako studenty. Je, anebo by měla být, místem, kde myšlení láme svá provinční zvyková omezení a snáhuje, v prostoru i v čase, ke všem aspektům lidské činnosti. Je to, anebo by to měl být, tento druh zkušenosti, jež nás spojuje na torontské univerzitě.

Avšak univerzita třicátých let se velice lišila od té, jakou ji znáte nyní, především ve svém mezinárodním významu. Pravda, studijní program zahrnoval starověké civilizace, moderní historii a kulturu určitých cizích zemí a všeobecné obory přírodních věd. Takoví vědci jako Harold Innis, C. W. Cochrane, Barker Fairley, a Benting a East, dosáhli mezinárodního uznání. A přece ve srovnání s dneškem byla tato univerzita ve třicátých letech provinciální, zabývala se jenom Velkou Británií, západní Evropou a Severní Amerikou, a připravovala především studenty po bakalářskou hodnost. Mám-li uvést obory, kte-

ré jsou mi nejbližší, neexistovalo tu pracoviště, které by se zabývalo Ruskem nebo ruským jazykem, tím méně se věnovala jakákoli pozornost malým zemím východní Evropy jako je Polsko nebo Československo. K rozšíření horizontů naší university však mělo dojít až mnohem později, a to nejen sformováním Střediska pro studium Ruska a východní Evropy, ale založením oborů, zabývajících se Afrikou, Čínou, Japonskem a Indií, Středním Východem a islamským světem, Latinskou Amerikou a rozvojem vědeckého studia vůbec. Na všech katedrách a ve všech oborech se rozšířily a prohloubily perspektivy, takže vy už jste ochutnali, a doufám, že se i zhluboka napili vědomostí ve svém charakteru universálních. Navíc bych chtěl dodat, že studentstvo, tehdy převážně anglosaského původu, nyní zahrnuje, jak to dokazují vaše jména, osoby nejrozličnějšího etnického a zeměpisného původu a kulturních tradic.

Mnohé z toho, co bylo na této universitě dosaženo, zvláště za jejího mimořádného rozkvětu po druhé světové válce, je nyní ohroženo omezováním rozpočtu, vyvolaným hospodářským klimatem, nezájmem veřejnosti, ba nepřátelstvím. Rovněž rozsah vědeckého bádání se omezuje krátkozrakým zdůrazňováním "kanadského obsahu" anebo t. zv. "strategických oblastí" výzkumu, se kterým se poskytují nadace a fondy. Heslo dne, jež říká, že "energie Kanady je v duchovní síle", přitahuje pozornost k naléhavé potřebě zvýšených finančních podpor veřejných a soukromých, jestliže má naše universita přežít a rozkvést i v budoucnosti. Všude na světě musí naše sesterské university zápasit s podobnými překážkami. Ještě horší však je, že v mnoha zemích byla vážně omezena svoboda bádání - pravá podstata každé university. V některých případech, jako třeba v Číně v průběhu kulturní revoluce anebo v Iránu v současnosti byla ohrožena samotná existence university represivními vládami.

To přivádí naši pozornost k jinému poutu, jež spojuje nás, absolventy z 30. a 80. let, a tím je budoucnost světa, ve kterém nám bude žít. Vy opouštíte svá studia v čase hluboké ekonomické krize. Já jsem začínal svá v dozvucích velké deprese. Promoval jsem na universitě v době, kdy byla ničena lidská práva v nacistickém Německu. A vy končíte, když se podobné věci dějí v celé řadě zemí. Opustil jsem Toronto a studoval jsem v Evropě v předvečer druhé světové války. Vy končíte svá studia v době podobné hrozby.

Dilema, které stálo před námi ve 30. letech, nebylo nepodobné tomu, se kterým jste konfrontováni vy - vlastně my všichni v 80. letech. Co můžeme dělat proti ohrožení lidské svobody a proti a-

gresi a současně se vyhnout válce? Ve 30. letech si byli mnozí z nás vědomi hrozby fašismu, ale důraz jsme kladli na to, aby se zabránilo válce, nebyli jsme ochotni riskovat válku a zaplatit tuto cenu v boji proti němu. Avšak později, když následovala agrese za agrezí v Mandžusku, v Habeši, v Rakousku a v Československu a ústupky stíhaly ústupky, byli jsme dohnáni k závěru, že jediná naděje je v kolektivním odporu, byť by měl vést i k ozbrojenému konfliktu. Mnozí z mých spolužáků z Oxfordu zahynuli ve Španělsku v této víře. Nakonec však došlo k světové válce a fašismus byl poražen, ale za cenu obrovských lidských a materiálních obětí.

Naše dnešní rozhodování je podobné, avšak ne identické. Sovětský svaz pokračuje v represích ve vlastní zemi /např. odebíráním akademických hodností některým disidentům a těm, kteří chtějí emigrovat/ a intervenuje vojensky za hranicemi, v Československu a v Afghánistánu, a nepřímo v Kambodži a v Polsku. Avšak v dnešní době má dilema odporu proti této politice nový a hrozivý rozměr. Ve 30. letech jsme se báli, že letecké bombardování přinese městům obrovskou zhoubu a to se i stalo. Ale svět to přežil. Avšak nyní atomové zbraně, dvakrát použité ve druhé světové válce, učinily válku ještě strašnější, než si dovedeme představit. Víme, že kdyby k válce došlo, vyhladila by civilizaci ve všech jejích formách a s největší pravděpodobností by ukončila lidský život na této planetě.

Právě jsem se vrátil z 3-měsíčního pobytu v Japonsku, 10 dní jsem ztrávil v Hirošimě. Muzeum v Pamětním parku míru připomíná hrůzu oné skázy ze 6. srpna 1945, kdy 100 000 lidí zahynulo okamžitě a mnohem více jich přežilo ve stavu živoucích mrtvol. Na pamětním náhrobku čteme tato slova: "Nechť jejich duše zde odpočívají v míru, neboť už toto zlo nebudeme opakovat." Viděli jsme pochodeň míru, která bude hořet až do dne, kdy jaderné zbraně zmizí ze světa. Letos v létě, při příležitosti 37. výročí onoho strašného dne, vyzvala hirošimská mírová deklarace k zákazu nukleárních zkoušek a k zmrazení a nakonec k zničení všech zásob nukleárních zbraní. "Hirošima není jen svědkem dějin," čteme v deklaraci, "Hirošima je věčným varováním pro budoucnost lidstva."

Hirošima, tak jako Osvětim anebo Babi Jar, je symbolem nelidskosti mezi lidmi a nastoluje kategorický příkaz hledat cesty k zachování míru. Současně znovu podtrhuje problém, se kterým jsme se setkali při pokusu smířit úsilí o mír s obranou svobody. Na hirošim-

ské universitě, v Ústavu vědy o míru, jsem vedl seminář na téma "Lidská práva a mír", dokazoval jsem, že tyto dvě hodnoty jsou neoddělitelně spojené. "Právo na život" je zakotveno ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v článku 3, kde se praví: "Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost." Mezinárodní úmluva o občanských a politických právech, začleňující tato práva do mezinárodních zákonů, potvrzuje, že "každá lidská bytost má přirozené právo na život", ale činí je součástí souhrného výčtu všech lidských práv, z nichž ani jedno není nadřazeno jinému.

Ve svém semináři jsem citoval samizdatový dokument Charty 77, československého hnutí za lidská práva, otevřený dopis mírovému hnutí v západních zemích /č.13, 29. března 1982/. Chartisté vyjádřují své sympatie s hnutím za mír, podníceným prostými občany a s jejich zápasem za "právo na život". Současně Charta 77 zdůrazňuje, že násilí a nespravedlnost uvnitř států bylo vždy faktorem přispívajícím k válce, a že zachování lidských práv, tak jak je stanoveno v helsinské deklaraci, je nevyhnutnou podmínkou míru mezi národy. V jiném dokumentě, který vyšel o 3 měsíce později /č. 25, 27. srpna 1982/ Charta 77 opakuje tuto tezi: "Boj za lidsky důstojný život v míru bude tím účinnější /na západě, na východě, na severu i na jihu/, jestliže bude boj za odzbrojení doprovázen bojem za dodržování mezinárodně přijatých úmluv a paktů o občanských a lidských právech..."

Mírové hnutí v západní Evropě a nyní v Severní Americe si zaslouží ocenění a podporu, protože soustřeďuje pozornost západního veřejného mínění na nebezpečí jaderné války a varuje před nebezpečím obrovských zásob nukleárních zbraní, jejich neustálého rozšiřování na obou stranách a jejich pronikání do jiných zemí. Někdy, i když ne vždy, se tato hnutí vyhybají omylu jednostrannosti a volají po omezení nukleárních zbraní na obou stranách, nejen na Západě. Naneštěstí politický efekt jejich nátlaku může být jenom jednostranný, protože podobná hnutí v sovětském bloku jsou důsledně potlačována. V době, kdy desetitisíce demonstrovaly v městech západní Evropy, malá skupinka jedenácti bojovníků za mír v Moskvě byla okamžitě rozehnána státní bezpečností a její vůdcové byli uvězněni. Další důkaz o tom, jak potlačování lidských práv znemožňuje boj za mír a odzbrojení. Kdo by mohl na druhé straně pochybovat o tom, jak obrovský krok k míru a nukleární rovnováze by byl učiněn, kdyby Sovětský svaz pod svým novým vedením odvolal svá vojska z Af-

ganistanu a z Československa, propustil bojovníky za lidská práva, Sčaranského a Orlova, a nechal Polsko Polskem.

Uvažuje se o založení katedry mírových studií na této univerzitě, což by byl vskutku vynikající čin. Taková studia by se musela zabývat nejen otázkou nukleárních zbraní, symptomem nemoci světa, ale odstraněním války vůbec, jejími mnohými příčinami včetně ekonomických a sociálních faktorů a politické represe. Není to jen věci studia, ale věci vládních aktivit, které musí reagovat na tyto problémy zdravým a uváženým způsobem. Není to však jenom věci vlád, ale životním zájmem každého občana, který musí hledat ve svém vědomí a svědomí odpovědi na tyto naléhavé otázky a žádat od svých vlád, na západě i na východě, aby hledaly řešení. A to není jen úlohou specialistů na mezinárodní vztahy mezi námi, ale úlohou nás všech, nás všech, nechť pracujeme a studujeme na kterémkoliv poli.

A nakonec něco v lehčím tónu. Nedávno jsem v Tokiu náhodou narazil na středisko náboženské sekty Zdroj zázraků /Šinreyko/. Na tabuli vyvěšené na budově byl popsán zázrak, který zažil jeden z členů sekty, japonský student hudby, který v průběhu jedné přednášky na tokijské universitě zažil, jak to nazval, zázrak rozpínání lebky. Jeho pasivní mozkové buňky se oživily, jak pocítil, a dokonce jeho slepičí hrud' a pokleslá ramena se rozšířila. Výsledkem pak bylo, že jeho schopnost hry na flétnu nesmírně vzrostla a "staly se mu mnohem srozumitelnějšími nepochopitelné filosofické knihy." Dovolte, abych vyjádřil naději, že i vy, potom, co jste vyslechli mnohé přednášky na této universitě, jste pocítili podobné rozšíření svých lebek a jste tak lépe připraveni na setkání s nebezpečími a výzvami světa, ve kterém žijeme.

Když rozkvétá růžový akát pod věží Minčeta a bílé růže cvíjí nad branou hlavu sv. Vláha, patrona dubrovnického, zastaví se široká ulice Stradana proudy lidstva! Veselé vlaje praporek staré Hagusy nad sochou Orlandovou před hlavním chrámem: nad továrnami v předměstí Dubrovniku jiné praporek vlaje. Květné při státním svátku Socialistické federativní republiky Jugoslávie.

Slavná bývalá kupecká republika Dubrovník, s nádhernými staviteleckými památkami a se subtropickou vegetací, nazývaná také chorvatskými Athénami, má díky své dlouhé historii /začíná VII. stoletím/ mnoho společného i s Českým královstvím. Například s republikou Tábor: Dubrovničané vedli rovněž válku s císařem Zikmundem /v roce letech 1403 - 1405/, ale protože panoval dlouho, začali provádět reálnou politiku výhodné spolupráce s ním - nepřijali sice od Zikmunda erb jako republika Tábor /ta 18. listopadu 1436, kdy klečící zástupci obce tábořské přijali Zikmundův majestát pod zlatou pečetí/, ale léta léta 1413 převzali od něj ostrovy Brač, Hvar a Korčulu, které pro ně vybojoval Zikmund vítěznou válkou s Benátkami. Kupecká republika Dubrovník pak ještě koupěmi získala od bosenské šlechty v roce 1427 rozsáhlá území a pevnou hranici, která vydržela mnohá staletí. /Kupecká republika Tábor získala od Zikmunda 2500 kop grošů, zapsaných jim na majetku kláštera v Louňovicích a také výhodu, že konšelé, které císař nebo jeho důstojníci ²⁰¹ vyřídí, nastoupí oúřad bez placení tax obyčejných./

A pochopitelně, i literárních souvislostí je mnoho: rodiny Gunculičovo a Vojnovičovo, s ochutnými hradbami a se starou baštou Kula Minčeta, má z dob své slávy nejen patricijské paláce, ale i literární historii hodnou nasazenosti Slovanů; Gunculičův epos "Osman", mistrovské dílo renesančního stylu, koloval jen v opisech, protože Republika Dubrovník nemohla vydati nejlepší dílo svého občana tiskem. Nemohla vydati: jaké štěstí, že Republika Československá aspoň v prvních dvaceti letech umožňovala básníkům vydat své díla vlastním nákladem - byla to práce jen velkorysost hodná XX. století! Díky jí nemusíme číst v opisech aspoň dílo takového Jakuba Demla a dalších a dalších až po konec let třicátých. Pak už to opisování v českých zemích netrvalo nastalo ...

V lednu 1934 prezidentu republiky T.G. Masarykovi píše český básník dopis se smíenkou o Dubrovniku: "Za Vaše zdraví a za Vaši sílu šťastěji sloučivám máti svatou, ale na tyž úmysl modlí se za Vás i moji přátelé, i ty svaté fcholnice v Dubrovniku, kde jsem nedávno léčil své plíce. Všichni ti, kdož milují moje dílo, milují i Vás, pane presidente." To je zhruba jádro celého dopisu, ale jak si Jakub Deml léčil plíce v Dubrovniku? Ve "Slépjích" XIII" sám o tom píše: "Do rozpaků jsem přišel já, když jsem uviděl tu yachtu. Byla to větší ločka shora i se strach obednáhá. A tak jako cigánská boude bez oken. Paní Gustel Glimmer mne vyzvala, abych tam vstoupil, ale upozornila mne, že se dovnitř lese po čtyřech a že je to jen tak přešně pro dva, ačkoli v nouzi i tři že by se tam vašli. Já vylezl na příd, po suchu, neboť yachta stála mimo vodu na břehu, ale dovnitř jsem nevlezl, fka, že mi to stačí. Paní Gustel Glimmer vařila oběd, tak venku, jak to dělají kočevníci. Nebyla nastrojěná, ale bylo jí horko, také to řekla a onluvila se, že se svléká a svlékla se po pás do naha a učinivši to, tákala se mne, jestli mně to nevadí. Já řku, že ne. Tak rád bych jí byl poradil, aby toho vaření nechala, že jsem něco na sub přivezl a sebou, ale ona vařila, stojí tu jako matka Kirké, sem tam nějaká Zátoňanka přešla mimo nás, mně ani nebylo tak horko, proto jsem kolár nesundal a rozhlížel jsem se po celém okolí, po moři, po těch borách nad ním, po těch stromech, po nebi a také jsem zkusil, jestli mezi těmi oblázky a v tom mořském písku najdu nějakou sušličku, nějakého žeka. Nespatřil jsem nic takového, čemuž jsem se divil.

Gustel Glimmer dala mi k obědu, co přede mnou za Primuru uvařila, tož brambory na oleji a vařenou lebedu. Ptala se mne, jestli mně to chutná. Já řku, že ano.

Fana Waltera jsem potom také poznal, byl to mladý, sdravý, velmi sympatický muž, byl šávec a jistě arijec a přesvědčil jsem o tom, jak ti dva lidé se potkali a jak se mohlo stát, že jedou na takové yachtě právě spolu. Paní Gustel Glimmer je aspoň o 10 let starší než Walter, v Dubrovniku mně řekli, že je to Žičovka a nevíš, proč mně to řekli, je to na ní vidět, a já mám tento národ a jeho děti rád.

Nevíš, jak dlouho žila paní Glimmer v těchto končinách, ale když tak šla se mnou, v každé ulici měla někoho důvěrně známého, s některých dveří nebo oken na ni volali nebo kývali, anebo ona sama do některých oken a dveří volala nebo kývala. A v některé

ulici měla těch známých domů a lidí i víc, ale paní Gustel Glimmer jistě znala všechny obyvatelé Dubrovníku a jeho okolí, takže není divu, že jsem ji poznal i já. S tím jejich třítkoněmeckým pazen něco bylo, neboť ona žádala, abych v té záležitosti promluvil s Goeringem, ale potom s toho zešlo, jak už víte.

V téže době o pěti hodinách ráno, když jsem skolytoval sarajevskému arcibiskupu Dra Ivanu Šaričovi, ztratil se mi můj pas, můj zápisník a s nimi zázizela i má břitva a peněženka se všemi posledními dináry. Abych se dostal bez kupy domů na Moravu, k tomu mně dopomohla svatá Aniška Česká a moje bárnická sláva. Po-destření padlo na domácího sluhu, byl tři dni o hledu zavřen na policejním komisariátu a bit, ale pro nedostatek důkazů jej propustili. On to neukradl, já vím, kdo mně to ukradl, ale kdybych to řekl, velezložená časna Sestra Gabina, předtojniša "Salvatoru", svečeničkého domu, by se jako před ďáblem pokřikovala. Ona je jako dítě a pořád se obviňuje a zapírá a kaje. Svě vědění a přesvědčení o pravém zloději mého pasu jsem delikátně a soudně zatajil i paní Glimmerové, také už proto, že se mi důvěrně svěřila, že prý ona k vůli ní celý Dubrovník a Lapad pomlouvá... Člověk musí být rád, když se všechna špína samopašně končí v "Hrvatské Dubravě".

Co ona se týče, já věřím, že ona Gustel Glimmer je to- tožna s generální sekretářkou obránce Madridu Miajy, čili, že je to sama Dolores, jejíž podobiznu jsem viděl a o níž hymnus nadše- ní a chvály pěly brněnské Lidovky. Na shledanou, Dolores, miluji odvahu, miluji nadšení, na shledanou v Mě yachtě, už čeká nad Galavou! Na shledanou nad Galavou!"

Jakub Dezl, sedící na přídi mořské jachty, zakotvené na zemi - to odpovídá literární skutečnosti: jeho Šlépěje jsou bárnická almanacha v tom původním smyslu - al-manách - místo, kde poklekají velbloudi. Spojené s vyprávěním, jež lze na takovém místě - pouště - slyšet; je to zároveň i kalendář - dobových hnu- tí myslí. Však v prvním svazku Šlépějí z roku 1917 a pak ve XIII. z roku 1937 jsou reprodukce ex libris Jakuba Dezla: v prvním svaz- ku je to ještě mořská jachta pod plávní plachtami, v ex libris za dvacet let potom je to už rybářská ločka bez vesel, s postavou adoranta na rozbourěném moři. O událostech, spojených s bouřením, a nejen mořským, a nejen na pobřeží Dalmácie, píše Dezl v roce 1939

ve šlépějích přisněžených nazvaných "Proč bychom se netkali" :

"Žert není na místě a proto nežertujem, neboť doba je sarkastně vážná.

Na nádvoří Rektorského paláce v Dubrovniku najdete pozůstatky Miha Pracata a o tomto vlastenci Dubrovničana vypravovali mně tam toto: Byl to bohatý kupec a bohatství jeho spočívalo v množství obchodních lodí a zboží. Byl pak Miho Pracat největším boháčem svobodného města Dubrovniku a jeho loď brázdila všechna moře světa. Ale bohatství na vodě, bohatství nejisté; stalo se, že jedenkrát, cestou z Orientu, za veliké bouře všechny loď Miha Pracata ztroskotaly. Ale Miho Pracat byl milionář, i vystavil si loďstvo jiné. Moře pohltilo i tyto nové loď i s nákladem, udeřila i jakási jiná krize a z knížete Pracata se stal chudák, který jako jiní chudí lidé sedával na kamenné lavici "před dvorem", teskně pohlížeje na Dom Veliké Gospy i na mráčka ziváků holubů, kteří se snášeli na kloubky, na ramena a na ruce přichodících cizinců, bezstarostných a šťastných. Miho Pracat vzpomínal bývalé své slávy a moci, která pramenila z velikého bohatství a štěstí již nebyl. Už ho nebavilo sedávat venku a dívat se na ruch a pestrý život námětí, a uchýloval se dovnitř na nádvoří Rektorského paláce, do oné kvadratury, kde bylo možno obdivovat se architektonickému dílu Michala Matijevice a Ormáního Dalmata a tam nahoře, nad touto studnicí armarové krásy, jiskří, žhavé, nesmlouvavé, syté a šťastně modré nebe. Náhlá, prudká, temná bouře a bílý mořský racek nebo horský orl, toť byly jediné změny na azurovém obraze v přesličném rámcí renesančního prostoru tam nahoře nad těžkou a smutnou hlavou patricia Miha Pracata. Ale Miho Pracat nic už neviděl ze všech těch jevů a krás. Jeho oči jako omráčené netěsně zíraly v jedno jediné místo. Ale až zíraly dolů anebo rovně vpřed, ty oči se nasetkávaly se zemí, ty oči dotýkaly se utraštěné a zdaleka a tajně jenom ztraceného štěstí.

A co tak jednou Miho Pracat jako socha hledí před sebe, spadla ještěrka z jednoho z mohutných sloupů a portálu. Spadla jako s nebe, pleskla sebou o zem. Miho Pracat to slyšel, zahleděl se v to místo a vidí, že ještěrka leze nahoru na ten sloup, z kterého spadla. Leze, leze a poněvadž leze příliš nedočkavě, rychle a zhurta, padá zase na zem. Ale nic si z toho nedělá, že se udeřila, znovu nastupuje svou cestu. A tak padá a vylázá a vylázá a

padá, ať přece jen se jí podařilo vylézt do hlavičky sloupu, kde má své hnízdo.

V Mihu Pracatovi probudil se člověk, precitl knižce: "A já že mám být méně než tento plaz? On se nevzdává a já se mám vzdát?"

Začal znova, začal od rybářské bárky, od malého člunu a pracoval a pracoval a svým přičiněním, svou odvahou zase se vyvíjel na nejvyšší místa svých nadějí a nabyl jmění mnohem většího nežli kdy předtím. A když se mu zase a ještě více obdivovali jeho přátelé, říkával jim tichým úsměvem: "Mohutní se jenom s duše!"

Na jiném místě těchto XXIV. Šlépějí Deal ironicky volá: "Ach, hnutí a snění je tak slastné!" A to v této souvislosti: "Povídala jedna dívenka, když se jí otec ptal, co by dělala, kdyby viděla prvotní, skutečné Uaučení Páně: "Já bych krásně snila..." Ach, hnutí a snění je tak slastné ...!"

Tolik Jakub Deal. Hnutí a snění je také přemyslné označení /krátkého?/ období Druhé republiky: Anno Domini 1939 vpisuje Deal básničku Stanislavu Zedníčkovi do knihy "Z mého očiště" tuto dedikaci: "Stanislave Zedníčku, nakonec váží si člověk jenom svého utrpení. Je to asi první zákon této země."

A mohutní se jenom s duše; jiný se slovanského rodu, sovětský spěvovatel Andrej Platonov si počátkem třicátých let posnamenává do svého Zápisníku: "Kolchozy jsou naše jediná naděje. Co bychom si bez nich počali? A o dvacet let později v roce 1950, končí své zápisky poznáním: "Všechno je možné - a všechno se podaří, hlavní ale je - sasevat duše do lidí! Nejsou spisovatelé lidé, zvláště u Slovanů, kteří i vědci, vlečou po celý život misijní kříž? I sení srp a kladivo?"

Nad Dubrovníkem srp a kladivo vlaje už bezmála čtyřicet let: Jakub Deal, básník, složil v Dubrovniku měš. Předtím, v roce 1917 podepsal květnový Manifest českých spisovatelů o české politice. Bylo to nutné: o rok později, v květnu 1918 byl dubrovnický básník Vojnovič, kterého čeští spisovatelé do Prahy posvali, policejně s Čech vypovězen - i českými policejními důstojníky. Ale mohl Deal díky liturgii, sloužené v Dubrovniku, pochopit to, proč po socialistické Jugoslávii požíbává socialistické Československo od poloviny čtyřicátých let? A proč bude mít rudá vlajka nad Dubrovníkem naprosto zvláštní odstín: je možné ho cítit i v ovzduší? Ne, ani v Dubrovniku nelse dnes popít ten zvláštní světový fenomén, že naprosto všechny slovanské národy žijí pod srpem a kladivem; i ten nejmenší národěk Lužických Srbů žije v socialismu chráněném státně, ale v roce 1983 precití český turista v Dubrovniku znovu a jinak Dealův zápis ve Šlépějích z 6.X.1936: "Naděje Česká
skt

je Jugoslavie a naděje Jugoslavie je pojugoslávětčná Čechie ..."

Ty literární souvislosti! Díky blízkosti Itálie a západní civilizace stává se Dubrovnik od XVI. věku střediskem renesanční kultury. I epos a drama dubrovnických básníků dosahuje v té době nevidané umělecké výše a duchovní hloubky. Mančetič, Držič, Vundulič, Palmotič, Bunič a Dordič jsou básníci-kněží, či odchovanci jezuitů - kteří se nakonec naučí mlčet: všichni ti jmenovaní se odvraceli od svých uměleckých prací s opovržením, když dosáhli zralejšího věku, ano ničili je i ohněm. Před smrtí věnovali se především, po léta, zpracování témat z Písma a zanechávali národní život; tímto slovy je možno shrnout i poselství stáří Jakuba Demla. Zvláště v letech padesátých... A ani v Čechách nebyl sám... I to je nutné mít na paměti...

Stejně jako tu naději - o nezávislosti a jednání rovného s rovným /trpasličí Dubrovnik s císařem říše Římské Sigmundem/. Na těžce vybojovanou tradici navazuje Jugoslavie v konci XX. století; na jakou tradici přijímaných výhod /vždy na účet vlastní seně/ navazuje dnešní ČSSR ?

Jakub Deml ve stejném dopise, s něhož je citát: - "Naděje Čechů je Jugoslavie..." - podává i zajímavý klíč ke svému dílu: je lépe psát o klíči k dílu Jakuba Demla než k dílu republiky Československé - následuje citát se "Šlépějí", jejíž raději uvedu vlastními slovy. /Deml se v něm zmiňuje i o Trockém a to snad by už bylo v Československu 1983 přílišným pokoušením osudu - citovat a citovat./ Zpět k tomu klíči /kovářskému/: Deml vysvětluje, že od mládí si vámal kovářů, jak do ohně vždy chrstnou vodu, když chtějí svýšit žár. A obdobně Deml do plápolu věcí čistých /i sakrálních/ je pokoušen stříknout aspoň slinu! ale to pro ten většín žár! /V něm u kováře byl i TGM/

K novému roku 1942 vychází knížička, kde obrázek proti titulu reprodukuje originál Madony Tasovské. Titul zní: "K narození Panny Marie. Kapsal Jakub Deml, kněz církve římskokatolické." Na straně šesté je pak tato důležitá věta spisovatele z Moravy: "nikdo není z tohoto světla vyloučen, nikomu nebylo odepřeno, nikdo nemá výaluvy, nikdo nemůže říci: Já za to nemohu!" /Minochodem: jen v tom roce 1942 Němci popravili či jinak zlikvidovali menší sástup českých kněží a spisovatelů; odnesli svůj kříž mlčky do tmy .../

Světlo a žár - jak to jde k sobě! A nejen v rozpáleném Dubrovniku, když nad ním slunce třeští ... V "zapomenutém světě" Jakuba Demla tu výheň / srdce / přímo cítíme - úryvek: - "Pane Bohuslava Ptáčku, já bych k vám seskočil s letadla, a to letadlo by muselo

startovat v časové u mého dozu ne utřeše mé besídky, a které bych Vás dovedl napsat román, že by nad jeho krásou žasli čtenáři jazyka náš nepřátelského, poněvaď nás kapou - víte? a poněvaď nás oči... Je to nejsurovější Boží dar. Ježíši, slituj se nad mou bídou, abych odpověděl, než doletí můj aeroplán, a potom to všechno schozí a mezi zapletenými dráty v koutce toho nejklisněnějšího letounu najdou naše zuhelnatělá těla. To je naše a Vaše tělo, neb jsme básníci. Nebojte se, já obě konservuji, sama Pavla Kytlicová naučila nás savařovat ovoce, ne, že by to byla chtěla, ale já jsem to tak odkoukal: jí se meruňky a třesně a švestky a hříbky nikdy nekazily. A víte, čím to? Pavla Kytlicová velice přesně rozeznávala tyto invokace loretánských litaní: Matko nejčistější! Matko nejčistější! Matko nejčistější! V jazyku tenistů, fotbalistů a skautů toto všechno jaksi splývá, od té doby totiž, co se sevrhla klasická filologie: neboť přesně od té doby nesměte se domluvit ani se svou milenkou. Tancoval mládenec s dívkou a při tom tancí jí šeptal: Sločno, Vy jste můj ideál! Ona mu na to: Mlčte, vy svináku! Byla to Moravka, tedy má krajanke, a ochírala nějakou tu ilustrovanou Hvězdu nebo Moravanka a tam není inserty doporučoval se jakási ochranný prostředek pod tím názvem. My básníci jsme na tom zle, když jsme se volky nevolky našli s říci ideálů."

A Dejal v této próse, vydané vlastním nákladem r. 1934 - po konfiskaci v opraveném vydání - /to stejné se stalo už několikrát i s republikou Československou: vždy po její konfiskaci se na světě Božím objevilo její opravené vydání, nákladem vlastním/, a Dejal v "Zapomenutém světě" stříká alinu pro svícení láru tak mistrovsky, že čtenář občasí postupně - jako rozpálené hrady Dubrovniku, pokryté pěnou rozrušeného moře - samotný problém veškeré literární, umělecké a duchovní tvorby: musíme se volky nevolky s říci svých ideálů? /A není to, konec konců, i náš ochranný prostředek?/

Kterého se musíme s říci? A Dejal, podobně jako zlovánští básníci renesančního Dubrovniku, nám všem na to odpovídá: svým životem. Ideály těch, kteří žijí s říci ideálů, jsou často senáři, než ideály pragmatiků - kupecké republiky, jako Dubrovnik, nemísaly s povrchu senáského - nabyly jen planetárních rozměrů! A básníci, kteří své ideály hledají v době rozkvětu i úpědku republik, nakonec svým životem, když ho usavírají, svědčí o podivuhodném fenoménu: v sofských prouděch staletí zůstává katolická církev jediným systémem, který je chráněn ~~pro~~ básníky - a to násistně!

System, chráněný básníky života - neměl snad tento systém na mysli Jakub Deml, když uváděl do české literatury příběh dubrovnického kupce Miha Pračata? Životní příběh skutečného básníka života nemusí vůbec probíhat v předstíraných chránových, může v něm jít o prosaické handrkování ze dne na den, ale: "Mohutní se jenom s duše!" A o tom básníci vědí - či měli by vědět - své ...

Dubrovník, v jehož městských sdech nabyl slovanický křivel převahy ve stejné době, jako v českých městech /první půle IV. století/, byl od svého založení baštou katolické církve /mršavou při pohledu z dálky a nedobytnou zblízka pro obří rozměry/. A to je skutečnost hodná básníků: poezie je i jistota, že lze na nepatřivém území světa /byť by to byl hrob sv. Petra/ uairat pro čest a přitout si zachovat život! /Opakovaně: při státku s Asie ve XIII. století odolal Dubrovník Tatarům stejně překvapivě jako Čechy, ve století XVII. přezil ^{ROVNĚ} své vymanění s povraha zemského - katastrofou ^{OBDOBĚ} ničivou jako třicetiletá válka bylo pro Dubrovník semětřesení s r. 1667, a vůbec, proč pořád připomínat minulost: většín část obyvatelstva českých zemí byla po staletí zapálená pro huzitství, na většíně území kolem Dubrovníku bylo slovanické obyvatelstvo zapáleno stejně pro bogomilství, v našem století je to zase život pod rudou vlajkou socialismu, ale básníci a kněží přitout ^{VŠĚ} vědí své: "Mohutní se jenom s duše!"/

K tomu pohledu na Dubrovník zblízka: ve svých "Šlépějích" otiskuje Deml jedinou fotografii s tohoto města - snímek Feholai sestry se svečnického domu "Salvatoru", jak svírá v náručí slovanického kluka. Co tím básník myslel?

Ti nejvíce žijí čeští básníci s třicátých let /kteří oslovují štenáře i čnen, po půles století, až se mu zatazuje dech jako při ponoření do hlubin, a nejen mořských, a nejen poezie/, Jakub Deml, František Kalas, Vladimír Holan, Jan Zahradníček, Josef Palivec, Jaroslav Durych, Jan Čep a jiní - zachovali se ke konci svého života jaksi zvláště, nečesky a n e o b o h o d n ě - slovo se pro ně nestalo částen, ale částen!

Že by existovala příbuznost slovanických básníků přes hory a doly, propasti staletí a hranice bratrských republik? Jak že se jmenovali ti dávni dubrovničtí poeti? Jak je stará poezie? Ta, co mohutní s duše? Po kolika staletích lze číst středomořskou Píseň Píání, nebo Apokalypsu s ostrova Patmos? Nebyla už v homérské poezii myšlenka, že doušek obětované krve může navrátit život i mrtvé duši? Ale i kdybychom mluvili jen o nalířství: stačí pohlédnout na Tesovskou Madonu, abychom v ní ucítili slovanický jib... Ten od slova jibnutí... Pod

elastným jben... I slovo má své nezapomenutelné barvy! Zvláště, když se slovo stává zapomenutým světlem v slovanských zemích ...

Ten český básník, který si opakovaně léčil v Dubrovniku plíce /aby do knih vydávaných vlastním nákladem mohl vkládat vlastní dech/, ten předevšim tu větu: "Naděje Čechů je Jugoslavie a naděje Jugoslavie je pojugoslávěně Čechie..." - nezalel ani tak politicky, jako spíše ve slyalu j i h n u t í, tedy hnutí, kdy zjhlá Slávie překoná hranice všech malých počtářských republik, takže i Čechie na sebe vezme jho Trojjediného království... /Kejmenovala se tak část Jugoslavie kolem Dubrovniku za Demlova života?/ Trojjediné království: politika snad, ale poezie - to není hra se slovy... Ani za třicet stříbrných... Ale úskou brankou do skutečných krajin Trojjediného království - je ...

Republika Dubrovnik, ta bývala takovou úskou brankou slovanských národů jihu k západní civilizaci. První republika /i s cílem Jakuba Demla/ je takovou stále se zužující brankou /pro čechoslováky - jak čas ubíhá/ k téže civilizaci. ~~Křiváky~~ A ta branka neustále, víc a více, sarůstá tráva /tři trny jsou i rakety/, a rudé růže stále více ovíjí hlavu vládného Václava s českými básníci, ti přestávají psát presidentu republiky a tápou: kde si jen v budoucnu budou léčit plíce?

V Dubrovniku prý spívají slavíci. Aspoň se o tom ve svých šlépějích zmiňuje Jakub Deml. Ještě než však své "šlépěje" začal vydávat, sbýval se spěvem slavíků. V roce 1912 vydal překlad Slavíka svatého Bonaventury a doprovodil jej svým komentářem. V něm sděluje českým Slovanům, že jeden katolický biskup západní civilizace přirovnal křesťany k sokolům. /Však obyvatelé všech zemí a republik Slávie nejsou ani tak slavíky, jako spíše sokoly - viz byliny - cvičeními./ A katolický biskup přirovnal Kristovo krvavé maso jako návanu pro /dravé ptáky/ duše, když odmítají ve svém vzletu vrátit se a ušednout na vstaženou ruku Pána. Jestliže nic jiného, to krvavé maso je snad přílišká ... Čím mohnutější a větší je duše, tím víc jde za krví ... Ale lovcem, lovcem je někdo jiný !

Tak český básník v roce 1912, ještě před dvěma /dvěma?/ světovými válkami a ještě před tím, než si léčil v Dubrovniku plíce /v bibli je psáno: "chraňte si dech života a nebuďte nevěrní!"/ ten venevský kněz, dokončující obroměcké dílo v z e š l é od obětních stůlů, vytyčil cestu yachtě české poezie, zakotvené nad ozlavou... literatura se /nejen/ pro něj stala kusem krvavého masa, ve věi nevábnosti vytrženého přiso se života - a srdce ...

/V Dubrovniku vystavují obdobu Tasovské Madony. Dítě je zachyceno na pohled lehce v náručí matčině, jako poezie v náručí mateřského jazyka - co je však za tím všim barvy tráumů - očistné krve! /Iva Kotrlá/

Tucet říkanek

Jednostranně odzbrojit
hlásal Foot - byl krutě zbit
Taktika tu slyšet stejná
jak z Neville Chamberlaina

Je těžké diskutovat
když tvým soupeřem je kat

Dlouho bádá ideolog
vydumal myšlenek sorok
zbrusu novou skoro co rok
Po stu letech k poledni
objevil věc nevšední
že málem vymyslel prolog

Svobodně si létá ptáček?
Opratě a zhasínáček
dusítko na mluvítko
Je třeba ho z oblohy
přitáhnouti na nohy
vždyť tady má krmítko

Některý den klesne tlak
a mně je hned všelijak
netěší mě ani valně
vyžívat se sexuálně
Nevím přesně na co hynu
na mor nebo na vzteklinu

Nevím jak se k tobě chovat
milovat či nemilovat
když to tvoje srdce scestné
je pro mne i pro pocestné

Vědecký ortel mě kruší
najísto že nemám duši
že mít psychu
je jen k smíchu
Přítom bližší nežli bratr
každému je psychiatr

Týdně hraju nonejbal
abych ůdy rozhejbal
Peškovala mě má paní
hlučné v kloubech za loupání
stěhují si sousedi
kteří vedle spí za zdí

Nejraději ze zvyku
čtu si černou kroniku
Napadá mi záhada
kdo koho víc okrádá
Či jsme národ zlatníků
když zlodějům taktak hová
nakrást lup stotisícový

O významu Švejka
kdekdo hlučné hejká
Má to jednu drobnou kaňku
Kam ses poděl Karle Vaňku?

Mít jen moc a žádnou přízeň
to je život pro vraha
plyne z toho strašná řízeň
a zvýšená ostraha

Kdysi sláva velikánů
stoupávala do nebes
dnešní pán sotva je v ránu
už neštěkne po něm pes

Karol Pecka

a

Ta Těžítka, víš, ta jsou místy
nesrozumitelná. Já chvílemi nevím,
proč tam není něco jiného namísto
toho, co tam je.

/přítelkyně prezatěrka Jaroslava R./

a

nahoře bez
dole šerík

a

/epitaf praecox/

Poutníče,
postůj nad hrnou. Ti,
kteří ve tvých stopách půjdou,
tebe v ni zahrnou.

b

Z Palerma do Ženevy se vydal mírový pochod. Vzhledem k velké
vzdálenosti urazí část cesty v autobusech.

/Stanice Hvězda, 21.5./

a

myška leze z díry
nechá pokoj, až tam vleze

b

Celá tato předmluva je napsána toliko, aby volala, že tato kniha,
na neštěstí, může být pochopena toliko lidmi, kteří si uchovávali
dost volných chvil k šílenství.

/Stendhal: O lásce/

b

Termiti ve skupinách se stávají postupně stále přátelštějšími a
aktivnějšími, ale nejeví žádného sklonu ke kladení vajec nebo k pá-
ření; místo toho omezí svůj příjem vody, hlídají si váhu a mitochondrie
jejich létacích svalů se předstihují ve zvyšování metabolické
aktivity. Termiti ve skupinách se ustavičně dotýkají navzájem ty-
kadly, což je zřejmě ústředním řídicím mechanismem. Býtí dotýkán,
to je, oč tu běží /řekl by Hamlet/, a je to důležitější než dotýkati
se. Jákýkoli termit zbavený tykadla se může stát skupinovým termitem,
když se ho druzí dost často dotýkají.

V párech izolovaní termiti jsou docela jinou historií. Jak jen jsou vzati z náručí kolektivu, jak jen skončí to dotýkání ze všech stran, stanou se agresivními a podezřívavými; začnou nutkavě pít a přestanou se dotýkat jeden druhého. Někdy si dokonce navzájem ukousnou distální konce svých tykadel, aby je to zbytečně nezávadělo. Rozzarzele se usazují, a aby udělali z nouze ctnost, začínají s příslušnými přípravami na kládení vajec a na potomstvo. Zatímco mitochondrie jejich létacích svalů se ocitají ve výslužbě.

/Lewis Thomas:
Buňka, medúza a já/

b

Já žiji teď, řekl. Jako kdybych já mohla žít jindy.

/Sylvie Richterová:
Rozptýlené podoby/

b

Těž psací tabulka znamená ženu, a to proto, že přijímá nej-
různější typy písmen.

/Artemidóros:
Snář 2, 45/

a

Tetam, když nejsi.
Te tam, pokud jsi.

b

Proč muž při rozhovoru s ženou vždy rozvažuje o rozsahu? Těla,
hladu, vášně?

/Iva Kotrlá: Odchyt andělů/

b

Ředitel n.p. Triela, soudruh Kobyłka, o tom říká: "Podprsenka,
to je někdy jen malý kousek látky. Ale za ní je skryto hodně
práce, na které se podílelo mnoho lidí."

/.../ Švadlena uvolní páteř opřením o pohyblivou opěrku a provádí
pracovní úkony, které mají také rehabilitační význam. Při střihání
používá nůžek s tvarovanou rukojetí, která vylučuje dřívější běžný
výskyt mozolů.

/.../ O tom, jak tyto výrobky nakupují muži, existuje mnoho vtipů,
ale samotná podprsenka je výrobek požívající velkou vážností. Je do-
konce strategickým zbožím. V obchodu se Sovětským svazem zaujímá
šesté místo na seznamu strategického zboží směnitelného za naftu.
Víc o tom ví zástupce PZO Transakta, ing. Chlup.

/z námětu na propagační film/

b

Ještě pořád tu stojíš? Proboha, vždyť mám tady na stole rozpálenou
žehličku. Tvá vosková křídla.

/Sylvie Richterová:
Rozptýlené podoby/

b
Byla to jedna z těch rovnostářek, co tráví život tím, že myslí na nerovnosti.

/André Maurois: Ariel/

a
Živnostensko-bolševická dcera: touží nejen vlastnit, ale i vyvlastňovat.

a
Její slzy vyskakovaly si na ně.

a
Křečová víla.

a
Katolička - ale jak nekřesťansky pitomá.

b
Když je nešťastnej člověk šťastnej, to je úplně jiná věc.
/H./

b
Když já ženský hlasy hlavně neslyším, ty někdy strašně řvou.
/B./

a
Mez/aliance.

b
Nebyl jsem si jist zdali jsem zemřel
ale stejně na tom nezáleželo
Jako v pohádce setkala se samota se samotou
maličky byli spolu a pak
každá odešla do svého domova

/Zdeněk Rotnek /

a
Resoluka in extremis.

a
nahore bez
dole šefík

b

Ale von když se probil, tak na něj stejně čekala smrt v tom malým pavilónu. A dcery měly kostry.

Ale to už jsem byl zase já.

"Za to, že jsi zabil naši sestru," řekly - voni totiž byly takový citlivý ty kostry - já se jenom ohnal a vona hned upadla jedna z nich. A ty zbývající se kolem mě seskupily a tak divně na mě mlčely.

Tak jsem stál jako zahaleněj v tom jejich mlčení, který jako by se ke mně pohybovalo čím dál blíž...

Ty kostry byly takový nemilosrdný. A voni mě stejně zabily, ty kostry. Tak jsem chtěl něco vykřiknout proti tomu mlčení, aspoň jedno slovo, a přemýšlel jsem, že když jedno slovo, tak že by to slovo mělo být život. A přemýšlel jsem taky, jestli je mám nazvat Slečny Kostry, když budu vo ten život žádat.

Ale moh jsem si klidně to všechno přemějšlení ušetřit.

A voď tý doby se mi nic takovýho nezdálo, takovýho krásnýho.

/Eugen H., sedm let/

Cianův deník

V době, kdy Němci opět předvedli užaslé Evropě svůj nechutný tanec s Hitlerem /tentokrát s jeho údajným 601 svazkovým deníkem/, není marné si připomenout skutečný deník italského ministra zahraničí hraběte Ciana, který byl na rozkaz Mussoliniho popraven před čtyřiceti lety /narodil se přesně třicet let po diktátorovi, v roce 1903 a koncem dvacátých let se oženil s jeho dcerou Eddou/. Ve věku 33let se stal neklamějším ministrem zahraničí Italského království a vstoupil tak na evropskou scénu - svými činy ovlivnil i osud českého národa. 25. července 1943 hrál vedoucí roli v puči proti Mussolinimu, když už předtím prováděl politiku německé říši nepřátelskou. Výběr záznamů z jeho deníků byl proveden z výše uvedených hledisek:

/z 2. ledna 1939/ "Můj dopis Ribbentropovi byl schválen. Zítřka jej odevzdám Attolicovi spolu s pokyny o tom, co má říci Němcům, zvláště o obchodních stycích obou zemí a o Horní Adíži. Bylo by dobré provést Hitlerovu myšlenku a evakuovat Němce, kteří si přejí tento kraj opustit. Telefonoval jsem Ribbentropovi, abych mu krátce oznámil rozhodnutí. Mluvili jsme s jistými potížemi, neboť bylo špatné spojení a nemohli jsme si toho mnoho říci. Byl však spokojen a potvrdil, že koncem měsíce může být vše připraveno a to i ze strany Japonaka. Dále rozhovor s Duce: nařídil velvyslanci Pignatimu, aby sdělil Vatikánu, že je s politikou Svaté stolice nespokojen, obzvláště pokud jde o hnutí katolické akce. Mluvil rovněž o odporu kněžstva k politice osy a k rasovému zákonodárství. Nechtějí si nedělati iluze - moc kněžstva je velká, avšak větší je moc státu, obzvláště státu fašistického. Nechceme konflikt, avšak jsme ochotni podporovat politiku státu a v takovém případě probudíme všechny spící protiklerikální nenávisť ..."

/z 3. ledna 1939/ "Poľský velvyslanec mi oznámil nadcházející Beckovu návštěvu v Berlíně a pozdější návštěvu, kterou má Ribbentrop vykonat v Kolaku. To usnadní moji návštěvu ve Varšavě, která se má konat v posledním týdnu měsíce února. Fotom u Duceho s americkým velvyslancem, jenž přinesl sdělení od Roosewelta a několik návrhů o usazení Židů, pro něž by podle presidenta Roosewelta přicházela v úvahu část Habeše a okolní kolonie. Duce tento návrh zamítl a pravil, že Rusko, USA a Brazílie mají materiální možnosti rozřešit židovskou otázku tak, že by Židům přidělily část svého území. Projevil příznivé stanovisko k zřízení nezávislého židovského státu a slíbil podporu dle možností."

/z 4. ledna 1939/ "V Bagdádě jsou demonstrace proti našemu hromadnému přistěhovalectví do Libye; mají za to, že toto italské jádro zlomí arabskou převahu ve Středomoří. Mají pravdu; jest to náš cíl; Duce si však přál, abych uklidnil iráckého vyzlance. Ve Španělsku jdeme kupředu plnou parou. Garbara provedl skvělý manévr. Osvobodil své boky z nebezpečí a sám napadl rudé na jejich bocích, čímž způsobil velmi vážnou krizi."

/z 5. ledna 1939/ "Dobré zprávy ze Španělska. Jediným nebezpečím na obzoru je případná velká intervence Francouzů přes Pyreneje. Aby taková hrozba byla odvrácena, sdělil jsem Londýnu a Berlínu, že pokud-li se Francouzi, bude to konec neinterveneční politiky. Též my pošleme své pravidelné divize. To znamená, že budeme válčit s Francií na Španělském území. Požádal jsem Němce, aby uveřejnili v Diplomatické korespondenci poznámku na podporu naší these.

Duce mi řekl, že informoval krále o nadcházejícím vojenském spolku s Německem. Zdál se tím spokojen. Nemá rád Němce, s však oškliví si Francouze a má o nich špatné mínění. Považuje je však za schopny náhlého útoku na nás a proto hledí s uspokojením na německý závazek přispět Itálii vojensky na pomoc. Ostatně časy se mění. Protiitalské projevy ve Francii a Tunisu, gesto Daladiera, jenž nás chtěl podřezat hrdla korsickou dýkou a tisk, jenž nás uráží, tvoří, obzvláště mezi prostým lidem, ovzduší nepřátelství k Francii. Řekl jsem Cianettimu, aby čedel protifrancouzské propagandě mezi dělníky sociálního nádech. Francie je měšťácký stát, obháje měšťáckých výsad; to má nesmírný účinek."

/z 6. ledna 1939/ "Duce projevuje starost o česko-maďarské pohraniční incidenty. Zdá se, že tentokrát dosáhly větších rozměrů než obvykle. Dosud však nemáme přímých zpráv od svého vyslanectví."

/ze 7. ledna 1939/ "Attolico podal správu o své rozmluvě s Ribbentropem, který je našim rozhodnutím velmi nadšen. Avšak Attolico zašel příliš daleko tím, že uvedl hospodářskou otázku a otázku Horní Adiže jako podmínku spojenectví. Kdežto hospodářská otázka nás se zřetelem na politický ohlas u veřejného mínění zajímá mnohem více, musí být drahá řešena klidně, bez zbytečné a přílišné reklamy. Postačí, když Němci, kteří v tuto chvíli mají velkou potřebu lidí, přijmou obyvatele, kteří si nepřejí zůstat na italském území... Ribbentrop mně poslal text paktu, jakož i text tajných konvencí o vojenských komisech."

/z 8. ledna 1939/ "Až na jednu změnu v úvodu schvaluje Duce texty poslané Ribbentropem. Změna byla užitečná. V jednom odstavci byla jako účel paktu uvedena "hrozba bolševického rozkladu". Kde je ve skuteč-

nosti tato hrozba? A i kdyby taková hrozba existovala, byt nikoli pro naše země, proč bychom se měli o to starat? Naopak. Musíme povzbuzovat a podporovat každou možnost rozkladu a zhroutilí jiných národů ve vhodnou chvíli. Pak jsme s Duceem dlouho zkoumali budoucí politiku: užší styky s Maďarskem, Jugoslávií, Rumunskem a snad s Polskem, aby byly zajištěny suroviny; spojení se Španělskem, jakmile bude vyhrána válka; vyřízení úctů s Francií. Ani kizsa, ani Savojsko, neboť leží za Alpským hřebenem. Korsika: autonomie, nezávislost, anexe. Tunis: menšinový statut pro Italy, bojeva autonomie, italský protektorát. Děibuti: svobodný přístav a železnice, společná správa s Francií, anexe. Suezský průplav: silná účast ve správě. Likvidace Albánie v dohodě s Bělehradem, případná podpora srbského tlaku na Solun."

/s 10. ledna 1939/ "Podle informací, jež nyní máme, je jasně, že odpovědnost za pohraniční srážky mezi Maďary a Čechy není všechna na straně Prahy. Naopak... Maďarský postoj není sympatický. Duce je tím rovněž velmi rozladěn a to tím více, že francouzský tisk může využívat této příležitosti, aby diskreditoval vliv a činnost osy ve střední Evropě. Pravil: "Tihle Maďaři začínají strácat mé sympatie. Neměli odvahu jednat, když mohli..."

/s 11. ledna 1939/ "Chamberlainův přijезд. Návštěva nebyla příliš zdůrazňována, neboť Duce i já jsme o její užitečnosti přesvědčení jen málo. Uvítání obyvatelstvem bylo dobré... Chamberlain je přijatí velmi spokojen. Nepochybně si ještě vzpomíná na projevy odporu, s nimiž byl přijat před několika měsíci ve spřátelené Francii... Pravý kontakt nebyl učiněn. Jak jsme vzdálení od těchto lidí! Je to jiný svět. Mluvili jsme o tom po večeři s Duceem, když jsme se sešli v jednom rohu místnosti. "Tito lidé nejsou již z téže hmoty", pravil, "jako Francis Drake a ostatní skvělí dobrodruzi, kteří vytvořili jejich říši. Jsou to unavení synové dlouhé řady bohatých lidí a stratí svou říši." Pak mluvil Duce o Francii a byl rozloben článkem v "Europe Nouvelle", jenž učinil nevlídné poznámky o jeho soukromém životě. Pravil: "Tito Francouzi padnou první. Jisté urážky jsou trestány dělem a puzami."

/s 14. ledna 1939/ "Mussolini inspiroval nepřímou prudký úvodník v "Tevere", nazvaný "Plivám na Francii."

/ze 27. ledna 1939/ "Duce k sobě povolal řeckého vyslance. Podle správy, došlé z Bukurešti, učinil řecký vojenský atašé v rozmluvě se svým maďarským kolegou urážlivé poznámky o naší armádě. Ubohý řecký vyslanec se třásl jako list, když Mussolini, jehož tvář ve své tvrdosti nabyla kovového vzhledu, mu sdělil, že nedostane-li se nás do tří dnů plně satisfakce, nastanou vážné komplikace; jeho úmyslem

je odevzdat pas řeckému vyslanci, jenž při té bouřlivé scéně nemohl říci nic, leč nám gratulovat k dobytí Barcelony.

Španělé připravují uzavřít s Německem politický pakt, jehož text nám Němci sdělili. Buďe-li tajný jako náš pakt, nebude proti němu námitek. Kdyby však měl být uveřejněn, náš za to, že je naléhavě nutné, abychom byli první, kdož zprávu oznámí. Jinak budou lidé říkat, že Itálie ve Španělsku válčí a Německo má z toho prospěch."

/z 30. ledna 1939/ "Řecký vyslanec přinesl odpověď své vlády; je to opravdové pocrobení, tlumočeno slovy, jež neponechávají žádné pochybnosti o tom, že se nás Řekové bojí. Mají špatné svědomí a poslední zkušenosti ukázaly, že malé země mohou spoléhat jen na nepřátelství a přátelství svých zeměpisných sousedů."

/z 1. února 1939/ "Přehlídka milice. Celkem to bylo velmi pěkné. Jednotky nyní tvoří opravdu bloky, bloky lidí a ocele. Defilé však bylo monotonní. Nikdo není větším přívržencem římského kroku než já. Vyžaduje formy, jež dodává život hmotě samé. Avšak zrušit hudbu při pochodu, působí dojem těživé jednotvárnosti, i když toto hřmění kroků na dlažbě vyvolává pocit síly. Němci slučují krok, hudbu a bubny se skvělým účinkem. Měli bychom dělat totéž; není to špatné užívat jejich vlastní zkušenosti,.. Casini navrhuje, aby byl v Římě vytvořen politický deník, jaký tu dnes neexistuje. Souhlasím, avšak s podmínkou, že nesmí být ve vlastnictví průmyslníků. Proč ho potřebují? Má-li být utvořen deník, musí být logicky jeho vlastníkem fašistická strana. Pak mne navštívil Pignatti a nuncius. Ozvuší pro oslavu desátého výročí se zachmuřuje; Duce nemá v úmyslu odpovědět na papežův dopis, ani povolit změny v zákoně o smíšených manželstvích."

/z 2. února 1939/ "Přijal jsem Baudouina. Činí na mne slušný dojem klidného člověka s dobrým chováním. Řekl mi, že měl v neděli rozhovor s Daladierem a Bonnetem a že mluví za ně. Přirozeně nezavazuje ani Paříž, ani Řím; kdybychom se rozhodli, může být jeho návštěva kdykoli dementována. Daladier... je ochoten učinit tyto ústupky: velké svobodné pásmo v Džibuti, podíl na správě přístavu; postoupení železnice na habešském území Itálii; podpora našich požadavků, pokud jde o Suez; revize dohod z r. 1935 o Tunisu s podmínkou, že z Tunisu nebudou učiněny "italaké Sudety". Vyložil jsem mu, že se sřetelem na Tunis žádáme jen jedno: právo Italů zůstat Italy."

/z 13. února 1939/ "Lord Perth se mnou opět mluvil o našem vojsku, jež má být posláno do Libye. Nedá se nic dělat. Poměr mezi arabským obyvatelstvem v Libyi a obyvatelstvem francouzské říše je 18:1, poměr vojenakých sil 1:8. Musíme zaujmout defenzivní postavení a toto právo

nám nemůže odpírat žádný článek italsko-britské dohody. Duce komentoval zprávu o incidentu mezi Goebbelsem a Froehlichem a řekl: "Goebbelsovou chybou není, že uloupil Froehlichovu ženu, ale že se nechtěl zpolíckovat." - Byla podepsána obchodní dohoda mezi Itálií a Německem. Zahrnuje mnohé obory a jak říkají odborníci, je velmi uspokojivá."

/ze 14. února 1939/ "Duce pravil, že pokud jde o Albánii, musíme vyčkat dvou událostí: vyřešení věci španělské a podpisu spojenectví s Německem. Mezitím musíme šířit co nejrůznější pověsti; musíme kalit vođu jako Medusa. Rovněž mi řekl, že máme tajnou zbraň, jež "sice není zázračná, mohla by však nicméně mít vliv na průběh války".

Holandský vyslanec se pokusil o energický zákrok ve prospěch holandských židů, avšak selhal, když jsem mu řekl, že bychom snad něco podnikli dobrovolně, avšak nikdy pod nátlakem. Představte si Holanďany, kterak se pokoušejí o silácké kousky!"

/z 19. února 1939/ "Duce je stále zaujatější proti Francii a pravil, že v posledních měsících dosáhl Francouzi vrcholu své perfidie a nenávisti. Označil je za "podlý národ". Italové již Francii nenávidějí, avšak Duce má v úmyslu tuto nenávist stupňovat během příštích několika měsíců do krajnosti. Až se dá do války a porazí Francii, ukáže Italům, "jak se má dělat mír v Evropě." Nebude žádat odškodnění, avšak zničí vše a srovná mnohá města se zemí."

/z 20. února 1939/ "Telefonní rozhovor s Ribbentropem, abychom salovali společný postup svých velvyslanců u Franca a přesvědčili jej, aby přistoupil k paktu proti Kominterně. Demarše bude učiněna, až dostane své pokyny též japonský velvyslanec. Jestliže Franco přistoupí, budeme musit učinit konec pověstem, jež se šíří, a to i v Itálii, o jeho příliš důvěrných stycích se západními demokraciemi."

/z 25. února 1939/ "Přijel jsem do Varšavy. Uvítání obyvatelstva se vyznačovalo zvědavostí a snad jistou dávkou sympatií, nadšení však velké nebylo. Město je šedivé, ploché a velmi nevlídné, byť unavené a nezvykle vyhlížející slunce ozařovalo, avšak nezahřívalo ulice této metropole bez charakteru."

Vůči Italům jsou tu pozitivní prvky obecných sympatií, jež však nemají praktických výsledků. Poláci mají větší zájem o naše umění než o způsob našeho života."

/z 26. února 1939/ "Milují v nás naši uměleckou stránku více než sílu našich zbraní, v něž stále ještě úplně nevěří. Musíme pilně pracovat, abychom napravili špatné jméno, jež nám přinesla uplynulá tři staletí. Promluvil jsem něco málo s každým, avšak obzvláště s Beckem."

Polsko bude pokračovat ve své politice rovnováhy, jakou vyžaduje jeho zeměpisná poloha.

Je dosud značný neklid v otázce podkarpatské. Polsko nechce ještě považovat československé hranice za konečné a dosud doufá, že se uskuteční společná hranice s Maďarskem. Starost o ukrajinský problém tíží mlčky polskou mysl, ačkoli Beck často zdůrazňuje s uspokojením, avšak bez přesvědčení, ujištění, jež mu dal v této věci Hitler:

/z 27. února 1939/ "Mluvě o nynější situaci Československa, označil ji Beck za "dočasnou úpravu, jež může nějakou dobu trvat, aniž však přestala být úpravou dočasnou". Omezil jsem se na povšechnou rozpravu, při níž jsem co nejvíce zdůrazňoval svazky, jež nás poutají k Německu:

/z 3. března 1939/ "Přijel jsem do Říma. Musím připustit, že Duce vždy, i z Říma, viděl polskou situaci s větší jasností než ti, kdo strávili na místě dlouhá léta. Nazval Polsko "prázdným ošechem".

/z 4. března 1939/ "Sděлил jsem švýcarskému vyslanci, že opatření, učiněná za mé nepřítomnosti proti švýcarským novinářům, byla odložena. Byla by mohla být odvolána, kdyby byl švýcarský tisk zaujal umírněnější stanovisko. Telefonická rozmluva s Ribbentropem; je stále jist účastí Japonska v trojstranném paktu, avšak má za to, že bude potřebí několika týdnů, aby byl uzavřen."

/z 6. března 1939/ "Počet kandidátů do Národní rady korporací je velký. Jména se mohou změnit, avšak nikoli duch a není snadné vymýtit se srdcí Italů, byť to byli fašisté, jejich oddanost parlamentu.

Informace z Berlína potvrzují, že japonská vláda má námítky proti podpisu trojstranného paktu. Čína hodlá odstoupit. Tvrdí, že vláda padne. Co se stane potom? Nevidím to jasně. Je však vakuťku možné přijmout do evropského politického života zemi jako Japonsko, jež je ~~zcela~~ tak vzdělaná, jež je stále neklidnější a nervoznější a jež je schopna měnit se od hodiny k hodině na pouhé telefonní zavolání?"

/z 8. března 1939/ "Schůze ústředního výboru korporací v Benátském paláci k úpravě mezd soukromých a státních zaměstnanců u příležitosti 20. výročí převzetí moci. Duce je z učiněným opatřením velmi spokojen a řekl mi: "Tím vakuťku zmenšujeme sociální rozdíly. Socialismus říká: všichni rovni a všichni bohatí. Zkušenost nás poučila, že je to nemožné. My říkáme: všichni rovni a všichni dost chudí."

/z 10. března 1939/ "Na Duceho učinila velký dojem Attolicova správa, jež v podstatě potvrzuje dvě věci: 1. že Fehrer je plně solidární s Itálií a je ochoten jít s námi; 2. že německý národ, ačkoli pevně podporuje svého vůdce, by dal přednost tomu, vyhnout se jakémukoliv

válečnému nebezpečí. Duce poznamenal: "Německý národ je národem vojenským, nikoli válečnickým. Dejte Němcům hodně vuřtů, másla a piva a lidový vůz a nebudou si chtít nechat provrtávat kůži."

Ribbentrop přijal náš návrh, aby byly neprodleně navázány styky obou generálních štábů, a sám navrhl poradu mezi Keitelera a Mariani. Přijali jsme a navrhli jsme za místo schůzky Iněpruk. Schůzka by se měla konat co nejdříve a se značnou reklamou."

/z 11. března 1939/ "Gambera podal zprávu o své schůzce s Francem. V době po 15. březnu počne konečná akce. Budeme operovat směrem na Toledo. Schůzka s Francem vojensky i politicky velmi užitečná. Franco se vyjadřoval ve výrazech jasně protimonarchických a prohlašoval, že i kdyby byla nutná restaurace, bylo by třeba "čekat řadu let".

Slovenská agitace v maďarských srdcích nové naděje na řešení podkarpatské otázky. Přijdou-li Němci na Slovensko, hodlají Maďaři uskutečnit společnou hranici s Polskem - což je sen, jehož se nevzdají. Přišel mě to sdělit Villani. Vyzval jsem jej, aby byl klidný a čekal. Mezitím přišly večer zprávy, podle nichž se krise jeví méně vážnou; z Berlína se nám sděluje, že Slováci naleznou řešení sami.

S Hrističem jsme se dohodli o oslavě druhého výročí bělehradského paktu. Znovu projevil naději ve Stojadinovičův návrat, až nynější vláda stroskotá v jednání s Mačkem. Řekl. "Chrvatský problém je problém několika generací. Král Alexandr, jenž se o jeho řešení zasadil veškerou svou vážností, neměl úspěch. Tím spíše, nebude mít úspěch vláda, jejíž autorita je nedostatečná a trvání krátké".

/12. března 1939/ "Koronovace sv. Otce. Účastnil jsem se obřadu v čele italské delegace. Bylo velmi chladno a v organizaci pontifikálního ~~obřadu~~ protokolu byl značný zmatek. Papež byl slavnostní jako socha; před ním byl ještě kardinál a pouhým člověkem jako ostatní. Dnes se zdál skutečně dotčen božským dechem, jež jej zduchovnil a povzněl."

/13. března 1939/ "Nic obzvláště významného pro nás, neboť Duce nehodlá připisovat zvláštní význam slovenské krizi, jež se přirostuje a nybývá zneklidňujících rozměrů. Göring odjel ze San Rema, aby se účastnil schůzky kabinetu. Co asi Německo zamýšlí? Prozatím nám nebylo sděleno nic, pouze byla všeobecně vyjádřena nespokojenost s pražskou vládou. Varšava a Budapešť počínají přirozeně být rovněž nervózní."

/14. března 1939/ "Dlouhá rozmluva s Wellingtonem Koo o čínsko-japonské situaci. Jako všichni Číňané skládá i on naděje v čas jako činitele, jenž vyčerpá Japonsko. Řadil jsem mu, aby se dohodl přímo s Tokiem a nespoléhal na sliby pomoci, jež přicházejí od tak zvaných demokracií

a nejsou nesobecké.

Zprávy ze střední Evropy jsou stále vážnější. Ribbentrop, mluvčí a Attolice, naznačil poprvé, že německý program zahrnuje toto maximum: přivtělení Čech, vytvoření vasalského státu ze Slovenska a postoupení Podkarpatska Maďarsku. Nelze dosud říci, jak a kdy se tento program uskuteční, avšak takové vyhlídky musí působit na italský národ nejsmutnějším dojmem.

Osa působí jen ve prospěch jednoho svého partnera, jenž nabývá velké převahy a jedná pouze ze své iniciativy s velmi malými ohledy na nás. Vyložil jsem Ducemu své stanovisko. Zachovává rezervu a nezdá se ještě připisovat události velký význam. Kledá protiváhu ve výhodách, jež vzejdou Maďarsku ze společné hranice s Poláky, a pověřil mne, abych sdělil do Budapešti, aby si vedli rozhodným způsobem. Mně se to však zdá velmi chabou kompensací."

/z 15. března 1939/ "Události měly v noci překotné tempo. Po schůzce Hitlera, Háchy a Chvalkovského počalo německé vojsko obsazovat Čechy. Je to vážná věc, obzvláště když Hitler ujišťoval, že nechce anektovat ani jednoho Čecha. Německý zákrok však není Československo versailleské, nýbrž Československo, jež vzešlo z Mnichova a Vídně. Jaký význam možno napříště připisovat jiným prohlášením a slibům, jež se nás dotýkají blíže? Je zbytečné popírat, že to vše nepůsobí italskému národu starost a ponížení.

Je proto nutno dát mu zadostiučinění a náhradu: Albánii. Mluvil jsem o tom s Ducem, jemuž jsem též tlumočil přesvědčení, že v této chvíli se nesetkáme ani s místními překážkami, ani s vážnými mezinárodními komplikacemi, jež by byly v cestě našemu plánu. Zmocnil mne, abych telegrafoval Jacomonimu, aby připravil místní revolty a osobně nařídil, aby námořnictvo mělo připravenou druhou eskadru v Tarantu.

Mezitím přišel vévoda Hessenský s obvyklým sdělením. Tentokrát je verbální a velmi málo uspokojuje. Führer nám vzkazuje, že se ujal iniciativy, neboť Češi nechtěli demobilisovat, udržují i nadále styky s Ruskem a trýzní Němce. Tyto výmluvy jsou snad dobré pro Goebbelsovu propagandu, avšak nemělo by jich být užíváno pro nás. Udělali jsme chybu, že jsme k Němcům příliš loyální. Tlumoče Führerovy díky za italskou neochvějnou pomoc, dodal vévoda, že zásluhou této operace se uvolnilo dvacet divizí, jichž je možno použít v jiném pásmu na podporu politiky osy. Současně však Hitler radí Mussolinimu, aby chceli podniknout akci ve velkém měřítku, raději počkal jeden rok nebo dvě léta, aby pak měl k dispozici sto pruských divizí. Tento přídavek si mohl ušetřit.

Po odchodu vévody Hessenského jsem se vrátil k Ducemu. Mlčel jsem jej této sdělení nespokojeného a deprimovaného. Lechce dodat tisku správu o princově návštěvě /"Italové by se mně smáli: po každé, když Hitler zabere nějakou zemi, pošle mi oznámení"/.

Duce mluvil znovu o Albánii, avšak o operaci ještě nerozhodl. Přijal jsem polského velvyslance a rumunského vyslance, kteří berou dokonany čin s důstojností na vědomí.

V pozdních hodinách odpoledních jsem byl znovu u Duceho. Uvědomuje si nepřátelský ohlas u italského národa, avšak tvrdí, že musíme dělat příjemný obličej k špatné německé hře a vyhnout se tomu, "znelíbit se Bohu i svým nepřátelům". Duce se znovu zmínil o možnosti puče v Albánii, avšak je stále nerozhodnut. Obsazení Albánie by podle jeho názoru nemohlo ve světovém veřejném mínění nikterak vyvážit fakt, že k říši bylo přivtěleno jedno z nejbohatších území světa, jímž jsou Čechy.

/z 16. března 1939/ "měl jsem další rozhovory s Mussolinim. Duce soudí, že pruská nadvláda v Evropě je již skutečná. Mínil, že koalice všech ostatních mocností, a to i Itálie, by mohla německou expanzi zastavit, nikoli však již potlačit.

Četné návštěvy diplomatů v paláci Chigi. Nejzastaranější se všech byl jugoslávský vyslanec, jenž v Hitlerově politice hledává příznačné rysy jeho rakouského původu.

/ze 17. března 1939/ "Světové veřejné mínění je deprimováno. Ze všech hlavních měst docházejí sděšené telegramy. Ani v Maďarsku neslaví obsazení Podkarpatska, neboť se bojí ještě směřujících počínků.

Mluvil jsem s některými diplomaty, mimo jiné s belgickým a americkým velvyslancem, kteří se mně svěřili se svými obavami do budoucnosti a se svým rozhořčením vůči Berlínu. Domnívám, že jsem nedovedl nalést snadno slova, abych ospravedlnil německý postup. Namáhal jsem, že jsme souhlasili anebo že jsme při nejmenším byli informováni; avšak jak je to nepříjemné lhát!"

/z 18. března 1939/ "Slyšení u papeže. Shledávám jej takovým, jakým byl jako kardinál Pacelli, vlídným, laskavým a lidským. Mluvili jsme o situaci. Neokryval svých obav, že mu působí útočná německá politika a dodal, že je smekličněn též jako Ital. Projevil velké uspokojení, když jsem mu sdělil, že Duce učinil vhodná opatření, aby udržel německou rozpínavost... Pagioli mně přinesl správu o rozmluvě s Baudouinem. Dvě zajímavé věci: 1. Francouzi jsou ochotni učinit největší ústupky; 2. mužem, jenž odhalil Baudouinovo poselství tisku, byl sám Ribbentrop, jenž tak učinil na podkladě našich informací. Skutečně nestojí za to, být k jistým lidem loyální.

Úryvky z deníku italského ministra zahraničních věcí jsou /v roce 1983/ záměrně přeepsány jen z doby hlubokého míru - než se stala faktem okupace českých zemí německým /a polským a maďarským/ vojskem. Do března 1939 existovala ještě tzv. Česko-slovenská republika a národy Evropy /a světa/ byly ukolébávány ničím nepodloženou perspektivou dlouhodobého /a vykoupěného/ míru.

Na počátku roku 1939 to však nebylo několik náhodných šilenců /Hitler, Mussolini/, ale značné množství nedemokraticky zvolených vlád, které se vším úsilím dobře propojeného zákulísí přepravovaly válku a přímé vypuknutí bojů. Prakticky před zraky všech. A tá Evropané, kteří v té době hájili svůj nárok na prostý život v míru, byli ve všech rozhodnutích o válce pečlivě zakalkulováni, neboť zaručovali "vnitřní rozvrat"; států,, jež měly být obětí agrese. /Masové mírové hnutí v totalitních státech pochopitelně nebylo./ Přitom cíle imperiální politiky byly vytýčeny: pravdaže, k válce nemuselo dojít, pokud by všichni vyhověli diktátu těch vlád, které byly přeevžděny, že Evropa nemá být tak špatně rozdělena - Evropa a celý svět. To pro lepší zajištění trvalého míru. Konec konců: i s ministry zahraničních věcí bylo manipulováno, neboť bylo nutné "kalit vodu jak medusa". Aby mohla být "města srovnána se zemí". A stalo se.

V roce 1983 se hodně uvažuje, mluví a pochoduje - pod hesly míru. Ale maně mne napadá: nevidí ti, kteří v době míru esteticky hodnotí názory na uplatnění "římského kroku" nebo "kroku pruského", prostě nevidí ti, kteří rozhodují a s kterými je také manipulováno /k válce, k válce/ všechny ty mírové pochody a přesuny lidí pod mírovými transparenty jako už praktickou ukázkou přesunů skupin a mas v okamžiku vypuknutí válečného konfliktu? I tyto přesuny je přece nutné dopředu trénovat: ať si jen lidé zvykají na masové pochody a jejich nepohodlí - i to je součást předvojenské přípravy.

Všichni znají ten fakt ve prospěch války: zatím všechny zbraně, které byly vymyšleny a vyrobeny, byly proti lidem použity. Cianův deník upozorňuje ještě na jednu dokonalou zbraň, sloužící přípravě války - s výsledky zástračnými: telefon. Politikové, mající tento zástračný /ve smyslu za zraken, mimo zrak/ přístroj před sebou, umějí v jeho anonymitě idiotské příkazy změnit ve výroky génia - aspoň jsou o tom přeevžděni, neboť jejich lidský protivráč na sebe vzal přístrojové rozměry. A stroje je nutné ovládat! Demokracie /např. Chamberlain se svým deštníkem, putující složitě za lidmi/ propadaly starodávné naivitě: jejich partnery už byli vyznavači přístrojové techniky, které jenom hlas v mikrofónu udržoval mimo zdání bytí!

Všichni ti představitelé totalitních států /nejen poučitel Mussolini či čalouník Hitler/ si připadali nepatrní už nejen před tváří Boží, ale i před pouhými lidskými rozměry druhých lidských bytostí - teprve v profesionálních záběrech filmových kamer, a hlavně před mikrofonom /ať už na tribunách či v pohodlí pracovně/ poznávali sami sebe. A tato možnost osobní změny, jakési moderní přepodstatnění jim dodávalo až teologickou /démonickou?/ sílu. Tak působili i na masy; člověk odkojený průmyslovou civilizací v nich vytušil i svoji šanci: že díky /perfektnosti, dokonalosti a neustále zlepšované skvělosti přístrojů/ má i on darovanou pohodlnou cestu k podobné změně své osobnosti... /Proto nutným doplňkem jejich učení - politika se v tomto směru teprve zaučovala - byl i rasismus: to strojové zpřesňování vzhledu a výrazu lidských bytostí. /Dnes už toho není zapotřebí: lidé jsou až směšně nepatrní před drtivou /kosmickou/ silou válečných přístrojů ...

Chamberlain s Hitlerem, Churchill v diskusích se Stalinem, či Beneš s /.../ byli přesvědčeni, že se dá mluvit s protipartnerem a že se na něčem i domluví s druhou lidskou bytostí. Ano, bylo tomu tak; domluví se jen s tou druhou lidskou bytostí - tedy zdánlivě: ta první čekala na hlas z mikrofonu /svůj i cizí/ a ten teprve respektoval k žádné jiné poslušnosti /v rámci totalitních představ/ tato bytost bytost /politických představitelů/ neinklinovala... /I Ciano: kdykoliv se osobně setkal /vlastně jen pro formu/ s Ribbentropem - byl desguťován: po telefoně se však vždy báječně domluví! Nebo příklad z našich současných dějin: snad si někdo vzpomene, s jakou vehemencí vystupoval před mikrofony a televizními kamerami v I. pololetí roku 1969 československý občan, kterého není nutné jmenovat: o jakou politiku usiloval, o tom v roce 1983 nelze v ČSSR pochybovat.../

Obhájcí míru by tedy měli - spíše než mekety raket - nosit při svých mírových pochodech mekety rudých telefonů /nebo černých/...? Z těch žijí smrt! Je to ověřené...

A ještě jednu ověřenou a podstatnou zkušenost Cianoův deník prozrazuje: ti, kteří připravují válku, jsou v zásadě proti svobodě tisku, proti Církvi a proti každému, kdo narušuje málem neomezenou státní moc. Tu vymoženost XX. století.

/Cianoův deník - "The Ciano Diaries" - přeložil do češtiny Theodor Procházka a vydal jej v roce 1948 Melantrich s obálkou od Karla Teigeho./ Z válečných časů lze pak už jen stručně citovat pasáže, týkající se Čechů s některých disidentských složek v budoucí poválečné Evropě:

/z 20. 11. 1939/ "Zprávy z Prahy ukazují, že situace je nernad-
nější, než připouštějí úřední zprávy. Ducemu to působí uspokojení,
především proto, že myslí, že krise v Čechách zdrží anebo i zcela
znemožní ofensivu, projektovanou na západní frontě. Myšlenka, že
Hitler válčí, a co horšího, že by mohl válku vyhrát, je pro Mussoli-
niho neunesitelná. Dal našemu konzulovi v Praze instrukce, aby radil
Čechům, aby se prohlásili za komunisty. To stíší německé represálie
a zvětší rozpory mezi Moskvou a Berlínem."

/z 28.12. 1939/ "Směšný a prolhaný telegram Stalinův Ribbentropo-
vi /jenž mluví o krvi společně prolité - avšak kde?/ dokazuje, že
styky nacismu a bolševictví jsou stále intimnější a obzáblejší. Tím
lépe: budou mít stejný osud."

/z 20. 1. 1940/ "Ministerská rada, charakterizovaná fantastickým
tancem miliard, jež nemáme. Rozpočty, jež by urychlily puls každého
s výjimkou Duceho, jenž zachovává neochvějný klid. Tvrdí, že se stá-
ty nikdy nezhroutily pro finanční otázky; křtí se vnitřní slabostí
nebo vojenskými porážkami, avšak nikoli s příčin hospodářských."

/z 30.1. 1940/ "Parini sdělil, že profesori a studenti v Korici,
kteří nedávno vyvolali nepokoje, byli sjištěni a má za to, že bude
potřebi přísného potrestání. Duce to schvaluje. Telegrafoval jsem,
že musí být zatčeni a dopraveni na ostrov v Tyrrenském moři. Proti
nové situaci se přirozeně bouří nejvíce albánští intelektuálové. Je-
li to možné, musíme je získat a postihnout ty, kdož jsou nenapravitel-
ní. není to velký problém; jde jen o 200 nebo 300 osob. Lid nám sta-
rosti nepůsobí. Pracuje, vydělává a těší se z blahobytu dosud nezná-
ného. Široké vrstvy jsou spokojeny."

/ze 7.2. 1940/ "Duce řekl, že "státy stejně jako jednotlivci musejí
zachovávat příkazy mravnosti a cti." Opakoval, že je pro italský ná-
rod štěstím, že je vystaven skouškám, jež otřásají jeho staletou du-
ševní leností. Je k lidu velmi tvrdý. "Je třeba je udržovat od rána
do večera v přísné kázní a uniformě. A potřebují hole, hole, hole."

/z 13.3.1940/ "Ribbentrop mě telefonicky žádal, aby schůzka na Bren-
neru byla stanovena na pondělí 16. března. Mussolini byl podrážděn: "Ti
Němci jsou neunesitelní! Nenechají vám čas vydechnout a rozmýšlet se."
Pak však došel k závěru, že když se má schůzka konat, je lépe, aby to
bylo hned. Potvrdil jsem tedy Ribbentropovi datum, jež zvolil."

/z 24.3.1940/ "Mussolini měl nový sáchnat antiklerikalismu. Útočil
na víru, poctivost a morálku kněžstva. Říkal, že v četných jihoital-
ských vesnicích obyvatelstvo faráři takřka vnutí konkubínu, aby ne-
chal ostatní ženy na pokoji."

/Z 26.4. 1940/ "Byl zatčen žurnalista Bargini. Prohlásil, že "Mussolini je blázen" a že Italští žurnalisté nenávidí každou řádku, kterou musí napsat. Duce zuří a mluví o zvláštním soudu."

/z 12. 5. 1940/ "Telegramy, které poslal papež panovníkům tří napadených severovýchodních zemí, rozhořčily Mussoliniho, jenž by nyní, když je odhodlán ke krajním důsledkům, chtěl činnost Vatikánu zastavit. Opakuje v těchto dnech často, že papežství je rakovinou, jež hlodá na našem národním životě a že je rozhodnut - bude-li třeba - vyřídit tento problém jednou pro vždy."

/z 30.5.1940/ "Rozhodnutí bylo učiněno. Kortky jsou vrženy. Mussolini má dnes dopoledne odevzdat sdělení, jímž Hitlerovi oznámí náš vstup do války. Zvoleným dnem je 5. červen, nebude-li si Hitler sám přát, aby datum bylo odloženo o několik dní. Sdělení bylo dodáno šifrou."

/z 8. 6. 1940/ "Dohodli jsme se o příchodu sovětského velvyslance do Říma. Ribbentrop, pro jehož politiku bylo toto sblížení významnou složkou, bude spokojen."

/z 28. 6. 1940/ "Ruské ultimatum Rumunaku. Z Bukurešti se nás s úzkostí táží, co mají dělat. Naše odpověď zní: "Ustupte". Je nutno vyhnouti se na Balkáně za každou cenu konfliktu, jenž by nás zbavil hospodářských zárojků. My pak zadržíme Maďarsko a Bulharsko."

Rumunsko vskutku ustoupilo s velkým smůtkem, avšak též s rychlostí, jež odpovídá válečným tradicím této země. Mluvil jsem s řadou diplomatických zástupců a vyložil jsem jim italské stanovisko.

Papež hodlá zakročit ve prospěch míru! Mluvil jsem o tom telefonicky s Duccem, jenž se proti tomu plánu ihned jasně postavil."

/z 27.7. 1940/ "Přijal jsem Rumuny. Jejich banálnost je odporná. Otvírali ústa jen, aby nás zasypávali přívalem slizkých a nudných poklon. Stali se protifrancouzskými, protianglickými a protiženevskými. Mluvíli dokonce o versailleském "diktátu"!

/z 30. 8. 1940/ "Podpis v Belvederu. Když Maďaři spatřili zeměpisnou mapu, byli radostí celí bez sebe. Pak bylo slyšet dutý zvuk. Byl to Manoilescu, jenž se zhroutil pod stůl a omdlel. Lékaři, masáže, kafrový olej. Pak se posléze vzbudil, avšak bylo na něm jasně vidět otřes."

Odpoledne se konala hromadná manifestace před hotelem. Na to, že to byla věc organizovaná, mohla mít větší rozměry a vřelost. Vídeň opravdu zešedivěla."

/z 25.10.1940/ "S Mussolinim jsme stanovili, možno-li tak říci, diplomatické etapy řeckého podniku. Schválil rovněž mou myšlenku rozmluvy se sovětským velvyslancem ihned po zahájení útoku. Je to gesto, jež může uklidnit mysl a snad připravit půdu pro budoucnost."

Eva Kantárková

Včely v palcátu

Jiřímu Hájkovi k 70. narozeninám

Masmédia se zalykají mírovou agitací. Řekla bych si: lépe když mluví o míru, než kdyby mluvili o válce - kdybych nevěděla, jak je takové uvažování ošidné. Mír je pojem podstatnější, než aby sloužil jen politickému přetahování. Jako mírový galaprogram zinscenovala československá televize dramatizaci Aldridgeova románu "Diplomat". Se spisovatelem pak uspořádali v Londýně rozhovor a spisovatel řekl, že ať na dlouhé vlasy a příliš přepychové šaty hlavního hrdiny se mu inscenace líbila. James Aldridge taky přijede v červnu do Prahy na světové mírové shromáždění a na otázku vysvětlil, že mírový program, stejně jako literární dílo, se má stylizovat precizně a jednoduše tak, aby byl srozumitelný co největšímu okruhu lidí. Tento australský Brit žijící v Londýně, nositel Leninovy ceny míru a za druhé světové války dopisovatel v Moskvě, napsal hned po válce román o nepoctivosti britské diplomacie, o její nemožnosti - a to ať v mezích konzervativní nebo labouristické politiky - jednat s protivníkem na podkladě pravých skutečností. Diplomacie je podkládání zlých úmyslů protivníkovi a schopnost z takto užele vykonstruovaných napjatých situací vytěžit ve svůj prospěch co nejvíc; alespoň takovou zkušenost udělá hrdina Aldridgeova románu Mac Gregor, vybraný pro diplomatickou misi do Moskvy pro svou znalost perských poměrů; protože však v něm předchozí vědecká praxe vychovala smysl pro objektivitu, Mac Gregor se nectnému užení klanat svět - a tedy svým představeným - vzepře. Z inscenace pak naopak vyplynulo, že Sovětský svaz, Brity obviněný, že podněcuje ve svůj prospěch revolučně demokratické hnutí v Perzii, vede svou diplomacií metodami čistšími a pravdě bližšími a příběh to demonstruje na postavách Molotova a Stalina. Ocenila jsem, jak naše televize chytře odtabuizovala pro

původní inscenaci Stalinovu osobu pomocí díla britského spisovatele; v zájmu pravdy k tomu však musím poznamenat, že Stalin nebyl ani otylý ani neměl přítroublý úsměv. Jestli se někdy nestřeženě usmál, bylo to spíše potměšile a náš herec mohl vynaložit aspoň tu namaku trochu zhubnout. Jinak se inscenací nic tak špatného nestalo; zdejšího spisovatele nanejvýš může napadnout, že britský spisovatel, ten se má! Může volně napsat vlastní názor na diplomacii své země a pochválit praxi protivníkovu a jeho román může být v protilehlé politické oblasti vysílán televizí, aniž on z toho má nepříjemnosti s úřady nebo dokonce s policií, a vyjede si volně na kongres, kde bude nepochybně brána v potaz i současná zahraniční politika vlády jeho země. Ale takový je svět: Anglie taky nedosáhla těchto záviděníhodných poměrů naráz a zadarmo, a pan Aldridge měl prostě štěstí, že se nenarodil jako Čech, ale jako Brit. Ostatně jeho hrdina, chudý mladý vědec v diplomatickém žaketu, podstoupivší charakterně dramatický boj o pravdu, je muž sympatický, a rozhodně není vinen tím, že její skuteři na konci příběhu kýčovitě obdarovali k obhájené čestnosti i láskou přebohaté krásky z vysokých šlechtických kruhů. A když pak odhlédneme od konkrétních okolností děje, můžeme zjistit, že základní konflikt díla - zda být v diplomacii korektní pouze vnějším vystupováním anebo respektováním objektivit - je převeditelný i do našich poměrů.

Protože u nás taky žije vědec-diplomat, který proti tahům mocenské manipulace a falešným výkladům skutečnosti položil důraz na její pravdu. Jak o něm přemýšlím, svém kdysi vysokoškolském profesorovi, teď příteli a dokonce spoluobviněném, napadá mě, co to je, ona realita, jíž se politikové tak rádi ohánějí. Mít smysl pro realitu - znamená to jen a jen ustoupit mocenské přesile? To by pak dnešní realitou světa byl prostě hrubý fakt toho, na čí straně je víc a účinnějších raket, a světu by nezbylo, než se donekonečna touto tužbou vysilovat; a přesto všichni doufáme, že věci nejsou takto jednoduché, já aspoň věřím v to, že hrozivost zbraní se jednou zvrhne proti nim v jejich nepoužitelnost. Životní realitou Jiřího Hájka je pak rozhodně to, že už patnáct let není státně činným diplomatem a fascinující na jeho osudu je, že přesto být diplomatem nepřestal a že navzdory ztrátě státního po-

věření jeho činná diplomacie není vůbec nereálná. To jenom naše státní socializmy mají sklon považovat za platné pouze to, co je státní, a úřad Jiřího Hájka nejspíš na shromáždění ze světového míru nepozve, raději postaví před jeho vrátka několik hustě osazených automobilů, jejichž posádky budou dbát, aby k němu nikdo nepronikl; a zde taky končí podobnost s příběhem Aldridgeova diplomata, riskujícího vyslovit pravdu, a začínají tu platit zvláštnosti našich poměrů oproti poměrům třeba anglickým. V Anglii má každý tolik možností, jakou pravdu chce hlásat, že se mu tyto možnosti vlastně rozplizávají a stanovisko má pak sklon klouzat k soudům příliš vyhraněným. Vlivný je ten, kdo vládne pevně a viditelný ten, kdo křičí nahlas a hodně provokativně. Aspoň mě se to teď tady tak zdá. Cenou za to pak ale může být ztráta nuancí, mizejí v hlučném halasu z povědomí, tak důležité právě pro složitost vztahů, jež se nazývají mírovými. Kdežto u nás je vláda stále táž, nezměnitelná za nedotknutelnou hradbou státní moci, a každá, i sebemenší názorová nuance tu v ohlupeném tichu, té zadní stěně oficiálního monologu, ostře vyniká. A má naději vyniknout i mezinárodně, protože je policejně stíhaná. Když si Mac Gregor chtěl uhájit nutkání k pravdě, musel se diplomatické kariéry vzdát; kdežto Jiří Hájek právě pro své nutkání k pravdě být diplomatem nepřestal. A nemuset mít k činné diplomacii ani tribuny světových shromáždění ani Černínský palác - no jestli nejsou naše poměry výborné? Povrchní usuzovatel teď jistě podotkne, že Hájkova řeč je pouze řečí "odpadlíků" a ztracenců, kdo ale o sobě může s jistotou tvrdit, že obstojí před všemocným časem?

Neboť v čase, promiňte mi tu banalitu, dochází k proměnám. Smysl hodnot se nemění, co a jak kdysi hodně dávno člověk osmyslil, osmyslil to dobře a my původnímu pojetí dodáváme jen jiné výrazové prostředky; na povrchu věcí se však stále děje něco nového. Válka a mír. Do dvou pojímá jsou dosaditelné celé národní dějiny. V jižních Čechách, kde tento blahopřejný fejeton píšu, jsou pro válečně-mírová rozjímání živé tradice dvě. Jedna je každoročně oživovaná zákazem úřadů připomínat ji, je to lidová vzpomínka na Američany, kteří osvobodili západní a jižní Čechy a nímě vzpomínek na svoje zvláštnosti tu zanechali i něco potomků, prý i černé plati; druhou živou tradicí, již úřady přejí, je tradice husitská.

Je tu prostě obsažena v kraji, neunikneš jí. Tamto se narodil Jan Hus, tamto je jeden z hrotů Šumavy, kolem něhož prošel cestou do Kostnice. A ze zahrádky vidím místa, kudy táhl Jan Žižka v roce 1420 s houfem ozbrojených sedláků od Plzně založit Tábor a kde svedl u Sudoměře svou první vtipnou bitvu ve volné krajině a potřel několikanásobnou přesilu vojsk panských těžkooděnců. Od této chvíle se jednooký vojevůdce žádné přesily nepoleká, v důvěře v boží poslání své pře vždy najde vítězné řešení a zemře nepokořený. Sudoměř je malá ves s rybníků kolem je jak naseto. A ta jména! Imov, Miska, Šilhavý, Markovec, Kobližný, Nadveský, Řešeto, Ovčácký, Csek, Třetincový. Vodní plochy od sebe oddělují lány právě žlutě kvetoucí řepky a žito chystajícího se k opylení, lesíky a mokré loučky s kanály a potoky, nízké vyvýšeniny od mělkých úžlabin. Dubová stromořadí na hrázích jsou staletá a je jich tu tolik, že jedno se nelogicky ocitá i napříč lánu aytě zeleného. Střed sudoměřské kotliny tvoří tři největší rybníky, Markovec, Škaredy a Prostřední, jsou vzájemně propojeny pradávými hrázi a koryty plnými kalné vody. Mezi sebou uzavírají vyvýšeninu, přístupnou jenom po hrázích, středobod, odkud Žižka řídil bitvu; teď je tu jeho památník.

Přestože je to ve volné krajině, místo je upravené, tráva posečená, lavičky nerozbité, keře a stromy ošetřené, cestičky viditelné. Kodetovo originální výtvarné řešení památníku je adekvátní osobnosti, již oslavuje. Žižkova stylizovaná postava je sestavena z žulových kvádrů, z dálky šestnáctimetrová figura vyhlíží jako obrovská šedá mohyla, sestouplá sem z dávných časů, zblízka je to zachmuřený vojevůdce, zavalující vás mohutností; hledíte k němu nahoru, jen nahoru. V jedné ruce drží velitelský palcát, druhá ruka spočívá na trestajícím meči. Na hlavě má vejcovitou helmici, jedno oko je zastřeno paskou, zbylé hledí přísně do kraje. Ze své výše musí vidět daleko, jistě putimskou věž a střechu štěkeňského zámku, věž píseckou a kdoví jestli ne strakonický hrad, rozhodně ale rybník Řežabinec za tratí, rezervaci masožravých rostlin a sídliště racka chechtavého, jehož rodinky zrovna sedí na vejcích. Jak mu asi bylo tenkrát, když tu stál, nikoli žulový obr, ale člověk jako my, první vítězství nad panskou přesilou za sebou? Nebyl už nejmladší a dost prožil, lapka a žoldneř, revoluční velitel a bu-

doucí dějepisný idol. Tamhle napříč hrází mezi rybníkem Markovcem a rybníkem Čkaredým ~~xxxxx~~ postavil vozovou hradbu a panskou jízdu donutil sejít v bmnění do bažinatého, v březnu jen napůl promrzlého terenu. Močaliska byla těžkooděncům osudná, sešláci je pochytili a postříleli, porubali jako křepelky. Mně býval Žižka obdivuhodnou záhadou: ta neporazitelnost plynula nejen z vojenského talentu, taky z rozmyslu a věrnosti středu. Zdecimoval panské i adamské, čtyři artikuly, ono politické vyjádření zákona božího a budoucí diplomatickou platformu Prokopa Holého i Jířka z Poděbrad, pevně zasazeny do chorálu. Ale těch klášterů a kostelů zničených, těch památek klenotnických a gotických maleb a obrazů! Čechy vypleněné od bezbožné nádhery, která by nyní plnila výstavní síně a národní poklad. Avšak přítel, který mě k památníku vezl, místní člověk, řekl: "Naše poslední pořádná armáda." Ano, a co je pak důležitější? Impozantní Kodetův Žižka tady neruší ani lidi ani krajinu, umělecký tvar jen doplňuje jímavý kout, jeden z mála, jejíž ještě nešpikují stožáry elektrického vedení; a do žluté řepky, barevného výkřiku viditelného na kilometry daleko, usadili pojízdný včelín.

Včely! Nesmím zapomenout na včely! Žižka je sestaven z přesně tvarovaných kvádrů, i meč má kamenný, i přilbu, oko a vous, jen palcát je kovový a pokrytý měděnkou. Kamenná ruka si palcát opírá o předsunutý kvádr, v jehož tvaru čtu Bibli, boží zákon, jehož se bojovník proti bohatství zkažené a světsky rozmařilé církvi dovolává. A buď palcát proděravěl anebo byl do něj od začátku přístup, mají v něm úl divoké včely. Životvytváří symboliku, již by umělec nevymyslel. Včely vlétají dovnitř dráždem, hezčí se kolem nezvyklého česna, přítel byl u pomníku naposled, když se tu točil o Žižkovi film, to je víc jak před dvaceti lety, a úl už tam byl, a vy si můžete představit, jak je ta obrovitá hlavice vojevůdcovského označení plná pláství a medu a včelích královen a zárodků. Pracovité včely, žluť řepky, temná zeleň dubů, lesk vody, tišina nebes a růžová záře kohoutků v neposečených lučinách, to je mír. Válka je tu jen vzpomínkou. V blízké Bažantnici pak, mezi olšemi, břízami a srčky, na místě, k němuž se ploužime vysokou trávou a prodíráme křovisky černého bezu a planých jeřabin, dosud stojí Žižkův dub. Je věkem ochromený, mrtvý. Žižka

prý pod ním odpočíval v noci před bitvou. Peň dubu by dva muži pažemi neobjali, větví má do hůry vztyčeno pět a každá by vydala ze samostatný mocný strom, a je až do těch pěti větví úplně dutý. Porušenou stěnou se shrnilá dřev vyvalila a uvnitř lze zahlédnout pilné mravence. Lub! Pod dubem prý se Žižka narodil, zde pod dubem odpočíval, a kábi pod dubem zesnul. Tento ztrouchnivělý obr vypoovídá o čase. Pět set let. Osm set let. Tisíc let. Už to nikdo nespočítá, dřevo je vyhnilé a dutý obr čeká jen na milosrdné zhroucení. Oba jsou tak velicí: i kamenný Žižka, i tato jeho noční stráž. A podivuhodnou shodou jsou oba tak podivně zašedlí. Barvená je živá krajina, živí jsou mravenci a živé jsou včely. Někdo by mohl říci, že živá je i myšlenka: pryč s panstvem, které lže o Bohu, přivlastnilo si boží milost, kupčí s ní a za vykupčenské se přežírá. Je živá. Vždycky bude živá, protože když odstraníte jedno přežrané panstvo, vznikne na jeho místě jiné. A ve mně stejně zůstává lítost za zničenými jihočeskými madonami. Nezástát Rožmberk neporažený, neměli bychom žádnou.

Včely v palcátu, to je proměna válečníka k míře; ostatně, abych se vrátila k diplomatům, i konkrétní okolnosti Aldridgeova románu byly - a dokonce několikrát - překonány proměnou. Přebírat za převrát, až v Perzii vládne Chomejní. Chomejního vousy by se nádherně hodily pro včelí úkryt. Našemu diplomatovi bez paláce pak přeju k vzácnému jubileu hodně zdraví a moudré diplomatické mysli.

6. června 1983

Když se na počátku sedmdesátých let ustavoval nový Svaz českých spisovatelů, zůstaly mu ze všech vyhraněných individualit jen dvě výrazné prozatérské osobnosti v plné tvůrčí aktivitě, jejichž rukopis neomylně rozpozná každý jen poněkud sčetlý čtenář: Ladislav Fuks a Vladimír Páral. /Bohumil Hrabal se vrátil do literatury až po čase./ Poetikou, viděním světa a lidského osudu i výběrem společenské problematiky se zřetelně odlišovali od toho, co se teď na spisovateli žádalo. Proto se oba brzy pokusili své osobité pojetí epiky zbavit dráždivé "jednostrannosti záporu", ale zůstat přitom sami sebou. Chtěli vyjít vstříc nárokům dobové kritiky především tím, že dají svým příběhům kladné vyznění, což bylo jejich původní koncepcí zcela cizí. Mravní poselství jejich tvorby tkvělo totiž v sugestivně rozvinutém podobenství rozkladných sil, destruujiících duši moderního člověka, čímž se v čtenáři probouzela vůle po zápasu s nimi, vědomí, že nelze žít bez hlubších etických principů. Neorganický vpád cizího prvku do světa jejich epiky měl za důsledek tvůrčí krizi, neboť znásilněný talent jako spoutaný živel byl sice poslušný a sloužil dál, ale ztratil svou hloubku, původnost a spár. Jejich rukopis si zachoval své charakteristické rysy, ale výpověď byla stále méně naléhavá, vytratilo se z ní kritické zaujetí lidskou problematikou pro ně příznačnou.

Ladislav Fuks, jehož posledního románu Vévodkyně a kuchařka /Čs. spisovatel/ si tu chci všimnout, se v 60. letech prosadil na troskách tuchých předpisů socialistického realismu. V roce 1970 začínaly ještě v Myších Natálie Mooshabrové a v Příběhu kriminálního rady jeho staré "variace na temnou strunu", ale zároveň uzavíraly tyto dvě knihy období příběhů zla, ohrožujícího člověka. Následovaly prózy, jež očividně prozrazovaly úsilí o "přerod", snahu vydat svědectví o přítomnosti kladných sil v lidské společnosti a zejména ovšem socialistické. Nejprve přišla "malá humoreska" Nebožtíci na bále a pak utopie s filozoficky zaměřeným sporem dobra a zla Oslovení z tmy, nad nimiž snad bylo ještě možné věřit, že jde o hledání nových cest. Potom však se objevily dvě "angažované" prózy s takřka aktuální politickou problematikou Návrat z žitného pole a Pasáček z doliny, kde autor vskutku brutálně sáhl na hrdlo své písní a vší vůlí se nutil být hlasatelem pozitivnosti. Tato vůle ke kladu však byla zároveň ztrátou vůle být sám sebou, Fuks znásilňoval dispozice svého talentu. Msta bohů na sebe nedala dlouho čekat. Z jeho pera vychází životopis Julia Fušíka Křišťálový panto-

flíček, úkol dobrý leda pro obratného publicistu, a pak propůjčuje své jméno jako spoluautor i na podřadnou detektivku Mrtvý v podchodu. Další sestup už byl sotva možný.

V úvodu k 2. vydání Maší Natálie Mooshabrové z r.1977 se Fuks pokusil odvést pozornost od svého selhání tímto "teoretickým" vyznáním: ptá se, "jaký je vztah takto vytvořené historiky o paní Mooshabrové například k socialistickému realismu?" A odpovídá si: "Popravdě, nikdy jsem se s těmito otázkami nerval. Nikdy mě snad /?!/ nedohnaly do umělecké krize." Už dávno před Freudem věděla lidová moudrost, že šídlo v pytli neutajíš. Proč si Fuks vůbec takovou otázku klade, když mu vztah k požadavkům socialistického realismu byl lhostejný a nedělal mu starosti? Ovšemže, vnutily mu jí jeho vlastní pochyby, jeho rozvrácená tvůrčí jistota. Jako ďábla zahání slovo "krize", a přece se mu do textu dostalo. Velkoryse však nabízí kritice jiné vysvětlení svého uměleckého poklesu po nezdařeném pokusu nesourodě zkřížit groteskně-fantastické vidění světa s kladným principem: šlo prý o "hledání nových cest, možností a postupů", "nových a nebyvalých témat". A oficiální kritika se ovšem na tu vějičku chytila. Miloš Pohořský v doslovu k téže knize míní, že "po vrcholech...zpravidla následuje nutnost zkoušet zas jiné cesty", což prý Fuks dělá "pokaždé v jiném směru" v Nebožtících na bále, v Oslovení z tmy a v Návratu z žitného pole. Krizi, kterou si sám spisovatel zřejmě uvědomoval a kterou ovšem před veřejností tajil, kritik nerozpoznal.

Tehdy už si však Fuks přiznal, že horlivě přitakávat se může na schůzích, ale v literatuře že přece jen pořád nejvíc "záleží na tom, jak je to napsáno, záleží na postoji autora", což ovšem věděl už když vydával Pana Theodora Mundstocka. Pro možnost tvůrčí obrody však bylo nezbytné, aby toto přiznání mu vrátilo jistotu, aby ho vedlo k poznání, že má-li se znovu najít, musí se vrátit k výchozím dispozicím své tvorby.

Pokusil se o to v novele Obraz Martina Blaskowitze z r.1980, jež byla tedy koncipována koncem 70. let, která - jak známo - znamenaly zuřivé propagandistické výpady proti chartistům a pak i proces s VONSem apod. Fuks v té době píše svou komorní novelu jako vášnivou obhajobu tolerance, snášenlivosti, porozumění a smíření. Přízračnost, známá z Fuksových knih 60. let, nemá tu ještě bývalou intenzitu, není tu tolik významových a motivických vrstev jako dříve a typické fuksovské postupy se tu vyskytují spíš jen v náznacích. Děj je soustředěn do jednoho večera, v němž chce vypravěč usvědčit přítomného spisovatele milostných románků z hanebného chování za okupace. Uchys-

taná pistole, jež tu hraje roli hořorové rekvizity, je však nepoužitelná, hrozba zastřelením má onoho prodejného pisálka jen pořádně vyděsit.

V té chvíli však mrtvý německý přítel Martin jako by oslovil vypravěče naléhavou pochybou: a není možné vysvětlit si jednání tohoto muže také jinak, není tvá obžaloba postavena na falešných předpokladech? Není to místo spravedlivého "posledního soudu" jenom akt msty? A pak zazní v závěru novely tyto věty: "...proč jsi to jen, Michale, chtěl provést. Postrašit ho, vystrašit, způsobit mu šok, s nímž by se táhl jak s železou koulí celý svůj život, jak s prokletím... ale proč? Což by to nebyla také jako vražda? Jsou strašnější vraždy než vraždy těla, Michale, jsou to vraždy duše /podtrhl M.J./. Máš právo... zlomíš navždy nad někým hůl a vrhnout ho do propasti... copak tolikrát žijeme v tomto světě, abychom si tak těžké břímě vkládali na svá bedra? Michale, člověk se dá lehko ohnout, ale těžko narovnávat, člověk se lehko zničí, ale těžko křísí..."

Není obtížné zaslechnout v těchto slovech hlas jiné mravnosti, než jaká promlouvala tehdy a jaká promlouvá dosud naší dobou, dobou bezohledné netolerance a fanatismu, je to nepochybně hlas humanismu nezdeformovaného žádným přívlastkem. A připomeneme-li si, že v ineditním románu Evy Kantůrkové Černá hvězda z týchž let se výraz duchovní vraždy stává označením pro umlčení tvůrčích osobností v české kultuře, jen stěží se ubráníme dojmu, že Fuksova novela záměrně protestuje proti krutosti a pomstychtivosti doby, že celý příběh, jenž prý se udál "dávno, velmi dávno", míří do středu dobové polemiky. Vcelku jednoduchá struktura této komorní novely /v ich-formě/ neumožnila Fuksovi prolnout rozmanité motivické vrstvy a tím vyvolat napětí, z něhož přirozeně vyplýne etické poselství, autor se uchyluje k přímému vyslovení myšlenky, jež může leckomu znít tezovitě.

Jako by tímto drobným dílkem nabyli Fuks sebevědomí a zbavil se jistého prokletí, vydává tři roky nato nejrozsáhlejší dílo své dosavadní tvorby, román Vévodkyně a kuchařka, který má 723 stran. Je neobyčejně složitě komponován a má všechny znaky jeho "staré" prozatérské práce, je to nepochybný, pokorný návrat na kruhy své. A jako by chtěl Fuks po letech sebezřeknutí dokázat, že zůstal sám sebou a že nic nezapomněl ze svého umění, hýří doslova vším, co tvoří podstatu jeho talentu, až virtuózně si pohrává s čtenářovou trpělivostí a zachází ve svých předúkladných popisech věcí na samu mez únosnosti, jen jediná další slovní zátěž do klenby příběhu a celá stavba by pukala v základech. Co by u jiného působilo jako rozvlek-

lost, zachovává si tu napětí, zdoluhavé pasáže - například nekonečné citace z fantasmagorického traktátu o čištění zrcadel - čteme díky oscilaci mezi groteskností a mysteriозností s neutuchajícím zájmem. Na mnoha místech si uvědomujeme, že se s námi hraje bláznivá hra, ale ta bláznivost má svou sugestivitu a nepřestává nás poutat, neboť za její nesmyslností tušíme jakýsi zvláštní skrytý význam, za ironií jakousi utajenou vážnost.

Amalgam smysluplnosti a nesmyslu, významu a bezvýznamnosti, pravosti a podvrhu, pravdy a klamu, naivity a rafinovanosti je vůbec pro Fuksův postup typický, ty dvě strany života a dějin nelze od sebe snadno oddělit, jsou na sebe vázány a svou "spleteností" svádějí člověka na scestí rezignace, nemyslivosti, vyprázdněného života bez vůle o jeho naplnění, znejasňují nám pohled na naše místo v dějinách a na sám smysl života. Protagonistka románu vévodkyně Sophia La Tâlière d'Hayguères-Kelesberg /bizarními jmény se román opět jen hemží/ píše hru o konci Říše římské a uvědomuje si: "Nenapsala jsem hru přece jen i o tom, že život..., přece jen má...nějakou cenu? Že kdyby ji neměl, k čemu by byl? Jaký by měl smysl? Smysl..." /str. 826, trojtečky autorovy/.

Záložka by nás chtěla přesvědčit, že ústředním tématem románu je tušení neodvratného zániku rakouského mocnářství. Kdyby tomu tak bylo, přišel by Fuks se svým románem "tušení konce jedné epochy" poněkud pozdě, toto téma mělo svou naléhavost v době Musilova Muže bez vlastností, ale stěží jí může mít dnes. Fuksův román však směřuje hloub, proniká k filozofičtější poloze, orientuje se v lidsky závažnější problematice: snaží se ukázat, že člověk žije autenticky jen tehdy, uvědomuje-li si svou vřazenost do plynutí času, umí-li spojit "vteřinu" s "věčností", "okamžik" s "perspektivou", ví-li o pomíjejícínosti a marnosti, ale dokáže je překonávat vědomím, že jsou součástí trvání, předpokladem evoluce všeho živého i zhodnocování lidského bytí.

Stěží postihne nějaká kritická interpretace celou problematiku Fuksova mnohovrstevnatého románu, vždycky jí nutně mnoho podstatných rysů unikne a leckterý motiv musí prostě pominout. Ale obecně si troufám říci, že je to mohutně založený a v české literatuře ojedinělý pokus tematizovat základní existenciální otázky člověka, problém lidské situace, vztahu věčnosti a časnosti, opuštěnosti člověka ve vesmíru, jenž ho děsí svou nekonečností a mlčenlivostí. Románem se jako pevná nit spojující jeho dílčí témata v celek vine tážení po smyslu života, hledání odpovědi na otázku, k čemu vlastně je život, je-li všechno odsouzeno k zániku, je-li všechno přechodné,

jsme-li všichni jen práškem v univerzu, okamžikem ve věčnosti.

Jedním motem románu je věta ze Solónů: "Celek se pozná až nakonec." Tento požadavek platí vlastně pro celou Fuksovou tvorbu, jež má povýtce parabolickou povahu, triviálně realistické "zrcadlové" zobrazení skutečnosti je jí vzdáleno. Proto nelze její jednotlivé části vztahovat k realitě přímo, k té se vztahuje jedině celek. Lidský osud tu není popisován tradičními prostředky klasické prózy, je však přesto vyjádřen v tom podstatném. Tato tvorba je založena na silném subjektivním prožitku a vidění, jež deformuje záměrně realitu /například už tím, jak nás zavaluje "zbytečnými" informacemi o nejroztočtějších věcech, aby až do konce zůstaly utajeny věci závažné/, dává jí jiné dimenze, a proto si žádá od čtenáře, aby ji vnímal jako moderní epickou báseň v próze. Musíme si k ní najít "klíč" jako ke každé "hře", která má svá pravidla - bez jejich pochopení může leckomu připadat tato próza jako podivinství, zmatenost a násilnost.

Typickým Fuksovým prostředkem je například "hra s tajemstvím". V tomto románu jí rozvinul do velké šíře, jeho atmosféra je zaplněna neustálým tušením čehosi záhadného, pořád je cosi ve vzduchu, něco nad člověkem hrozivě visí. Hajný Kneffl má vidiny, které všichni zesměšňují, ale vévodkyně je kupodivu bere vážně, dlouho se jimi obírá, chce jim přijít na kloub, za naivním viděním strašidel tuší věštbu - věštbu "konce naší epochy", což je právě její "téma". Po zemřelém strýci podědí barokní klekátko a od té doby slyší, tak jako kdysi u strýce, podivné zvuky i ve své komnatě, jež jí svou záhadností rozvracejí. Právě přijatá kuchařka Betty Barbelová, žena praktického, zdravého rozumu, však záhadu rázem rozřeší, pro ni totiž neexistuje nic tajuplného, nadpřirozeného, nic záhadného jí dosud nepotkalo, jak si u ní vévodkyně zjišťuje. Stačí jediný pohled a kuchařka zjistí, že v klekátku je - červotoč...

Jaký smysl má taková banální demystifikace mysteriózního tajemství, jeho odhalení jako nejvšednějšího přirozeného jevu? Bylo vůbec únosné zatěžovat čtenáře tak dlouho tolika náznaky, nedořečenostmi a nápovědami? Jiné záhady /například zvuky kapajícího vodovodního kohoutku/ nechává autor zmizet "do ztracena", nepřikládá jim podstatný význam, jiné jsou spjaty s vedlejšími motivy. Proč si tedy tolik pohrával s tajemstvím klekátko a pak je tak banálně vysvětlil jediným kuchařčím pohledem na chodbičky vyvrtané červotočem v dřevě? Potkaly a střetly se tu dva životní postoje, vévodčin a kuchařčin. Vévodkyně je si vědoma, že lidské bytí je záhada sama o sobě, že vznik života a jeho přítomnost ve vesmíru je nerozluštitelným tajemstvím. Předznamenáním jejího problému by mohlo být Pasca-

levo "nevím, odkud přicházím, nevím ani, kam jdu". Kuchařčin zdravý, praktický rozum, jenž chápe svět jako beze zbytku propočitatelný a průhledný, však si ví rady se vším. Ale opravdu se vším? Příběh s klekátkem ukazuje, že "zdravý rozum" lidské praxe je sice s to ~~mít~~ ~~rozluštit~~ rozluštit dílčí tajemství skutečnosti, záhadu yěčí, není však s to odhalit tajemství existence, existence života a člověka, "zdravý rozum" umí obratně manipulovat s věcmi / a žel i s lidmi/, je však bezmocný před tajemstvím lidské duše. Ale jde-li o něco, pak přece ne o věci kolem nás, ale o člověka, o nás. "Zdravý rozum" je tedy v koncích tam, kde narazí na podstatné, existenciální problémy člověka. A právě jimi se zabývá vévodkyně, ty jí mají ve své moci.

Jednou z podivných postav románu je Číňan Wu-i-šen wej-če, což znamená Ten, kdo nic nedělá kvůli životu. Po poradě s ním začala vévodkyně budovat poblíž Vídně hotel a zároveň panoptikální muzeum přechodnosti, dočasnosti a marnosti. Tento záhadný mudřec sem má zřejmě vnášet prvek orientální filozofie, rozjímání nad podstatou lidské existence, jemuž je vzdáleno lpění na věcech, na dočasném a nepodstatném, na všem, co je "marné", vnější. Nedělá nic pro vnější život, je zaměřen k ynitřnímu životu. Zvláštní tajemství obestírá i vévodčina bratrance Berta, jehož strýc vydědil, prý pro zhyralství. Vévodkyně tuší, že ~~ta~~ tím je něco jiného. A vskutku, je to opět kuchařka, která odhalí, že Bert žil inkognito jako pan Seibt na dvoře Ludvíka Druhého bavorského, podovína, romantika, snílka, jenž ~~ž~~ "neměl zájem o hospodářskou situaci země", stavěl zámky a žil ve svých iluzích. Proto ho rodina chtěla dát do blázince, on však volil dobrovolný odchod ze světa. Bert byl viněn z toho, že ho k podivínskému životu sváděl a že byl příčinou jeho smrti. Ukazuje se, že Bert ~~was~~ není žádný ~~zhyralec~~ zhyralec, ale skeptik, rezignující na pozemské statky, jenž zřejmě marně hledal naplnění života, a proto si zoufal nad lidmi a společností. "Láskyplné pochopení lidských slabostí, nic vyššího neznám..., místo toho samá lež a přetvářka," svěřuje se posléze vévodkyni. A ta si uvědomuje: "co říká, může být pravda" /str. 720/. I rezignace je jedním ze způsobů, jak čelit pocitu nesmyslnosti a marnosti, zhnusení nad společností, ženoucí se bezhlavě za ziskem a úspěchem. Jiným ztroskotancem života, jenž zřejmě rovněž pocítil pascalovskou "hrůzu z vesmírných dálek" a byl jí přemožen, byl vévodčin bratr Viktor, skončivší sebevraždou. Vévodkyně mu "v tom odporovala", protože podle ní "smysl našeho života na hřbitovech nekončí" /str. 719/.

V různých variacích, syžetových liniích a epizodách je tu tedy

znovu a znovu opakován motiv hledání smyslu života, hledání, jež může mít rozdílné podoby i výsledky, lze při něm podlehnout hrůze z nekonečných vesmírných prostorů a věčnosti, lze dojít k rezignaci na jakoukoli aktivitu a hledat samotu daleko od lidí. Jen moudrý pochopí, že neexistuje žádný spásný, absolutní bod jistoty, k němuž se můžeme vztáhnout a jenž nám smysl života vyjeví, jen moudrý ví, že údělem lidské existence je věčný zápas o smysluplnost života, úsilí o naplněnost, jež nikdy nekončí a v němž definitivní, poslední jistotu nikdy nenalezneme. Zoufalství ani rezignace není odpovědí důstojnou rozvinutého člověka, mírou jeho etické vyspělosti je schopnost oddělovat smysl od nesmyslu, význam od bezvýznamnosti, pravdu od lži, podstatu od zdání, čili žít život vědomě jako mravní úkol. Mnohovýznamnost a enigmatičnost, jíž jsou tak silně poznamenány i Fuksovy texty, je tedy jen odrazem vlastností bytí samého, člověk se musí orientovat v chaosu, jenž ho osudově obklopuje a mate ho, aby si zachoval svou tvořivou integritu a svobodu manifestovat své bytostné lidské síly.

Vévodkyně, která po seznámení s Číňanem zřejmě poprvé narazila na existenciální otázky, je ogšem jako každý vpletena do společenského ruchu, její den je naplněn malichernými starostmi, sháněním, obstaráváním, tlacháním, péčí o správně vybrané víno k určitému jídlu atd. Ptá se jednou sama sebe, "zda se celý (její/ten) život neskládá ze samých hloupostí" /str. 593/. Fuks vskutku nemodeluje ženu filozofující, nýbrž ženu jednající, žijící běžnou každodenností, avšak zasaženou poznáním, že "všechno jednou pomine, skončí, zmizí v nenávratnu, jako je souzeno všemu, co žije, existuje, jest... Věčné jsou jen lidské duše a nebesa" /str. 683/. Od té chvíle usiluje o to, aby dokázala spojovat každodennost, "okamžik" s touto "perspektivou" evoluce všeho živého.

Budování muzea přechodnosti je její odpovědí na nároky, jimiž jí oslovila "věčná duše" a "nebesa", tj, cosi transcendentálního. Její pečlivé obstarávání životního provozu na panství je pouze jevou stránkou, pod níž žhne touha přesáhnout samu sebe. Budování muzea se tudíž vůbec netýká jen konce jedné monarchie /román také nekončí světovou válkou, nýbrž koncem století a zavražděním císařovny Alžběty/, ani konce jednoho společenského řádu, nýbrž daleko nadčasovější dimenze: konce celé epochy, z níž se vytratil zřetel k lidské duši, epochy, jež zabředla do slepé uličky mravního a duchovního vývoje, neboť v ní došlo k degradaci humanistického poslání lidské existence.

Když chce vévodkyně opatřit do muzea zimní zahradu s rozmanitými květinami, keři a stromy, navštíví pohřební ústav, jehož majitel ji provází rozlehlými prostorami a ukazuje jí nesmírně bohatá květenství, barvy a tvary známých i neznámých exotických rostlin, které nezná "ani ten nejslavnější profesor botaniky" a které jsou ještě prostorově znásobeny zrcadly a podivným osvětlením. Popis této zahrady patří k nejpozoruhodnějším pasážím knihy, je nesmírně důkladný, "rozvleklý" a budí dojem kypivé hojnosti přírody. Vévodkyně i její průvodkyně, komorná Justina, také patřičně žasnou nad tím, co vidí. Nakonec majitel ústavu lakonicky podotkne: výhodou těchto květin je také to, že se nemusí zalévat, jsou umělé... Když pak vévodkyně stejnou zahradu předvádí svým hostům při otevření hotelu a muzea, jsou rovněž všichni nadšením bez sebe. Umělost je vůbec nepřekvapuje, jsou na umělost navyknutí, pohybují se v ní, umělý, nepravý je celý jejich život, žijí ve světě zdání, v umrtvujícím ovzduší lhostejnosti ke všemu opravdovému, podstatnému. Tomuto světu chce vévodkyně Sophia nastavit zrcadlo, zachytit ho jako odstrašující memento pro potomky. Ano, v tomto muzeu přechodnosti bude zachována podoba nepravého života, hluchého k požadavkům lidskosti. V závěru románu si také vévodkyně klade otázku, zda se vlastně muzeum "nepromění v památník slepoty přespříliš silné a přespříliš velké nevíry - v člověka" /str. 722/.

Vědomí zániku jedné epochy vede vévodkyni k tomu, že se obírá zánikem Římské říše, píše o tom hru, čte a dělá si výpisky z posledních římských císařů, filozofů a historiků, Marka Aurelia, Tacita atd. Poznání tohoto období ji naplňuje jistým dějinným optimismem: všechno sice zaniká, padají říše a odcházejí celé epochy, avšak nic nemizí úplně, jisté hodnoty oplodňují, ovlivňují a proměňují každý další vývojový stupeň kultury. Řecko-římský pohanský svět například svým rozumářstvím "narušil" křesťanskou víru tím, že jí poskytl své intelektuální prostředky ve chvíli, kdy původní nereflektovaná víra v příchod Mesiáše se dostala do krize: křesťanství si vybuodovalo pomocí řecko-římské filozofie složitou konstrukci teologického učení.

Psaním hry o zániku Římské říše, tedy tvořivým aktem, spojuje vévodkyně "okamžik" s "věčností", jež je podle Šaldy "světem hodnot", a dochází k důvěře v smysluplnost lidské existence: "život... přece jen má nějakou cenu. Kdyby ji neměl, k čemu by byl? Jaký by měl smysl Smysl..." /str. 826/. Tato zažitá duchovní zkušenost je jejím pozemským vykoupením z existenciální trýzně, je pro ni filozofickým zdůvodněním dalšího zápasu s ohrožením nicoty: člověk má naději, lidstvo má před sebou budoucnost. Vždyť jen vědomí, že další evoluce

má smysl nás chrání před zoufalstvím z ~~zmarlosti~~^{maruosti}, dává nám mravní měřítko, základnu pro rozlišování mezi dobrem a zlem, mezi svědomím a destruktivními silami v nás.

Na konci románu se vévodkyně cítí "jako poutnice, které je třeba vykonat ještě mnoho přerozličných věcí, aby se její život na této pozemské slzavé pláni naplnil". Otevření muzea neukončilo její hledání, nebude mu konce. Na rozdíl od smrti je život nejistý, je nutno ho stále kultivovat, žít jej jako mravní úkol naplňování humanistických principů, jako úkol, kterého člověka nezavírá žádná společenská proměna, žádný nový řád. Je to úkol lidský.

Ladislav Fuks napsal svou Vévodkyni a kuchařkou mnohovrstevný román sugestivní síly, své vrcholné dílo, v němž zní základní existenciální otázky lidství i obavy nad vývojem společnosti. Dějové situování na konec 19. století a do šlechtické Vídně je pouhá vnější dekorace, vyhovující Fuksovu způsobu psaní, avšak svým smyslem míří román k nadčasovým problémům člověka a naší civilizace. Magická moc této prózy tkví opět v tom, že nás obraz negace, obraz ohrožení a ztráty lidského a dějinného smyslu vyvolává ~~si~~ potřebu hledat pozitivní a smysluplné hodnoty, že toužíme popřít všechno, co ničí naši autenticitu. Fuksův román je protestem proti tomu, co odcizuje člověka sobě samému, co ho nutí zřít se sama sebe ve jménu konzumních ideálů a falešného pocitu štěstí, jenž plyne z rezignace na mravní nároky svědomí. Návrat k sobě samému, k původním dispozicím jeho talentu tedy rázem obrodil Fuksovy umělecké schopnosti a umožnil mu naplnit toto dílo velkou vnitřní pravdivostí a naléhavostí, jeho hlas dpléhá ke každému vnímavému čtenáři a vyzývá jej, aby překonával svou vnitřní pustotu a obnovil svou tvořivou integritu, jistě v něm vědomí odpovědnosti za život důstojný člověka.

Milan Jungmann

Říkám si, a pěkně potíchu, t.j. poučeně: vída, zase jsem zbohatla - získala jsem smutné prvenství! Ale rozhlédnu se kolem sebe a vidím: je to jen smutná hra - vždyť žijeme všichni v období smutného prvenství ...

Příklad za mnohé: Ke konci roku 1970 bych převelmi uvítala - jak jinak - kdyby se v českých zemích našel jediný literární časopis, kam bych mohla poslat svůj příspěvek. Ovšem realizace byla nemožná: přesně po 150 letech - snad se nemýlím! - prostě od roku 1820 poprvé v českých dějinách nevycházel v českém prostoru ani jediný literární časopis. A to v době hlubokého míru... /Státní plán byl v tom roce jistě ve všech ukazatelích splněn a překročen, takže o nic podstatného nešlo. Jen o to smutné prvenství.../

Nemohu však mluvit za druhé a zevšebecňovat; takže: pohybovat se natrvalo mimo Prahu a její literární společenství - v čase, o kterém jsem se už zmínila - předpokládá zachytit se aspoň drápkem nějakého literárního vzoru. V oněch letech, kdy jsem byla opravdu hluboce otřesena - ani ne tak žitou skutečností, jako jejími projevy písemnými /např., a je to směšné, až na rodných listech děti mě roztřálo, že povolání uklízečka bylo napsáno s dlouhým í - nevím proč, ale dlouhé í mě pak bodalo i ve snu/, prostě v těch letech jsem se jako spásy zachytila vzoru a vsdoru české spisovatelky - Boženy Němcové. Jako jedna ze stovek a stovek českých žen jsem četla její dopisy, povídky a pohádky a za tímto štítem na mě doba cenila svou ďábelskou tvář... Ano, píše vědomě: ěábelskou tvář.

Neboť jsem narazila: ta česká žena neměla dobrou pověst u mých současníků! Ale proč? Že ji neměla u svých současníků, tomu jsem nemohla do všech hloubek porozumět právem - nikdo už z nich nežil a doba právě takovéto vztahy milosrdně zasypává - když už ničím jiným, tak tím, že o mrtvých jen dobře... Slušní lidé před majestátem smrti přece smekají...

A kdo není, sám před sebou, slušným člověkem? /Ale víme to všichni: její milenec a přítom lékař /humanista/ píše o ní ve svých dopisech jako o Slezíně a atd., - tedy národ byvších cyniků?/ Ovšem, ale proč i má současníci? Kterým nemohla ničím a nijak ublížit - spíš naopak? Je snad svět dospělých v každém ohledu schizofrenní - i v ohledu na dávnou existenci české spisovatelky? Jinak ve společnosti a jinak v soukromí? Ale proč zrovna v jejím případě?

Nejsem pro nekritický obdiv a když mi bylo cokoliv naznačeno - ve stylu literárních zasvěcenců, to je: Asi to bylo tak a tak, ale je lépe o tom pomlčet..., začalo mě to hnít. Ano, to je to správné české slovo - hnít, hnětena, hněten - v hnůj? Málem mi to tak připadá a i proto se tím nahlas zabývat musím, protože bych jinak sama vůči sobě, atd. Ovšem nemohu se tím zabývat zřetelně, kdy by po citátu z Karla Čapka "Vezměte národu mravnost a berete mu nesmrtelnost" následoval mnohostránkový esej, začínající slovy: "V 19. století českým národem prošlo mnoho milionů lidí. Čechové přitom hráli při tvorbě - své literatury - zvláštní, trochu nefér hru: kam až zašla a do jakých důsledků, o tom je nutné uvažovat na konci 20. století, kdy česká literatura sklízí prapodičné ovoce. Nemohu v jednom eseji rozebírat přínos samotného Hanky k dějinám české literární vědy, ale mohu připomenout, že měl i žáky - kteří mají vždy možnost vyniknout nad mistra. Jedním z nich byl i Václav Čeněk Bendl Stránický...". Ne, to bych neobtěžala: jestliže za několik řádek na okraji, za pouhou známku lze získat v české literatuře smutné prvenství, jak bych dopadla, když bych o dohadách kolem problému - Božena Němcová svobodně a bez zábran promluvila?

Jen ovšem vía také, na co má spisovatel právo: jestliže se budu někomu klanět, protože je můj vzor, pak ho budu nudně a pohodlně adorat. A to nemá rád ani Bůh... Mě vychovalo socialistické školství a i když jsem jaksi v muše nevyrůstala, stále mi ve škole sdružovali, že je nutné "porvat se s problémy". I činím tak... / A protože si Milana Jungmana rovněž vážím, zapůjčím mu část své práce "Athény z hlíny", kde panátku Boženy Němcové - i tak je to možné vidět - napadám už po léta zle a nevybíravě - těch několik řádků v Toskánsku je vedle toho selankou... / Ovšem činím tak vědomě v literární struktuře jiné, než je kritický esej. A to je i problém obrázků z cest: když jsem v roce 1982 získala možnost přidat své příspěvky ke strojopisům jiných autorů, začala jsem o svých literárních problémech, vzorech a láskách psát formou, která má své struktury už celkem zaběhané - od obrázků z cest, sloužících většinou jako časopisecká příloha, nikdo převratné objevy, ať zeměpisného či už jiného rázu, neočekává... Ani sám autor ne: píše o skutečnostech sobě dobře známých... A to je můj případ: ve svém tuctu obrázků z cest se snažím jen o netuctový přístup k problémům, které mě v mém životě zaujaly... Abych to opísem možná přesněji vy-

jádrilas obrázky z cest chápu jako takovou tříšť, časopisecky plu-
jící do skutečnosti smutného skupenství...

Skutečnost smutného skupenství: i ve faktu, že obrázky z cest jsou
z míst, kde jsem nikdy nebyla - přece i v letošním roce nebyl udělen
devlaový příslib těm turistům, kteří už v kapitalistických státech
byli - kdysi, dávno, atd. Skutečné obrázky z cest tak zbyly jen au-
torům, k jejichž společnosti vědeckě patřit nechci... To ovšem nezna-
mená, že mám právo na historickou nepoučenost: Božena Němcová se
svoji Babičkou není zde přece proto, abych si do ní při jakémsi vý-
leta kopla. Není to také žádný kamínek na cestě, ale jistým způsobem
kámen úhelný. I pro mně: chtěli však založit vlastní stavbu, musím
se vlastnoručně na staveništi přesvědčit, zda se takový úhelný kámen
neviklá; nemohu se ohlížet na to, že mi možná přiskřípne prsty, či
že to nebývá svykem, že se to prostě nedělá a druhé tím snechutím...

Vždyť já první bych chtěla křičet: je to výborné, co slovo Babičky,
to věta z katechismu - to je i můj program pro stáří! A bez nároků
na jakékoliv prvenství: Katechismus tridentského koncilu byl přece
oblíbenou četbou popř. básníka Bohuslava Reynka - sám se z toho vyz-
nal. Ale: mé subjektivní pocity povahy ideologické - a právě když k
nim tíhnu! - nemají celkem nic společného s prací literární a umělecké;
buď se tam skutečně přetaví, anebo je to struska. Ovšem - a to je
jádro problému - už to, jak s tím kamenem úhelným viklám - to mohu
předvádět veřejně: vždyť teale se už v české literatuře po mnohokrát
dělá!

I ve svých dalších obrázcích z cest /nejsou to literární nebo snad
kritické eseje a nedělám si žádné nároky na literárněhistorické obje-
vy prvního řádu/ se k Boženě Němcové ještě vracím - a srovná v souvi-
slosti se vzdáním holdu "Naší krásné psní", kdy tam ty dva z největ-
ších našich básníků vidím jako Rytíře Neposkvrněné - barok je v mo-
derní české poezii natolik silný, že i oni museli navázat na marián-
ský kult - a podstatně jinak než Václav Renč ve své "Popelce nazaret-
ské." Ale důvěrem: V době, kdy převážnou většinu národa mrzí, že nelze
svobodně sestovat do kapitalistické ciziny, mrzí více mě, že spise-
vatelé nemají nárok na pouhé literární společenství /bez ideologických
aspektů/ aby mohli nahlédnout do tvorby jiného: kterýpak základním
kamenem hýbá on? Copak ho vzrušuje? A protože nemám tyto informace o
druhých - a ráda bych je měla! - snažím se to, co chci od jiných, sama

jin poskytnout. Ve slušných /řeholních - a kdo není v řeholi - zru-
šením řádů jsme se v ní ocitli všichni/ společnostech se to tak dělá.
A ani v těch našich strojopisných souvislostech nejsem přece sama, kdo
tak činí... Prostě úvahy, marginálie a k tomu překvapivá chuť spisova-
telského práva na dohady, svobodně vyjádřené - nic víc... Já vím, třeba
to není tím správným a adekvátním způsobem - ale proč se o něj aspoň
nepokusit? I s vědomím, že když se ve smutných prvenstvích něco nakou-
sne, pak se to už sežvýkává až do té poslední a trpké chuti ...

Iva Kotrlá

P. S. komentář k těm řádkům, týkajícím se v Toskánsku Boženy Němcové:
v druhém odstavci je zmínka o Matyláč, markraběnce toskánské, která sa-
sáhla do světových dějin - aspoň celý svět používá jako frázi "cesta
do Canossy" - ~~knih~~ by bez té dávné ženy, posáhající porazit císaře,
nebyla. Canossa - to byl hrad Matylácin./V této souvislosti si Božena
Němcová vybudovala v Babičce svůj hrad - Barunčin, sakoťvený v textu a
ve východních Čechách - to aby přinutila jít nejen své současníky, ale
i další a další do Babiččina údolí - aby se tam sklonili!/ V konečné
úpravě jsem tohle škrtnla, protože to ohrožovalo provokativnost mého
tvrzení o Babičce - i když ten vztah k Toskánsku se mi líbil; o škrtnu
se mluví proto, aby si snad někdo po přečtení šestého prvenství ne-
myslel, že obhajují nějaké právo autora na švanivost, např. opisem
/tříšt, plující.../; ta literární tříšt musí být, volky nevolky, tříšt
s ledovce /opět opis: se sední oasin pod povrchem/. Takže: tomu tvrže-
ní o tom, že je Babička jednoznačně prorakoušská, přechází v textu To-
skánska neméně provokativní tvrzení, že je to kniha nejčeštější /Ne-
sluvě o tom, že by lit. kritik velkých národů tvrdil totéž;/ kniha nej-
ruštější, nejfrancouzštější, nejangličtější - Don ~~knih~~ Quijot pak kniha
nejšpanělitější? Protože se v jiných obrázcích s cest zabývá Švejkem,
snažila jsem se nalézt i u malých národů knihu nejvěděštější, nejholand-
štější a takové hledání mi připadalo poctivé i u malých národů, které
prošly národním obrozením srovna jako my: kniha nejfinštější, nejbelgič-
tější, nejřeštější, nejšlovenštější. Jsme tedy velmoc, literární, když
máme knihy nejčeštější dvě? A pak, je-li s nich právě Babička nejčeštěj-
ší - já skáču nadšená! Ale protože bych nerada narasila hlavou do stro-
pu - možná nízkého - neslobte se: obračta tu knihu v rukách - čiji navíc
na Moravě - říkám si: tak tohle je kniha nejčeštější? Zhodli se na tom
i kritici, kteří jsou jinak svými antipody! Beru tedy text Babičky do

svého srdce, rozevřu text katolického katechismu, nebo i text hymny rakouského mocnářství, porovnám texty a žasnou: všechny to jsou texty nejen hluboce mravné, ale ponořené ~~hluboko~~^{způsobně} hluboko do světového názoru /chtějte slyšet koloritu/ římské Církve. A je-li jeden z těchto textů označen ve XX. století za knihu nejčestější - nepřetává se cítit - v jakém národě to říjí já? Vždyť bych raději v pohledu na své současníky označila za dílo nejčestější dílo /literární, se vším vědy/ Václava Hanka! Řekl on také v době Babičky? Ale to bych si dala: napsat, že Babička je nejčestější - to je vlastně chvála národa, pro tu mravnost to každý Čech tak cítí. V druhém případě je to pohánění národa: ale co když ne? Čeho všeho jsou Češi schopní? A držme se 19. století: jaký hřích by Němcové učinila, kdyby její Babička byla jednoznačně prorakouská? V době, kdy Babičku psala? Jaký hřích, když společnost muňgých "osmačtyřicátníků" se ve své většině jinak nechovala? Příklad za mnohé: český vlastenec, o kterém nikdo nikdy nepochyboval, bojovník mnohokrát se obraní v ruce, František Zach, který s Palackým a Šafaříkem spolupromoval austroslovenskou koncepci Slováckého sjezdu v Praze /na prvním Slováckém báli - vzpomeňme Němcovou - sahajoval jako první tanečník tanec/, tak ten už 26. listopadu 1849 napsal ve vysvětlujícím dopise pro mezinárodní cizinu /do Paříže, knížeti Adamu Czartoryskému, vůdci polské emigrace/ následující ~~xxx~~ ~~xxkxxkx~~ zhodnocení: "V Rakousku došlo k revoluci, která nepřátelila rozličné národnosti, z nichž je tento stát složen. Téměř všechny slovácké národy v Rakousku se dohodly mezi sebou na obranu své národnosti proti národným plánům německých a maďarských radikálů. V tomto sarputilém zápase postavili se Slované na stranu Rakouska..." / ! / Dopis odešel z Bělehradu, kam se uchýlil - ale ne snad jako pronásledovaný bojovník z barikád! /Z Paříže J.V. Friche se dovídáme, že se 15. června 1848 dostavili do Klementina, kde bylo studentské velení povstání, členové sjezdu Bakunin, Bloudek, Štúr a Zach, aby pomáhali "při obraně proti cochvíli očekávanému útoku."/ Do Bělehradu odešel jako právník, který se v r. 1849 nedohodl právě s ministrem Bachem o výši svého platu při znovuzakázaní do služeb rakouské justice. Ve Vídni se s ministrem Bachem sešel po "hlavné revoluční šfe" v tom roce 1849 vícekrát a to na doporučení z Prahy, otevírající dveře Bachovy ministerské pracovní - doporučení bylo od jednoho z vůdců českého národa - F. A. Braunera. Zach nakonec zemřel ve vlasti jako velmi úspěšný penzionovaný arbský generál, na své jihozápadní spolupráty zanechal nejlepší dějinný dojem, stal se jejich historickou osobností a v Brně byl přitom pohřben se všemi poctami jako rakouský generál!

A čeho všeho jsou Češi - doma i v cizině - schopní? To trapné selhání pražské národní gardy, početné a dobře ozbrojené, která se odmítla revolučních bojů v r. 1848 vůbec zúčastnit - i když Windischgrätzova soldateska sprostě olupovala civilisty - tedy i je a jejich rodiny! Pražský magistrát dokonce odmítl/1/ požádat o pomoc národní gardy z jiných českých měst. F. Zach jako účastník o tom /rozhorleně/ píše: "Sám jsem viděl lidi, kteří plakali a prosili o dopis od pražské obce, aby jej mohli doma ukázat, neboť tisíce a tisíce čekali na pozvání..." /Už tato věta vypovídá o kořenech českého národa víc, než mnohé romány./ A Zach v dopise Garaščinovi pokračuje: "Bylo třeba více dní, než lid poznal pravý stav věcí; už 16. června přišlo do Prahy kolem 700 občanů malých měst; 17. viděl jsem na železné dráze kolem 3000 /lidí/, ale pozdě. Kdyby je pražský magistrát pozval, určitě by přišlo na pomoc 40 000 /lidí/." - O rok později neváhá Zach ovšem žádonit /ucházet se/ o přijetí do služeb té justice, která právě v té době jeho spolubojovníky odsuzovala! A pořádně... Zato česká spisovatelka, žijící v bídě, opovržení a bez prostředků - ta nesmí v době Bachova absolutismu napsat knihu prorakouskou a v rakouském duchu - jen pozvělením na to by utrpěla mravnost národa... A z těchto důvodů a myšlenkových pochodů jsem napsala své provokativní tvrzení tak, jak jsem je napsala... Není propast mezi /raději neoznačuji/ politickou reprezentací českého národa a bojovou českou kulturou /údajně - aspoň v 19. století/ trochu dodatečně a trochu uměle prohlubovaným korýtkem?

Nyní k pajánu na císaře a šlechtu: co je to paján? Vítězný zpěv: a může vrchnost zvítězit víc, než když si ožebračený poddaný, vláčený ve stopách zbytečných válek a nakonec i života své lásky - schová bezcennou medailku, kterou od původce všeho milostivě obdržel? Za to, že dětsky přihlížel? Držme se textu Babičky: ta mince Magdaleně Novotné jí není dána od pomezaného císaře při jakékoliv příležitosti /např. že oče - pověst tak hluboce tradovaná v českém lidu/, ale když ~~přihlíží~~ on za pomoci nevidané techniky kontroluje výstavbu do té doby nejmodernější pevnosti na české půdě - jím vymyšlené a po něm pojmenované! Pevnosti zruďné natolik, že neustále zasahuje do textu Babičky. Sama vypráví o všem, co se dělo po jejím /dětském/ obdarování: "Byla jsem děvčice vyrostlá již, když začala Marie Teresie s Prusem vojnu. O něco se nepohodli. Císař Josef /! / s vojskem přitáhl k Jaroměři /! /..." a dál snad nemusím pokračovat. Němcová vědomě uvádí Babiččin příběh jako příběh o krvavé minci: Jiřík musí utéci do Kladska, tam je prakticky zajat do pruské armády, neboť ta pevnost lidumilného a osvíceného vojenského praktika je v očích pruského krále natolik zruďná, že neváhá ani z českých hochů činit potravu pro pevnostní kanony! Až se tím "kanonen-

futrem" Jířík jako otec české rodiny nakonec stane. A památný tolar
 na sebe vezme podobu i krvavé mince sirotčí: Babička tohle vše vykládá
 Kristle ve chvíli, kdy její Míla skončil - opět jako nešťastný voják -
 za zdi oné pevnosti! Do důsledků domýšleno - kdyby babička /zášahem
 naprosto křesťanským/ nezlomila v závěru knihy toto /josefoveko-pevnost-
 ní/ prokletí, byla by nucena Kristle svůj peníz předati! A že nemusela, -
 to se dostáváme k pajánu na Klechtu: Paján je přece chvalozpěv na počest
 boha Apollóna, zvaného Paian = Hojitel. A jak Němcová vědomě a stručně
 charakterizuje životní prostředí kněžny /hojitelky v případě mince, když
 Mílu z pevnosti vyrekla muje/? Text: "V jednom rohu u okna stála socha
 Apollóna z kararského mramoru, v druhém rohu jednoduchý, ale velmi vkusně
 pracovaný psací stůl. U stolu v lenošce tmavozelenýa aksamitem potažené
 seděla kněžna v bílém ranním obleku. Právě odložila péro z ruky, když
 babička s vnučaty do dveří vstoupila. "Pochválen buď Ježíš Kristus!"
 pozdravila uctivě se pokloníc." - Ne, z těch slov: "paján na štědrého
 a dobrotivého císaře a Klechtu" nemohu ani čárku odstranit - jen kdyby
 se jiní spisovatelé naučili podobně pajány psát! Še všim počtextem a
 tragikou v tom nejllepším slova smyslu!

Nemohu zde vrátit stránku za stránkou, když mi připadá, že na každou
 otázku odpovídám v dalších obrázcích z cest. Stačilo jen několik měsíců
 počkat, ale nestalo se o "neúctě", "historické nepoučenosti" a "hrubém
 zkreslování" Babičky" už byla pronesena. /Lituji momentu, ve kterém mě
 napadlo obrázky z cest postupně zveřejňovat - i pouze pro přátele./ Ny-
 ní k výroku o cenzuře /pražské/ z doby 19. století. Asi by bylo sarné
 připomínat, že tato cenzura litovala i toho, že pustila k tisku Máchův
 "Máj", na němž česká poesie moderní stojí; byla jasná vyzvána k pronese-
 ní jména někoho, kdo přestal psát, aby nemusel dělat kompromisy. Je to
 těžké: když někdo přestal, tak přestal a málo se o tom ví. Přesto si my-
 slím, že částečně se tím zabývám v těch obrázcích, kde mluvím o přáte-
 lích J.J. Kalinovi a Václavu Krolausovi. V naproste zkratce o jednom z
 nich: římsko-katolický kněz, který už v r. 1818 /1/ přeložil církevní
 agendu do češtiny a začal podle ní dokonce vykonávat v N. Lysé církevní
 obřady. Natrvalo tím na sebe upozornil rakouské úřady - jak, to není nut-
 né zdůrazňovat. Nakonec dosáhly jeho předčasného pensionování a pokud
 Krolaus nemínil psát a vydávat knihy o světcích jako sv. Prokop, nebo o
něčem jiném, neměl u pražské cenzury šanci. Příliš na sebe upozornil:
 pouze pod pseud-onymem /nera-d, aspoň jako Smlork/ a pouze v sešitech
 směl v letech 1845 - 1857 vydávat své "Staročeské pověsti, spěvy, hry,
 obyčeje, slavnosti, a nápěvy ohledem na bájesloví českoslovancké". Kdo
 četl, pochopí, že i takto měl nekonečné potíže s cenzurou a značná část

i tohoto díla zůstala jen v rukopise. /Netištěné lidovědné Krolmusovy práce z let 1853-1860 použil - i on v neúplnosti a po letech - Čeněk Zíbrt; viz "Z netištěných zápisků Krolmusových - Český lid V-VII/. I při četbě toho, co vyšlo tiskem, např. "Kronika čili dějepis všech povodní, posloupných let suchých a mokrých...v království českém" z roku 1845, nebo z r. 1844 "Poslední bájiště Černoboha s runami na Skalsku", jsem byla překvapená, jaké to jsou moderní texty, příbuzné hodně s pracemi Nápravníka, Mandlerera a jiných z blabého období tváře. /V obrázcích z cest se zmiňují o Krolmusovi i v souvislosti s E. Hrabalem, který /je to jen můj názor/ svým způsobem navazuje na tohoto dávného pábitele, muže jazykového citu a fantastických nápadů - tedy na rozeného spisovatele s ojedinělou spisovatelskou invencí, který dodnes je /i pod drtivou vahou dávného úderu cenzury/ neznám ...

Ale zpět ke komentáři věti:/"steak vládnoucí šlechty po odtržení Kladsku, atd."/ . Ano, byl to steak a šlechta zaň platila: doporučuji návštěvu archivu Arcibiskupství pražského - kolik česká šlechta žijící v době Bony Němcové zaplatila a ráda a dobrovolně sa jakési neoficiální přifixení Kladska k Čechám. Mluví o skutečnosti, že hrabství Kladské - v erbu český lev korunovaný - patřilo v době B. Němcové ještě k církevně k pražské arcidiecézi. Byl to velmi citlivý problém v té době a Babička na to naráží: protestantská Kissa a katolické Kladsko. /Ještě v r. 1890/ bylo Kladsko katolickým anachronismem v německé části Pruska: přes 95% obyvatelstva se hlásilo stejně jako v Čechách k Církvi. /Ostatně, črme se textu; Babička, str. 77: "také si mne ten pan generál dal zavolat a řekl mi, že budu dostávat ročně několik tolarů a stálou práci s milostí královské; chlapec že přijde do vojenského ústavu a děvčata že mohou dát do královského ústavu pro ženské. To mne nic netěšilo, i prosila jsem, aby mi dali raději pár zlatých peněz, chtějí-li mi nějakou milost prokázat, a že půjdu domů do Čech. Děti ale že od sebe nedám, že si je vychovám podle své víry a ve své řeči. To mi ale nechtěli dovolit a řekli mi, když tam nešťastnu, že nedostanu nic." - Není tohle text přímo do rakouských čítanek v období před válkou Rakousko-pruskou? /Ostatně na sebe nedala dlouho čekat/. Napřed "podle své víry" a pak "ve své řeči". Ale Rakousko nic jiného v českém prostoru nechtělo - že Rakousko umírněné češství v českém prostoru potřebovalo - to je přece vše dávno prokázáno. /A Rakousku se to vyplatilo - nerozhodli se mistři české kultury - až na jeden anonymní hlas, podporovaný okupanty - po prohrané válce Rakousko-pruské pro Rakousko?/ Němcová se té doby nedožila - ale copak není možné s Babičky vyčíst záporný vztah k Prusku? /Má známka o Taliánsku: chtěla jsem jen poukázat na to, že před válečnými událostmi

existuje ve velkých říších a státech společenská objednávka a je na spisovatelích, jak jí využijí. /A na cenzuře, jak jí porozumí./ Kdyby Rakousko válku s Pruskem vyhrálo, rozhodně by bylo i pro státně-administrativní sjednocení pražské arcidiecése s Kladskem; i ty Vambeřice v textu Babičky mohou - pro toho kdo zvrhle uvažuje, a já si myslím, že cenzura zvrhle uvažuje - naznačovat, jak mnoho český /a německý/ lid tento prostor - s náboženských důvodů - potřebuje. /Český národopis přece ví, že Rakouský stát poutě do Vambeřic do roku 1866 různými způsoby /a pochopitelně ve spolupráci s Církví/ podporoval./ Takže: Rakousko náboženský vztah občanů k Církvi prokazatelně zneužívalo ke státně-cenzurním cílům: nikde netvrdím, že Němcová Babičku psala s těch s těch politických důvodů, ale z textu pro mě vyplývá, že k tomu neměla tak daleko. Proto narážím na Taliána /ve východních Čechách trochu násilně umístěného - pokud nebyl skutečnou historickou postavou - a to nevím./ Prusko /koušek od Starého Bělidla/ je v textu logické, Talián mi tam připadá neelogický, proto ukazuji pratem na Němcovou, že zde má slabé místo z hlediska spisovatele. /I kdyby proto, že autorka nechtěla dráždit cenzuru postavou Sudeťáka s větou: "Esky olka, nás rád!"

Proč v Toskánsku provokují: beru text Babičky tak jak je /neznechutíla si ho žádná mimočítanková četba - ostatně, ne vynález socialistického školství - má doma mimočítankovou četbu i s období protektorátu s produkcí Státního nakladatelství a vyrostla na tedy i generace starší ode mě;/ z jakých ušlechtilých pohnutek a v jakém životním /stresu/ ten text vznikl, mě nemůže zajímat, protože vím, že to nezajímá i dnes nikoho z kritiků, pokud se zabývají říjícími autory. Cenzura v Praze po r. 1850 přistupovala k autorce Babičky také jako k říjící osobě a text shledala vhodný /Rakouské ministerstvo škol o něco později dokonce jako velmi vhodný/. Co je v mém názoru, že cenzoři mohli /ve svých klázení/ zneužít Babičku /ve svých zdůvodněních/ - jako nanejvýš vhodnou četbu pro prostý český lid? A nestalo se tak? /Pražská cenzura neprovovala přece jen tak, že předložený spis zamítla nebo schválila /či upravila/ - je o tom - o jejím i jiném působení v české kultuře a literatuře deset příkladů. Jednou se jistě najde historik literatury, který monograficky zpracuje pražské literární cenzory 19. století - věří, že o nich ještě existuje poznávací materiál - oná totiž nebyla přese vše tak anonymní jako ti dnešní. Za něž mnoho vedlejší práce vykonávají kulturní instituce, v pražských poměrech přel. 19. století naprosto neznámé.../ Nikde, a také nikdy bych nenapsala, že Babička je "ještě před Sabínovým případem vlastně první zradou novodobého českého spisovatele." To spíš naopak.

A konečně ještě poznámka ke "krvavé minci". O stříbrném tolaru u Babičky /ne zlaté minci! / pojednávají obrázky z cest VIII. pod názvem Rakoucký tolar. Snažím se tam poukázat na to, že pro mně není Babička tím, co se o ní věde uvádí /skrovničkový syžet v koloritu lidových a národopisných zvyků, jak rok jde a atd./, ale že je pro mně příběhem s patí, tak mistrně vystavěnou, že čtenář kolem ní chodí, cítí v celé knize její dech a ta vůně ho láká k další a opakované četbě. Ano - je tam ten staletý a světové kultuře tak blízký příběh o "stříbrném" za nejlepší snahu - příběh "o krvavé minci" - /i v bibli se najde/. A Němcová na něm Babičku vědomě staví: v začátku knihy /str.36/, než mince plně pronikne do děje, je Babička znovu zhodnocena: "ona měla mnoho zkušeností, znala vojenský stav, jí každý věřil." Dále z textu připomínám: "Jakpak bych ho neznala, vždyť jsem s ním mluvila, vždyť mi tuhle ten tolar vlastní svou rukou dal," řekla Babička, berouc na granátech /! / zavěšený tolar do ruky." /To ale nezačíná příběh z typu vyprávění Dubského s Našich furiantů - zde jde o mnohem víc! - Nemohu ale na malé ploše opakovat to, co neumím skrýt jinde - prostě: Kmotra /křestní kmotra a matka Jiřka! / "neremocí se podívat nechtěla." Dítě však tu past ještě nechápe /každý stát to ví a dětský přístup odměňuje! / a : "To jsem vám, lidičky, své divy spatřila". Dítě pátrá po císaři-cézaru, co mu patří okolní svět: "Mně tak napadlo, kdybych viděla skrze to sklíčko Josefa císaře, a dívala jsem se na všechny strany...". A za toto důvěřivé hledání podoby pána světa - je to hra jeho tvář je přece v nejtěsnější blízkosti - je dítě patřičně odměněno: stříbrňáken...

Na konci svých životních sil přijíždí pak Babička na Staré Bělidlo, kde uvede počátek svého příběhu, aby s ní v celém ději knihy účtovala - je konfrontován i s příběhem Viktorky a jejího postižení "stavem vojenským". V obou řešeních jde o životní tragedii - jenomže Babička na rozdíl od Viktorky nešla cestou zavržení, hříchu - který vede i k mateřské tragedii ve svých důsledcích - ale záměrně cestou katechismu /sňatek atd./ a má proto stále šanci, aby utřela jako šťastná žena. /To lpění na vnoučatech - zvláště Barunce, která má k zavěšené krvavé minci nejbliž - to je zdůrasnění čestného mateřství - to Babičce nikdo vzít nemůže./ Ale jí jde o víc!

Kněžna - tu si Babička vybrala jako hojitelku ran, které byly nad její síly /a o nich všichni víme, že jsou i nad síly naše/. A vývoj knihy je i v tom, že kněžna té vysoké hře Babičky - o smysl života - tedy i o přerušení řetězu nesmyslného utrpení - porozumí! Proto to zhodnocení Babičky z jejích úst: "Šťastná to žena!" Neboť, ruku na srdce - kdo si tuto hru troufá zvládnout?

V Babičce Němcová epizodněly excluduje - ta její neomylná síla /intuitivní/, když téma znovu /a znovu vrací/, i jak je ~~už~~ ~~všude~~ ~~známé~~ Příkladem za mnohé /XIV. kap./: "Babičko, vy jste již loňský rok o svátku pana Proška řekla, že váš nebožtík podobného cos dokazal, což utrpěl a nyní jste se zmínila zase; já zapomněla jako na smrt! /i/ tázat se vás od té doby..."; a je sbytečné připomínat, jak příběh vr-
 cholí, jak se vše dostane do víru a karty jsou vyloženy - bez jediné chyby: jen to, jak Viktorka končí, přemně ve chvíli, kdy čtenáři musí být připomenuta, že jde o příběh života a smrti - křísť v jaromír-
 ňské pevnosti a Viktorka se bouře usírá: "Co ti asi bolelo, ty ubohé cro-
 os? Co ti udělali?" povídala si babička tichým hlasem. "No, už ti nikdo nenahradí, což utrpěla; kdo je viněn, Bůh ho buče soucit, třeba ve svítce a pokoji." - To je velmi důležitý povzdech - babičce běží totiž o boží soud, o spásu své ~~svě~~ nesmrtelné duše a o uvedení si běh věci světa - kolem sebe - do mírného pokoje! Ono: "Co ti udělali?" - to je otázka, kterou i my klademe co tváří smulých - tak tragicky - ale babička, ta se jen neptá; třeba jde si svým úkolem: narušit, aspoň jedním mírným činem - ten smutný koloběh světa! /Náročný koloběh v Babičce, to jsou jen ty jásné a příliš hlasité první housle, za nimiž je skrytá tklivá malocíle bolestných a ubohých srdcí - kterým možná patří jiný svět! Ale proč ne ten skutečný? Proč se o to nepokusit? - To je téma Babičky a proto si kontesa schovávala její portrét: tuší, že to není jen genius loci křesťanství, kde babičky jsou mnohdy vůdru před kontesami a kardinály - pokud svůj krutý životní příběh pochopily a uchopily /i do sepiatých ruk/, ale že životní noblesse spočívá i v tom, když bez valkého křiku a spíí se cačného mlčení se člověk snaží ukončit řetěz sbytečných příčin a s krvavé mince učinit přívěsek neškodný a povýšce jen památný...

A to se v Babičce podařilo: nemuší Lristle tě minci předávat, naopak, krásně vše do sebe zepadá /v textu předešlém!/. Svateba Lristly: "Vidíš, milá panne nevěsto, pravila babička, klepnouc jí na rameno, "tak je to s tou svědovostí. Člověk by raději umřela, než aby neskoumal, co před ním ukryto, a když pod roušku nahlédne, nechytí přece nic." A těmito slovy babička v knize svůj životní příběh končí /ne, nespomíná na skličko s dětství, kterým nahlédla/. Na svatbě pak ještě "nevěsto se až lekala, když jí i křikové tolary do klínu padaly" - ale to je už jen úlek radostný. I i tento polehnaný úlek mince přináší...
 C toz, že Němcová Babičku jako příběh i o své "krvavé minci" psala /byl jím její vstup do literatury, za který platila/, svědčí i předposlední věta babičky: "Baže, není tu, tu já už neuvídám. Je-li pak šťastná?" Kečť jakákoliv přítomnost Barunky v závěrečném harmonickém závěru příběhu by

byla nepravdivá... A lživá... V tom je už tragika Boženy Němcové a
tragika neporozumění, které ji obklopovalo... A nevím; jestliže jsem já
první, kdo to tklivé a přitom skutečné tajemství Babičky - oč jí šlo -
poodkryla, pak jde skutečně o esutné prvenství...

+ + +

Wčela a pawauk.

Tyť sagisté rovně jako gá gri od gedu živa, dj pawauk wčele, a njž se na kwětněz kři sešel. Nikoli, odpowj wčelička, tobi gest tu snadno gedu naleznauti, protože gri samá gedowatina.

+ + +

Tak mnohý w této knjižce nagde potrawa pro swan pokašencst, kdežto giný s nj sráce swé napravuge, a resus swěc wygashuje.

Jgnác Šiefaler.

Swatojanský brauček.

Když se po parném dnu setnilo, chladil se co drahý kámen típytjčj se brauček w něké trávě, na nic zlého nemysle; w tom ohyzdná šába z bahna až k němu potichu přikradla se, a nenadále leynem swým ho zastřjknuac swětlost geho zhasla a skalila - Proč me káljě? bolestně zvolal brauček. Geště se osjwěš a na přjčinu ptáš? zařwala chroptawě gedowatá potwora, nenjli to opowěšlivoct smrti hodná, že se ty ničeaný brauku tak krásně stlojě? Nečiv se Elechetný přjtelil! když klewetný gazyk čest twau hyzdj, neb platné zásluhy zdagj se gšwiativým neElechetnjčkám býti proviněnj trestu hodné.

M. J. Sychra

Z knihy: Sloweenost aneb Zbjrka přjkladů s krátkýa pagednánjma O SLCHU. K prospěchu wlaetenské mládeže od Jozefa Jungmana, doktora we filosofii a profesora humanitětnj třjdy na c. k. gymnasiu akademie Pražské,

za trest opsala
s r. 1820 na sebe /ko/ - /k.o./

O d p o v ě ě p o p u z e n ě č t e n á ř c e

"Abych se zastala čtenářek beletrie: to jako že jsme blbé?"

Inu, milá Marie, já jsem to takhle nenapsal, ale když se tak přímo ptáš, tedy právě jakožto generalizace: ano! Ono to lze říci i docela vědecky: "U tvořivosti bývají též rozlišovány její různé úrovně a ty se u tvořivosti zvnitřňující i objektivující přibližně shodují. Na nejnižší úrovni jde při prožívání uměleckých děl o senzitivitu, spontánní otevřenost vůči dílu, naivní receptivitu, při tvorbě pak o expresivní spontaneitu, svobodu." /MUDr. Stanislav Drvota, CSc, Osobnost a tvorba, Avicenum, Praha 1973./ Zde je také odpověď na otázku, jak to, že se Frýbové podařilo "napsat špatnou beletrii tak, aby byla prodejná": protože valná většina milých čtenářek dokáže vnímat literární dílo právě jen na té nejnižší úrovni, protože se jim to holt právě takhle líbí, protože to katastrofální zjednodušení považují za pravdu o životě, protože se výborně vciíhují právě do té polohy, v níž operuje autorka! A se vzděláním, ba možná ani inteligencí to nakonec nemá co dělat, autorka sama jistě není nevzdělaná a možná je docela příjemné si s ní popovídat, a konečně, knížky tohoto typu si cpoú většinou různé znáze s akademickým vzděláním tvrdíce, že to si musí přečíst, že je to výborné! Literatura tohoto druhu se ve světě ovšem píše na daleko vyšší řemeslné úrovni, vzpomeň si na Saganku, na různé ty Bromfieldy, Věčné Ambry, Pěnězoměnce, kole atd. atd. Ale aby ti to nebylo líto - nechci se tady řídit o mužském čtení, jen zas generelně: mužský v postatě jen rozvíjí předpubertální četbu, od indiánek se propracuje k detektivkám, jenže - on to zpravidla nebere tak vážně, jako ženské Frýbovou. Jsou ovšem čtenáři a čtenářky, kteří čtouce spolutvoří /když je na čem/, kteří stojí franty na docela jinou literaturu. Jenom vyjíměčně se stává, že se skoro všichni shodnou třeba na Seifertovi nebo Krabalovi, a pak je v knihkupectvích zle. Výklad tohoto jevu je myslím hodně složitá záležitost a já se zde nemíním do ní pouštět.

Má pravdu, spisovatelky jsem vzal v té glose hodně zkrátka. Jistě si doopravdy nemyslím, že se ženská a mužská inteligence, tvůrčíost, psychika a schopnosti vůbec nějak podstatně liší. Jenomže pravda také je, že ženy jsou životem jinak nasměrované, mají pořád mnohem víc co dělat, a tak se u nich vyvíjejí vlastnosti - například pracovitost, píle, vytrvalost, schopnost vydržet u nějaké mechanické práce - které jsou pro ně nezbytné ve všedním životě, leč, řekni bych, dost nevýhodné pokud jde právě o literární tvorbu. Taková půvabná matka dvou nebo tří dětí napíše v ochromené časové tísní, s naléhavou "expresivní spontaneitou" pěknou knížku, napíše za nespírně obtížných podmínek i druhou, pomenáhla pak přijdou léta, kdy má jaksi víc času, a protože je pořád pracovitá, pilná a vytrvalá, nejdnou se jí v ruce octne pero, jako její babičce jahlice, a tu píše a píše a píše, pořád spontánně a svobodně, ale už o věcech, které ani přesně neví, na které nemá, píše, aniž by u toho musela doopravdy myslet a cítit, prostě jenom aby se zabavila, vyprávěla, někoho poučila nebo někomu sdělila pár šťavnatých drbů. No a já si myslím, když má člověk volno, nemá myslet především na psaní, ale že by si mohl dát dvacet, jít napít pivo, dívat se, jak plují obláčky, lenost je výborný prostředek proti špatné literatuře - a požehnaná lenost bohužel i chytrým a jinak dobrým autorkám většinou chybí. Psát by se mělo, když už opravdu nelze jinak, pro krásnou inspiraci nebo že už opravdu není co říct, nikoliv proto, že děti právě spí, na víkend je navážené a záručka uhrabaná. U některých autorů je lenost jejich vůbec největší předností - sáz se k nim počítám a aspoň trochu jí přeju všem milým kolegyním.

Jan Trefulka

Ze sloupků,

které bych rád psal do Literárek,

kdyby nějaké byly.

Milan Šimečka

Když někdo trčí příliš nápadně ze svých malých dějin a v nějaké zvláštní posedlosti se cítí být součástí obecného lidstva, anebo dokonce pociťuje naléhavě svůj díl zodpovědnosti za stav národního společenství, a to sám, o vlastní újmě, aniž by byl k tomu pověřen nějakou úřední mocí, působí ve svém lidském okolí poněkud vyšinutě: jako blázen, jako maniak, jako cizinec. Jeho řeč je sice srozumitelná, vždyť neobohahuje jiná slova než ta, která lze běžně slyšet v rádiu a v televizi, avšak to, že používá tato slova jako svá vlastní, je podivné; takový člověk je často vystaven podezření, že svým přesahováním k obecnosti, ke světu, k lidství, sleduje oklikou přece jen nějaké soukromé cíle. Nejčastěji se jeho okolí domnívá, že reaguje nepřiměřeně na urážky a nedocenení, nebo že si už teď zajišťuje nějaké výhody v jen jemu známé budoucnosti.

Není to příjemné postavení, sám jsem si v takovém postavení užil své. Abych se vyhnul zesměšnění, přehrával jsem své přesahování do nefilosofických poloh, tloukl jsem se do hlavy, jako by ona, hlava pitomá, byla vším vinna, a nařikal jsem na své prokletí, vulgarisací své posedlosti jsem si vydobyl ve svém okolí jistou tolerantní shovívavost. Tato shovívavost se časem prohloubila, zvláště když se ukázalo, že jsem se neobohatil a že hraji pořád jen roli hromosvodu pro státní nelibost.

Přesto byly v mém životě chvíle, kdy jsem spílal onomu neblahému pocitu spoluzodpovědnosti třeba jen za osud národní kultury a dumal o tom, zda to přece jen není pýcha a přehnané sebevědomí, které mi přihrává stále tytéž obecné myšlenky, myšlenky, které se netýkají oběda na příští den, devastace, kterou způsobuje čas na bytovém zařízení mé domácnosti, a dovolené na léto. Dělal jsem pokusy odpoutat se od těchto myšlenek a ponořit se do svých malých dějin, které jsou bližší košili než ten kabát obecného lidství.

Byl jsem jistou dobu zaměstnán jako děvče pro všechno ve výzkumném ústavu technického zaměření. Pozoroval jsem, jak vzdáleně tu běží život od mých myšlenek. Viděl jsem, jak nezávisle je možné žít na stavu světa a dokonce i na stavu státu, jehož zaměstnanci jsme všichni byli. Mí kolegové byli ponořeni do mikrokosmu ústavu, který byl pro ně autonomním světem, v němž se odehrávaly všechny lidské zápasy, konflikty, minulost i budoucnost, tento malý svět byl polem úplného rozsahu lidských situací, které člověk může vůbec prožít. Poznal jsem i několik lidí, kteří byli opravdově zaujati svými technickými problémy, vložili do své práce nejlepší část svého života a dávali mi takovou existenci za příklad.

Zvláště jeden inženýr, pracovitý a úspěšný a tedy i svým způsobem nezávislý a prost běžných občanských strachů, mi upřímně radil, abych se zbavil svých obsesí a napodobil jeho model života v mizerném světě. Slíbil mi pomoc při získání nové kvalifikace, slíbil, že mě zasvětil do tajemství svých vynálezů, což mě zase učiní hodnotným podle měřítek spočitatelných technicky a ekonomicky. Potom prý budu moci být sám sebou, protože má lidská cena bude vyjádřena hodnotami, které uznává každý stát a každá společnost, nebudu muset vláčet své pochybnosti a zoufalství nad bezmocností rozumu. Chtěl jsem okusit tohoto klidu a upřímně jsem se snažil.

Byl jsem členem inženýrové skupiny. Ježdili jsme do terénu, měřili pnutí v základech staveb, zatěžovali piloty, kopali jámy a prohlíželi rozdrčené stavební prvky. Jednou jsme vykopali lebku, která ležela v hlíně možná sto let. Vzal jsem ji do stanu, kde se válely láhve od piva, papíry se záznamy, zbytky salámu od svatiny. Dloubal jsem hlínu z míst, kde býval mozek a přitom jsem pronášel koktavé parafráze na onu debatu, kterou měl už před drahou dobou hrobník s dánským princem. Inženýr poslouchal a pak řekl, abych tak nemluvil. Díval se mlčky kolem sebe na celý ten krám, na displej, kde se třepotaly červené cifry z měření, na láhve od piva, na převrácenou stoličku a pak na dlouho zesmutněl. Od té doby mě už nikdy nepřemlouval, abych nemyslel na svět.

A já jsem se už také nepokoušel vplout do zdánlivě klidných vod, ve kterých převažují hodnoty měřitelné technicky a ekonomicky. Stejně jsem věděl už předtím, že nezáleží na tom, zda chceme nebo nechceme naslouchat hlasům, které zaznívají za všeobecným vymezením našich životů. Věděl jsem, že nezáleží na tom, zda jsme vzdělaní ve fyzice nebo v metafyzice. Záleží na vnitřním ustrojení člověka, záleží to na složení atomů jeho duše, zda se vysune víc nebo méně ze svých malých dějin do světa, který jejich rozměry přesahuje. Takto ustrojení lidé mumlají své myšlenky neodbytně, dokud jim někdo definitivně nezavře hubu.

V některých okamžicích života se však skoro každému člověku stává, že se najednou rozestoupí zdi jeho nejbližší skutečnosti a v mezeře se objeví propastnost společného lidského osudu. Většinou se však na to vyspíme a druhý den začíná všechno znovu.

Někdy v roce 1952 jsem byl jako student naverbován za průvodce po veliké a bombastické sovětské výstavě, která zobrazovala tehdy aktuální Stalinovy představy o komunismu. Ta výstava se skládala z obrazů, fotografií, map, projektů a dokonce i předmětů velkolepého světa, který bude v komunismu. Nebylo přesně řečeno, kdy to bude, ale já jsem sám pro sebe počítal s tím, že budu ve svém zralém věku v takovém světě žít a že zítřek na výstavě bude jednou pro mne světlým dneškem.

Budoucnost se na výstavě projevovovala projekty velkých staveb, elektrárnami a kanály, které zavodňovaly pouště a měnily je v zahrady. Větrolamy, táhnoucí se stovky kilometrů, chránily úrodná pole, na kterých oraly elektrické traktory na pásech, krávy s obrovskými x vemeny produkovaly řeky mléka a hory másla.

Ukazoval jsem začínajícím družstevníkům svazečky trojklasé pšenice a obrovské klasy jakéhosi mičurinského prosa. Naši družstevníci si vše nedůvěřivě prohlíželi a kroutili hlavami. Účast na výstavě byla organisována. Jen občas se sem zatoulal nějaký soukromník. Jeden takový soukromník, stařeček, možná však ani nebyl stařeček, možná nebyl tehdy starší než játeď, se zastavil u trojklasé pšenice, chvíli si ji prohlížel a pak se mě zeptal: - Vy na to věříte? - Překvapeně jsem odpověděl: - Vždyť ji vidíte před sebou, můžete si na ni sáhnout. - Návštěvník si nesáhl, připadal mi v té chvíli stejně zastale jako ti kardinálové, co se nechtěli podívat Galileovým dalekohledem, jen se na mě podíval a řekl tak, že si to pamatuju třicet let: - Lidé pěstují obilí už po tisíce let, kdyby něco takového bylo možné, už by na to dávno přišli. - A odešel. Já jsem si řekl, že je to tím, že je starý. On se nedočká, a tak závidí nám, kteří budeme jednou takto žít. Ve velikém sále zářily barevné žárovky na místech, kde vyrostou hydrocentrály, továrny a nová města.

Dnes se mi zdá, že jsem nemohl být tak úplně praštěný a že jsem nějakou tu pochybnost o lepenkové budoucnosti měl. Ta se však krčila před rozmáchlým gestem, kterým Stalin měnil na mapách jedné šestiny světa přírodu a připravoval mně a té dívce, se kterou jsem tehdy chodil, nádhernou budoucnost. Kdybych zapochyboval o pravdivosti trojklasé pšenice, musel bych zapochybovat i o kompletní budoucnosti, která zaplňovala několik rozlehlých výstavních místností. S pochybnostmi jsem se smířit mohl, ale nemohl jsem se smířit s představou, že všichni ti, kteří se usnesli změnit váhou své moci přírodu a zajistit štěstí svému lidu, žvanili jen tak do větru a plánovali bu-

doucnost, o které neměli žádnou jistotu. Neodvážil jsem se prostě předpokládat, že i samotná nákladná výstava by mohla být jen propagačním trikem a promyšleným podvodem. Dodnes si nejsem jist, že jím byla. Spíše si myslím, že Stalin a po něm ještě i jiní vůdcové projevili prostě strašlivou nekvalifikovanost stran budoucnosti, jejich duch, nadnášený jen samým souhlasem a nadšením přestrašeného okolí, se odpoutal od země a bloudil jak duch jurodivých.

Přece však tento nekvalifikovaný náčrt budoucnosti určil na chvíli mé postoje k přítomnosti. Zdálo se mi, že by se mělo udělat všechno pro to, aby lidé vpluli se svými životy do nádherného sociálního přístavu, který se pro ně chystá. Neuvažoval jsem o tom, co si tam se svými životy počnou.

Po třiceti letech, které uplynuly od této výstavy, zjišťuji, jak nicotně ovlivnily ty blýskající žárovky a velká plátna budoucnosti dějiny mého vlastního života. Když vzpomínám na všechna období, která mi přinesla vytržení, lásku, klid, štěstí, žal a zázrak životní intenzity, uvědomuji si, že se téměř vůbec nekryla s etapami úspěšného i neúspěšného budování onoho sociálního přístavu, ve který jsem kdysi věřil. Jako by ten plán zářivé budoucnosti přestal v jedné chvíli s mým životem souviset.

Pravda je, že jsem nikdy neměl hlad, neměly ho ani moje děti, měl jsem se svou rodinou vždy střechu nad hlavou, jezdím dokonce autem a asi desetkrát jsem letěl letadlem. Koupili jsme si ledničku, automatickou pračku a psací stroj. Díváme se někdy na televizi, o čemž se ani té výstavě nesnilo. Chléb, který v libovolném množství mohu nakoupit v obchodě, se mísí z mouky namleté pořád ještě jen z jednoklasé pšenice.

Přesto, že jsem chtěl žít v souladu s dějinami, moje malé dějiny se s velkými minuly. Revoluce, vzestupy, pády, extáze a zklamání se nekryly s týmiž událostmi ve velkých dějinách. Když jsem vedl své syny poprvé do školy, stanul jsem ve svých malých dějinách na prahu komunismu, když je pak po letech nevzali na vyšší školy, posunul jsem se o něco ke středověku. Jsem už opatrný k euforiím, které v našich životech vyvolávají naděje velkých dějin. Vím sice z vlastní zkušenosti, že na nějakou dobu jsou velké dějiny schopny napumpovat rajského plynu do lidských duší toužících po štěstí. když však život trvá dost dlouho, ukáže se brzy těkavost a nestálost tohoto plynu. Tato zkušenost je však, jak se o tom znovu a znovu přesvědčuji, nesdělitelná: mladí lidé budou tedy nadále čas od času fascinováni velkými výstavami zářivé budoucnosti a budou se jistý čas domnívat, že by mohli zápasem o takovou budoucnost naplnit vlastní životy, aby se v nich něco dělo.

Moje maminka měla dva bratry, kteří se jednoho dne sebrali a odešli do světa. Nevím už přesně, kdy to bylo, možná za první světové války, nebo krátce po ní. Tehdy byly skutečně podivné poměry, člověk se mohl sebrat a jít do světa. Stal jsem se svého kamaráda, historika, jak vlastně odešel do ciziny Masaryk, když se rozhodl rozbit Rakousko. Kamarád mi řekl, že odjel normálně vlakem z Teplic-Šanova, kde byl na léčení. Moji strýčkové měli střízlivější cíle, toužili se po světě, dali se neverbovat do cizinecké legie, jeden si pak vzal za ženu Arabku a měl olivový háj. Běhky psali jednou za rok, jindy jednou za deset let.

Když se to tak vezme, byli moji strýčkové emigranty. Jenže já jsem nikdy neslyšel, že by u nás v rodině řekli někdo o těch dvou strýcích, že jsou emigranti. Říkalo se o nich, že měli nepokojnou krev a že to byli dobrodruzi, avšak to slovo emigrant s celým tím dnešním² politickým a citovým zabarvením snad naši ani neznali. Ve škole jsme se učili o pobřežerských exulantech, Kozenskému se říkalo exulant a ne emigrant, přestože je to podle slovníku vlastně jedno. Možná, že jsou ~~ještě~~ ještě i dneska nějaké šťastné země, kde lidé, tak jako naši kdysi, slovo emigrant ještě neznají a nemají tušení jakou národní spoušť dovede načítat všechno to, co se tím slovem vězí. Možná jsou ještě i takové země, kde když se člověk sebere a zmizí, aby poznal svět, tak jeho příbuzní sprásknou ruce a pak si jenom povídají o tom, jaký to byl vždy dobrodruh, že nečouval sedět na zadku a pracovat jak jiní, mít děti a být doma v obci, kde se všichni od narození znají a kde má člověk jistotu, že mu všichni přijdou na pomoc.

Zdá se mi ze všeho nejhorší, že po slibné vývoji byla i naše země zatažena do ďábelského kruhu zemí, které mají pořád a pořád nějaké emigranty. Je to jako jizva na tváři, nebo hrb, nebo od příjice propadlý nos. Moji strýčkové ještě nebyli emigranty a nebyli jimi ani ti chudí, nezaměstnaní a zoufalí, kteří odjížděli do Kazimírka a za poslední peníze si koupili lodní lístek do Ameriky. Tihle lidé prostě chtěli zkusit štěstí někde jinde a na svou vlast se nezlíbili. Byli to odvášlivci, kteří s jinými odvášlivci validovali ta místa na zeměkouli, kde se ještě nestačily vytvořit strnulé sociální struktury, a nepochybně měli právě oni podíl na permanentní inovaci hospodářského a sociálního života na této planetě. Většinou neodcházeli tito lidé od nás do světa kvůli nepřízni velkých dějin ale kvůli tomu, co je tísnilo v malých společenstvích. Když měl sedlák tři syny a půda mohla uživit jen jednoho, nesbývalo těm dvěma mladším, než aby odešli hledat něco jiného. Krozí pak odcházeli proto, že jim bylo doma těsně v mnoha jiných ohledech.

Pamatuji se z dětství, že se takovým lidem prokazovala ucta, poslo se o nich v novinách a kde kde jim záviděl, co všechno viděli a co všechno prožili. Strýček Welzl odešel na daleký sever a žil tam dlouho v emigraci mezi Eskymy, nikdo mu ale nenadával a všichni se těšili, že mají tak odvážného krajana. Češi a Slováci, kteří odešli do Ameriky a měli pak v Chicagu dokonce i svého starostu, nebyli emigranty. Také jsem nikdy v dětství neslyšel o někom říci, že utekl, nebylo před čím, akorát kluci utíkali z domova. A nikdo nezavídal těm, kteří se vypravili ze moře nebo do Afriky. Když někdo vedl kačery v Indii obchod, dostal za to asi dobře zapláceno, ale ostatní věděli, že ten penězům má nádivkou hrozná vedra, tygry a jedovaté hady. Naši lidé odcházeli do cizích zemí se sebevědomím pracovníků a kulturních návyků, které byly oceňovány. Nebýli na obtíž a nežili z cizí milosti. Prostě to nikdy nebyli běženci.

Emigranty máme od roku 1939, kdy sem vtrhl Hitler. A od té doby jsme je nepřestali mít. Od té doby se na tento životní úděl nevrátilo tolik různorodých nánosů, je s ním spojeno tolik rozdílných emocí a je vystaven tak extrémně odlišným interpretacím, že člověk s normálním smyslem pro pořádek od pojmu emigrace uteče. To není pojem, to je hromada gordických uzlů. Mně naplnioval tento pojem vždy stejným zoufalstvím jako pohled na zchuzlaný rybářský vlasec, který se vyseká z navijáku. Vím přece, že je vyloučeno ho rozmotat.

Necítím zvláštní hrdost na to, že jsem zůstal doma. Vždy město se po ránu přímo hemží lidmi, kteří také zůstali doma. Děděl jsem asi nic z dobrodružné povahy svých strýců. Cítím však, že existuje naprosto pozitivní a rozhodující měřítko pro kvalitu zemí, ve kterých žijeme. Dobré země jsou ty, kam se lidé uchylují ze strachu, z bídy nebo zoufalství, a špatné země jsou ty, odkud se z téchže důvodů utíkají. A to platí, i kdyby byl onen chuchvalac bezprostředních příčin emigrace sebezamotanější.

Musí to být velmi sváteční pocit, když má člověk vlast, kam se lidé uchylují do asyly jako třeba ti Rakušané tady za rohem. Mám proto na ně závistivý vztah, že mají takovou zemi. A to kdysi nebyli o nic lepší než sy, spíše horší, habsburkové jacízi! A lítost se mě chytá, když pomyslím, že po celou mou dospělost se z mé země utíká, přes dráty nebo s čedkem.

O všechno může být spor. Žádná země není taková, jako ta za mořem piva, kde holky nechtěj sasy spát. Ale marná sláva, nemůže být moc dobrá taková země, ze které se utíká a ne jenom odchází do světa. I kdyby v ní bylo nejlacnější pivo na světě, jak taky je. Už by to jednou mělo též dojít těm nahore.

Bylo zářivé časně ráno, protože večer jsme už mýnili zabořit sviš-
tící kosy do trávy kol jisté náhorní usedlosti blízko řeky Ipľu, jejíž
středem jde maďarská hranice. Řídil Ondráš. Nenechali jsme se zdržet
ani Ernem, a tak po desáté mohli jsme i s kosou, novou, jugoslávskou,
zastavit pod Buchlovem, kde jsme se na kosení posílili jídlem ^{z kose} a kávou
z termosky. "Já od našeho taty jenom vím," pravil jsem, "že séct v řadě
s otrlými a ctižádostivými sekáči je hrozné."

Za dvacet minut vbloučili jsme objížďkami na náměstí Uherského Kre-
diště, kde jsme si ihned koupili další kosu, českou. Uložili jsme ji do
vozu a spěchali k antikvariátu. Byl zavřený, protože bývá zavřený v še-
desáti případech ze sta. Rychle jsme proto usedli do kavárničky, úzké
a dost ušubrané, kam na dopolední kávu s cigaretou chočil v životě
Lada Vaculka. Využil jsem času a povykládal Ondrášovi o svých leteckých
a v jednom případě i pilotních zkušenostech a letadlem Mig-así-19,
s vrtulovým eroplánem Zlín a s větronem Blaník, tu nad městem s okolím.
Každou chvíli mohl se objevit Lada, stáhnout z vlásků baretku, strčit jí
do kapsy a usměvavě nás ^{uvidět} objevit ve své kóji: "Tož vitajte!" - "Mistře,
to samé jak včera?" zeptala by se ho ihned děvčica. "Kávu s tonikem,"
odpověděl jsem, "a tomuto mládencovi tonik a zákusek."

Po polední dorazili jsme do Brumova, kde jsme jen měli paní učitel-
ce předat lísku jablek a lehký nákupní vozík, který jí udělal náš Jan.
Zatímco Ondráš ho sestavoval, pil jsem čaj, listoval v posledním čísle
"Vesmíru" a hlásil paní učitelce titulky článků. Vybrala si "Kvasary
po dvaceti letech" a "Obří myši - úspěch genového inženýrství".

Okénkem vozu dýchalo na nás Fováží svou vůní sena, lip a vody, když
jsem se od volantu zeptal: "Jak daleko jsi se zednickými povídkami? Ale
hlavní je škola!" - "Je pravda," odpověděl, "že koza má šikmé zřítelní-
ce?" - "Nemá. Ale mívá je za šar světla do obdélníku. Kdes to vzal?" -
"Máme tě rádi pro tvé nechvalné půvaby," zacitoval z čehosi, "pro tvé
žluté oko, proťaté šikmou sarkastickou pupilou, pro tvůj mokantní

úsměv." - "Jaký?" - "Mokantní." Před námi se modravě rýsoval nitranský hrad. Kdeže sú tie časy, v ktorých... znělo mi hlavou.

Bylo půl čtvrté, když jsem za Levicemi zatočil na malou silničku, která nás dovedla do stínu, kde jsme vůz nechali, dobytčími cestami pod mocnými topoly a olšemi došli k Hronu a ponořili se do jeho bystrého proudu. Přes vysoké břehy viděli jsme z vody jenom zvláňný hřeben šedomodrých hor. "Ale hlavně ti závidíme," pokračoval, "tvou šikmou zornicí, tvou nestoudnou, vyzývavou, persiflující oční štěrbinu." Nazí jsme zas vylezli z řeky. Nad řepný obzor trčela řada domků, nových, stejných, těsných, a Ondráš řekl: "Něco jiného by bylo se tu narodit. Ale změnit sem život - hrozná!" - "Ano, protože stejně by ses nezměnil. Jedině že bys za jedním kamarádem musel až do Bratislavy, za druhým třeba do Fukance."

K příteli do Fukance dojeli jsme, když slunko sedalo na Štiavnické hory. Nezdrželi jsme jeho ani sebe déle, než bylo nutné, aby odenkl kostel a zahrál nám na varhany, zaspívali jsme si luteránskou píseň Hrad přepevný a dostal jsem ochutnat deputátního kantorského vína. A přesto byla tma, když jsme vjeli do okresního města jménem Velký Krtíš. Řídil Ondráš, já jsem řekl: "Kdybych se měl jmenovat Velký Krtíš, tak se oběsím." - "Ale Pôtor se mi líbí," řekl Ondráš v další obci, "nevíš, z čeho to pochází?" - "Jistě z pôtoru," řekl jsem, a "ale co to je či bylo, neřekne nám žádný." V půl dvanácté náš vůz Trabant vyštverel na kopec završený proti jasnému nebi siluetou cintorína. "Veď já mám všetko pokosené," usmál se svalnatý, červený a lesklý noční svat.

Ráno po snídani - borovička, šalát, klobása - nám ukázal svůj velký stoh nového sena, zakrytý starou slanou, zatížený tyčemi. Šli jsme s Ondrášem na houby a trvalo nám čtyři hodiny plné lesních jehod i komárů, než jsme našli cestu zpátky. Od hor k nížinám se nížce plazila bouře. Jer malý kousek trávy zbyl na dolním konci lazů, ten aspoň chtěl jsem poséct, ale svat nedovolil, dokud si spolu nevypijeme pohárik. Když jsme vypili dva a tři, náhle otočil: "A čo vy sa vôbec do toho seriete!"

Ipeľ na rozčít od Kronu je řeka pomyšlá a hlinitá. Flořina z této strany byla přezdná, pokryté zrzavým senem, mačarské lavice byla obyčle- na libikami. Občas se některé bílé hejno zvedlo a uspořádaně, důstojně sešlo, sešouplo se nebo i skutálelo do vody. Stáli ^{švici} po pás k řece, která hojivě laskala naše unavené těla, a státní hranice probíhala nám v tu chvíli snad kdovíky. Tu přišla ze slovenské strany žena černě oděná a začala volat: Libika, libika, libika...! A husy, jedno hejno za druhým, obeplouvajíc nás, bralo se domů.

"Vy máte, keď už ste raz tu, sedieť pri stole," svat lepáčem na mu- chy třískl do stolu, "a besečovať so mnou!" Sedli jsme si. "Roku päťče- siat hádam tri som na kontigent odevzdal desať metrov zemiakov. Viete čo mi za ne dali? Sto sedemdesiat korún." - "Sedmnáct haléřů za kilo," spočetl jsem hbitě. "To som, pravde, nechal hned v krčme. Rezal som dre- vo," zvedl levou ruku, "a tá cirkulárka mi vzala dva prsty." Zbyly mu tři, spočítal jsem tiše. Nastal večer, šli jsme spat. Nepíšu ovšem všecko

Druhého dne dopoledne šli jsme na sousední samotu ku starému oteo- vi, starému přes osmdesát let, odevzdat pozdravy od vnučky a láhev boro- vičky. Ondráš vylezl na strom, trhal tam třešně, já jsem ležel v trávě a starý otec opíraje se o hůl volal: "Len trhaj, trhaj, na čo sú. Bude voj- na?" - "Nevím, to ví tata," ozvalo se z třešně. "Myslím, že nebude," řekl jsem, "ale ani to nepomože." Odstrčil se, popošel k proužku žita nad se- dem. Kývl na mě, abych přišel blíž. "Pakné obilie," vzal klásek do ruky. Bylo velice pěkné, to vím, to znám, a hlavně jsem rád viděl po dlouhé do- bě zas rež. A tu on tichým hlasem, snad si myslel, že si to jen myslí, řekl: "Všetko je zmrdanô..."

Odpoledne zas přes ten Krtíš zpátky. Krajinou všemi směry vonělo seno, tráva, lípy, růže... "Již nás omrzelo nositi okrouhlou zornici li- dí. Ty, šťastný kozle, vidíš svět v anekdotách." Za námi ale kupodivu stádal pěkný stoh sena. I kosy obě jsme tam nechali.

/červen 1983/

